

Oscar Lindvall

MITEN EDUSKUNTAPUOLUEET SUHTAUTUVAT UUSIIN POLIITTISIIN OSALLISTUMISKEINOIHIN

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
toukokuu 2023

TIIVISTELMÄ

Oscar Lindvall: Miten eduskuntapuolueet suhtautuvat uusiin poliittisiin osallistumiskeinoihin
Pro gradu -tutkielma, s. 89
Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma, valtio-opin opintosuunta
toukokuu 2023

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan SDP:n, kokoomuksen, vihreiden sekä perussuomalaisten suhtautumista uusiin poliittisiin osallistumiskeinoihin niiden puolueohjelmissa. Tutkimus on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Teoreettisena viitekehysenä toimii poliittisen osallistumisen teoria. Ohjaavana teoriana on Stephen Elstubin ja Oliver Escobarin teoriaa mukaileva jaottelu uusista poliittisista osallistumistavoista eli ns. demokratiainnovaatioista eri päätyyppeihin. Tarkasteltavia päätyyppejä on kuusi, joita ovat deliberatiiviset eli puntaroivat osallistumismuodot, kansalaisaloitteet sekä kansanäänestykset, osallistuva budjetointi, kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet, yksisuuntaiset osallistumismuodot sekä sähköiset osallistumismenetelmät. Tutkielmassa tarkastellaan puolueiden periaate-, poliittisia-, eduskuntavaali- sekä kuntavaaliohjelmaa vuosilta 2017–2022.

Käsitys poliittisesta osallistumisesta on laajentunut kuluneiden vuosikymmenten aikana. Osallistuminen tapahtuu yhä useammin individualistisesti ja epävirallisilla areenoilla. Perinteistä vaaliosallistumista on täydennetty uusilla osallistumiskeinoilla, kuten osallistavan ja suoran demokratian keinoilla. Samaan aikaan perinteinen edustuksellinen demokratia on kohdannut haasteita muun muassa laskevan äänestysaktiivisuuden, osallistumisen eriytymisen sekä puolueiden kohtaamien haasteiden myötä. Puolueiden kyky mobilisoida kansalaisia on heikentynyt ja niiden jäsenmäärät ovat laskeneet. On puhuttu jopa vaali- ja puoluedemokratian kriisistä. Tämän takia edustuksellisen järjestelmän rinnalle on kehitetty uusia osallistumiskeinoja tukemaan ja täydentämään edustuksellista demokratiaa.

Tutkimuksen keskeisimpänä tutkimustuloksena voidaan todeta, että uudet poliittiset osallistumismuodot näkyvät tarkastelluiden puolueiden puolueohjelmissa hyvin eritasoisesti. Eniten uusien poliittisten osallistumismuotojen päätyypit näkyvät vihreiden sekä sosialidemokraattien puolueohjelmissa. Molempien puolueohjelmissa on yli kymmenen nostoa uusista osallistumistavoista. Ainoastaan SDP:n puolueohjelmissa nousee esille kaikki kuusi uutta osallistumistapojen päätyyppiä. Missään tarkastellussa puolueohjelmassa ei käsitellä kaikkia kuutta uutta osallistumistapojen päätyyppiä. Kokoomuksen puolueohjelmissa korostetaan demokratian merkitystä, mutta uusien poliittisten osallistumistapojen kehittäminen tai rooli ei nouse esille. Kokoomuksen puolueohjelmissa nousee esille vain kaksi myönteistä mainintaa uusista osallistumistavoista sekä yksi kielteinen. Perussuomalaisten ohjelmissa uudet poliittiset osallistumistavat eivät nouse esille lainkaan. Perussuomalaisten ohjelmille ominaista on kansallispopulistinen demokratiakäsitys sekä vahva vastakkainasettelu meihin ja heihin. Kaikista vahvimmiten uudet osallistumistavat nousevat esille puolueiden kuntavaaliohjelmissa. Tämä ei ole yllättävää, sillä useat uudet osallistumistavat on otettu käyttöön juuri kuntatasolla kaikista eniten, kuten osallistuva budjetointi sekä erilaiset puntaroivat kansalaiskeskustelut. Tämän lisäksi uudet osallistumistavat nousevat esille erityisesti puolueiden poliittisissa ohjelmissa.

Suhtautuminen uusiin osallistumistapojen päätyyppeihin on ohjelmien perusteella myönteisempää vasemmistoon sijoittuvilla puolueilla eli SDP:llä ja vihreillä. Liberalismi-konservatismi-ulottuvuudella liberaalit puolueet eli vihreät suhtautuvat uusiin osallistumiskeinoihin myönteisemmin kuin selkeästi tutkimuksen konservatiivisin puolue eli perussuomalaiset. Tarkasteltujen puolueohjelmien perusteella ei voida sanoa, että puolueen suhtautumiseen vaikuttaisi puolueiden perustamisajankohta. Puolueohjelmien perusteella ei voida vetää juurikaan johtopäätöksiä siitä, miten puolueet kehittäisivät edustuksellista puoluedemokratiaa. Ainoastaan vihreät nostavat puolueohjelmissaan esille, että uudet osallistumistavat tulisivat ulottaa puolueiden toimintaan. SDP tunnistaa ohjelmissaan useita edustuksellisen demokratian haasteita, mutta puolueiden roolia suhteessa näihin ei juuri tarkastella. Perussuomalaisten ja kokoomuksen puolueohjelmissa uusien osallistumistapojen ja puoluedemokratian välistä suhdetta ei käsitellä.

Avainsanat: Poliittinen osallistuminen, puolue, uudet poliittisen osallistumisen tavat

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimuksen tausta	1
1.2. Tutkimuskysymys ja tutkimuksen eteneminen.....	3
2. POLIITTINEN OSALLISTUMINEN.....	6
2.1. Osallistumisen historia	6
2.2. Poliittisen osallistumisen eri muodot	8
2.3. Vaaliosallistuminen.....	10
2.4. Uudet osallistumistavat.....	13
2.4.1. Deliberatiiviset eli puntaroivat osallistumismuodot	14
2.4.2. Osallistuva budjetointi	15
2.4.3. Kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset	16
2.4.4. Kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet.....	17
2.4.5. Yksisuuntaiset menetelmät	18
2.4.6. Sähköiset osallistumismenetelmät.....	18
2.5. Osallistumisen haasteet ja demokratian kriisi	19
2.5.1. Osallisuuden kasaantuminen ja eriytyminen	19
2.5.2. Puolueiden kohtaamat haasteet	21
2.5.3. Demokratiavaje ja kriisipuhe	24
2.6. Osallistumisen kehittäminen Suomessa.....	25
3. SUOMALAINEN PUOLUEJÄRJESTELMÄ JA SEN KEHITYS.....	28
3.1. Puolueiden kehitys.....	28
3.2. Puolueiden erot ja samankaltaisuudet	30
3.3. Suomalainen puoluejärjestelmä.....	32
4. TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO	35
4.1. Teoriaohjaava sisällönanalyysi	36
4.2. Aineisto ja puolueohjelmat tutkimuksen kohteena.....	39
4.3. Tutkittavat eduskuntapuolueet	43
4.3.1. Kansallinen kokoomus.....	46
4.3.2. Perussuomalaiset.....	47
4.3.3. Suomen Sosialidemokraattinen puolue.....	48
4.3.4. Vihreä liitto	49
5. ANALYYSI UUSIEN OSALLISTUMISTAPOJEN ROOLISTA PUOLUEIDEN OHJELMISSA.....	51
5.1. Uudet osallistumistavat puolueohjelmissa.....	51

5.1.1.	Kokoomuksen puolueohjelmat ja käsitys osallistumisesta.....	51
5.1.2.	Perussuomalaisten puolueohjelmat ja käsitys osallistumisesta.....	55
5.1.3.	SDP:n puolueohjelmat ja käsitys osallistumisesta.....	59
5.1.4.	Vihreän liiton puolueohjelmat ja käsitys osallistumisesta.....	65
5.2.	Uudet osallistumistavat päätyypeittäin.....	71
6.	POHDINTA PUOLUEIDEN ASEMASTA JA SEN KEHITTÄMISESTÄ.....	77
6.1.	Puolueiden suhtautuminen uusiin osallistumistapoihin.....	77
6.2.	Puoluetoiminnan kehittäminen puolueohjelmissa	79
6.3.	Puolueiden aseman kehittyminen tulevaisuudessa	83
7.	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	86
8.	LÄHDELUETTELO	90

Taulukot

Taulukko 1. Äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa vuosina 1983–2023, s.11.

Taulukko 2. Tutkimuksessa käytettävät uusien osallistumistapojen päätyypit, s. 39.

Taulukko 3. Tutkimuksessa tarkastelussa olevat puolueohjelmat, s. 43.

Taulukko 4. Koonti uusista osallistumistavoista puolueohjelmissa, s. 75–76.

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta

Demokratian kriisi on sanapari, jota kuulee usein toistettavan. Tähän kytkeytyy useita erilaisia ilmiöitä, kuten kansalaisten passiivisuus vaaleissa ja puolueiden jäsenmäärien lasku viimeisten vuosikymmenien aikana. (ks. esim. Kestilä-Kekkonen 2014) Usein tällä viitataan poliittisten puolueiden kohtaamiin haasteisiin ja voidaan puhua myös vaali- ja puoluedemokratian kriisistä (Paloheimo & Raunio 2008, 22-24.). Edustuksellinen demokratia pohjaa edelleen 1900-luvun alussa luotuihin instituutioihin ja toimintatapoihin yhteiskunnallisesta kehityksestä ja muutoksesta huolimatta (ks. esim. Paloheimo & Wiberg 2012).

Suomessa edustuksellinen demokratia on monella tapaa ollut edistyksellinen. Suomessa myönnettiin ensimmäisenä maana maailmassa poliittiset oikeudet myös naisille ja kansainvälisten tutkimusten mukaan Suomi on yksi maailman parhaiten toimivimmista demokratioista. (Wilhelmsson 2017, 10-13.) Järjestelmän perusrakenteet tai esimerkiksi puolueiden perimmäiset toimintatavat eivät ole kuitenkaan juuri muuttuneet yli sadan vuoden aikana. Uhkakuvana on, ettei puolueet, eikä edustuksellinen järjestelmä onnistu vastamaan enää kansalaisten vaatimuksiin 2020-luvulla, joka heijastuu muun muassa kansalaisten passiivisuutena vaaleissa.

Kriisipuheesta huolimatta suomalainen vaalidemokratia voi kohtalaisen hyvin. Suomalaisessa yhteiskunnassa on korkea luottamus kanssaihmiin ja poliittisiin instituutioihin. Tosin luottamus poliittisiin puolueisiin ja poliitikkoihin on hieman matalampi. (Kestilä-Kekkonen 2015, 59-61.) Suomessa on ollut vahva demokratia koko itsenäisyytensä ajan (Idström 2016, 9). Tyytyväisyys demokratiaan on Suomessa kansainvälisessä vertailussa korkeaa ja poliittinen kiinnostuneisuus on varsin hyvällä tasolla (Koskimaa & Rapeli, 2020, 432). Tutkimusten valossa demokratia on syvään juurtunut yhteiskuntaamme ja kiinnittyminen siihen on korkealla tasolla, huolimatta viimeaikaisista konflikteista ja kriisipuheesta. Suomessa poliittinen luottamus on ollut verrattain korkeaa ja keskimääräinen luottamus eduskuntaan, puolueisiin ja poliitikkoihin on ollut vakaata. (Borg & Kestilä-Kekkonen 2017, 63.)

Ymmärrys poliittisesta osallistumisesta on ollut muutoksen kohteena, osallistumisen tavat ja areenat ovat monipuolistuneet. Vaikuttaminen tehdään yhä useammin individualistisin keinoin, sitoutumattomasti ja joustavasti. Osallistumisessa korostuu itsensä toteuttaminen, aktiivinen kansalaisuus sekä henkilökohtaisuus. (Kestilä-Kekkonen 2014, 74.) Poliittisen osallistumisen

keinovalikoimaa on myös pyritty kehittämään aktiivisesti. Vaaliosallistumisen haasteisiin herättiin jo Vanhasen ensimmäisen hallituksen aikana vuosina 2003–2007, jolloin hallitus perusti kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman, jonka pyrkimyksenä oli kartoittaa ja edistää eri osallistumisen ja demokratian muotoja. Ohjelman myötä oikeusministeriöön perustettiin myös demokratiayksikkö. (Luhtakallio 2017, 114.)

Osallistumiskeinoja on laajennettu perinteisten osallistumiskeinojen ulkopuolelle, kohti suurempia tapoja vaikuttaa ja osallistua. Näillä uudistuksilla kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia on pyritty monipuolistamaan ja tehostamaan. Esimerkkinä tästä on vuonna 2012 hyväksytty laki kansalaisaloitteista, joka antaa edustuksellisen järjestelmän puitteissa 18 vuotta täyttäneille kansalaisille mahdollisuuden suoraan vaikuttamiseen keräämällä aloitteen taakse 50 000 kannattajaa, minkä myötä aloite etenee eduskunnan käsittelyyn. (Christensen ym. 2016, 435.)

Demokratiapolitiikan keskiössä on Suomessa ollut kansalaisten laaja osallistaminen sekä yhdenvertaisuus. Kehittämällä uusia osallistumis- ja vaikuttamistapoja pyritään parantamaan hallinnon avoimuutta, vuorovaikutusta sekä kehittämään edustuksellisen demokratian toimivuutta (Männistö & Wilhelmsson 2017, 32.) Tyypillistä uusille osallistumiskeinoille on, että ne ovat syntyneet edustuksellisen järjestelmän rinnalle, täydentävinä kansalaisosallistumisen menetelminä. Uusista osallistumiskeinoista käytetään usein nimitystä demokratiainnovaatio. (Christensen ym. 2016, 8.) Tästä huolimatta Suomi on edelleen leimallisesti edustuksellinen demokratia, jossa päätökset tekevät vaaleilla valittavat edustajat (Christensen ym. 2016, 64).

Osallistumismenetelmien kehittämisestä huolimatta puoluepoliittinen järjestelmä seisoo kiistattomien haasteiden edessä. Poliittiset puolueet, jotka käyttävät merkittävää valtaa poliittisessa järjestelmässä kiinnostavat kansalaisia yhä vähemmän ja äänestysaktiivisuus on laskenut huippuvuosista merkittävästi. Puolueiden jäsenmäärät ovat laskeneet viimeisten vuosikymmenten aikana sekä samaistuminen ja luottamus puolueisiin on heikentynyt. Silti poliittisten puolueiden asema on edelleen poliittisessa järjestelmässä vahva haasteista huolimatta. (Paloheimo & Raunio 2008, 211.)

Puolueet eivät ole onnistuneet uudistumaan tai houkuttelemaan uusia aktiiveja enää samalla tavalla kuin puoluedemokratian huippuaikoina. Puolueet voidaan nähdä edustavan menneisyyttä. Ne eivät kiinnosta kansalaisia eikä niillä ole tarjota vaihtoehtoja yhteiskunnan uudistamiseksi. Nykyisessä postmodernissa ajassa ei ole enää kysyntää suurille aatteille, joita puolueet edustavat, vaan ne ovat liian hitaita, tehottomia ja jäykkiä. (Paloheimo & Wiberg, 2012, 241.) Oikeutetusti voidaan kysyä, ovatko pyrkimykset kehittää uusia osallistumistapoja vahvistaneet aidosti suomalaista demokratiaa,

joka vielä on hyvin vahvasti puoluekeskeinen uudistuksista huolimatta. Nauttiiko nykyinen järjestelmä legitimitettiin ja, miten poliittiset puolueet suhtautuvat uusiin osallistumiskeinoihin?

1.2. Tutkimuskysymys ja tutkimuksen eteneminen

Pro gradu -tutkielmassani tarkastellaan, miten eduskuntapuolueet suhtautuvat uusiin poliittisiin osallistumiskeinoihin. *Tutkimuskysymys on, miten eduskuntapuolueet suhtautuvat uusiin poliittisiin osallistumiskeinoihin puolueohjelmiaan.* Tarkasteltavat eduskuntapuolueet ovat Suomen Sosialidemokraattinen puolue, Kansallinen kokoomus, Vihreä liitto sekä Perussuomalaiset. Puolueet ovat valikoituneet tutkielmaan siksi, että ne edustavat laajasti suomalaista puoluekenttää, sijoittuen eri ristiriitautuvuuksien, kuten vasemmisto-oikeisto-ulottuvuuden sekä liberalismi-konservatismi-ulottuvuuden eri kohtiin. Puolueet edustavat perinteistä edustuksellista puoluedemokratiaa, mikä on kohdannut viimeisinä vuosikymmeninä haasteita muun muassa laskevan äänestysaktiivisuuden ja heikon puoluekiinnittymisen myötä, minkä takia on merkityksellistä tarkastella, kuinka ne suhtautuvat uusiin poliittisiin osallistumistapoihin. (ks. esim. Kestilä-Kekkonen 2014, 41-75.)

Tutkimus on teoriaohjaava sisällönanalyysi kokoomuksen, vihreiden, SDP:n sekä perussuomalaisten puolueohjelmista vuosilta 2017–2022. Primääriaineistona toimii eduskuntapuolueiden puolueohjelmat näiltä vuosilta. Tutkimuksessa tarkastellaan puolueiden eduskunta-, kuntavaali-, poliittisia- sekä periaateohjelmia. Tutkimuksessa käytettävät ohjelmat on hyväksytty puolueiden osalta viimeistään keväällä 2022. Tässä tutkimuksessa näistä ohjelmista käytetään yleisesti käsitettä puolueohjelma. Tutkimuksessa käytettävä aineisto on valikoitunut sen perusteella, että ne edustavat laajasti puolueiden ohjelmatuotannollista kokonaisuutta, sisältäen sekä puolueiden lähiajan, että pidemmän aikavälin tavoitteita.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii poliittisen osallistumisen teoria. Tarkasteltavia uusia osallistumistapoja ovat deliberatiivinen eli puntaroiva osallistuminen, osallistuva budjetointi, kansalaisaloitteet- ja kansanäänestykset, kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet, yksisuuntaiset osallistumismenetelmät sekä sähköiset osallistumismenetelmät. Tämä mukailee politiikan tutkijoiden Oliver Escobarin sekä Stephen Elstubin tekemää jaottelua uusista osallistumistyypeistä eli ns. demokratiainnovaatioista erillisiin pääluokkiin. (Escobar & Elstub 2019, 25-27.) Tutkimuksessa pyritään etsimään puolueohjelmista mainintoja uusien poliittisen osallistumisen päätyypeistä ja tämän pohjalta muodostamaan puolueiden käsityksiä poliittisesta osallistumisesta. Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat poliittinen osallistuminen sekä puolue.

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella perinteisen puoluedemokratian ja uusien poliittisten osallistumismuotojen välistä suhdetta ja rajapintaa. Näkevätkö puolueet ohjelmiansa perusteella uudet osallistumistavat uhkana vai mahdollisuutena. Puolueiden suhtautumista uusiin osallistumistapojen päätyyppeihin tarkastellaan myös eri ristiriitaulottuvuuksien, vasemmisto-oikeisto-ulottuvuuden ja liberalismi-konservatismi-ulottuvuuden, perusteella. Näiden jakolinjojen lisäksi tarkastellaan määrittääkö puolueen perustamisajankohta suhtautumista uusiin osallistumiskeinoihin.

Puolueiden jako ristiriitaulottuvuuksille perustuu erityisesti vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen tutkimusaineistoon. Vasemmistolaisiksi puolueiksi luokitellaan SDP sekä vihreät, oikeistolaisiksi puolueiksi kokoomus sekä perussuomalaiset. Liberaaleiksi puolueiksi tämän tutkimuksen kontekstissa luokitellaan vihreät sekä varauksin SDP. Ainoa selkeästi konservatiivinen puolue on perussuomalaiset. SDP:n ja kokoomuksen kannattajissa on sekä liberaaleiksi ja konservatiiveiksi mielletäviä henkilöitä, joten näiden puolueiden jaottelu liberalismi-konservatismi-jakolinjalle ei ole yhtä yksioikoista kuin perussuomalaisten ja vihreiden. (ks. Grönlund ym. 2020, 280-281.)

Tutkimuksen toisessa luvussa käsitellän tutkielman teoreettista viitekehystä, joka rakentuu poliittisen osallistumisen teorian ympärille. Tutkimuksessa poliittinen osallistuminen ymmärretään sen laajassa merkityksessä sisältäen perinteisten osallistumiskeinojen eli äänestämisen lisäksi uudet osallistumistavat, kuten deliberatiivisen eli puntaroivan osallistumisen keinot. Luvun ensimmäisessä alaluvussa käsitellään poliittisen osallistumisen käsitteen ajallista kehitystä. Eli sitä, miten käsitys poliittisesta osallistumisesta on kehittynyt viimeisten vuosisatojen aikana politiikan tutkimuksessa. Toisessa alaluvussa käsitellään, millaisin erilaisin keinoin poliittista osallistumista luokitellaan politiikan tutkimuksessa. Toisen luvun kolmannessa alaluvussa käsitellään vaalidemokratiaa.

Luvun neljännessä alaluvussa esitellään tutkimuksessa käytettävät uudet poliittisen osallistumisen päätyypit, joita ovat esimerkiksi deliberatiiviset eli puntaroivat osallistumismuodot, osallistuva budjetointi sekä sähköiset osallistumismuodot. Toisen luvun viidennessä alaluvussa syvennytään poliittisen osallistumisen kohtaamiin haasteisiin sekä keskusteluun demokratian kriisistä. Luvun alaluvuissa käsitellään poliittisen osallistumisen haasteita, joita ovat osallistumisen kasaantuminen ja eriytyminen, puoluedemokratian kohtaamat haasteet sekä demokratiavaje ja kriisipuhe. Toisen luvun viimeisessä alaluvussa käsitellään osallistumisen kehittämistä erityisesti suomalaisen poliittisen järjestelmän näkökulmasta.

Kolmannessa luvussa tarkastellaan tämän tutkimuksen toista keskeistä käsitettä eli puoluetta. Luvun ensimmäisessä alaluvussa käsitellään puolueiden kehitystä ja eri kehitysvaiheita. Toisessa alaluvussa käsitellään puolueiden eroja sekä samankaltaisuuksia. Tässä alaluvussa esitellään tutkimuksessa käytettävät ristiriitautuvuudet sekä niitä koskeva yleinen teoria. Kolmannen luvun kolmannessa alaluvussa käydään läpi suomalaisen puoluejärjestelmän kehitystä.

Neljännessä luvussa käsittelen tutkimusmenetelmää, aineistoa sekä esittelen tutkittavat puolueet. Ensimmäisessä alaluvussa esitellään tutkimuksen tutkimusmenetelmä eli teoriaohjaava sisällönanalyysi. Käyn läpi esimerkiksi teoriaohjaavan sisällönanalyysin ominaispiirteitä. Toisessa alaluvussa käydään läpi tutkimuksen aineisto sekä tarkastelen laajemmin puolueohjelmatutkimusta. Neljännen luvun viimeisessä alaluvussa käydään läpi tutkittavat eduskuntapuolueet.

Tutkimuksen viides luku on analyysiluku, jossa käsitellään tutkimuksen tutkimustuloksia. Tutkimuksen analyysi toteutetaan kaksivaiheisesti. Ensimmäisessä alaluvussa puolueohjelmia tarkastellaan ohjelmittain eli, miten uudet osallistumistavat näkyvät puolueohjelmissä. Tässä pyritään myös tarkastelemaan, millainen kokonaiskäsitys puolueilla on uusista poliittisista osallistumistavoista. Toisessa alaluvussa aineistoa käydään läpi osallistumistapojen päätyypeittäin, eli kuinka ne näkyvät tarkastelluissa puolueohjelmissä. Tutkimuksessa pyritään myös tarkastelemaan puolueiden suhtautumista uusiin osallistumistapoihin suhteessa aiempaan tutkimukseen.

Tutkimuksen kuudes luku on pohdintaluku, missä tarkastellaan puolueiden asemaa ja sen kehitystä. Tätä tarkastellaan kolmen näkökulman kautta. Ensimmäisessä alaluvussa käydään läpi tutkimuksen keskeiset tutkimustulokset. Toisessa alaluvussa tarkastellaan, miten eduskuntapuolueet hahmottavat puoluedemokratian kehittämisen tarkasteltavien puolueohjelmien perusteella. Viimeisessä alaluvussa pohditaan puoluejärjestelmän tulevaisuutta. Tutkimuksen viimeisessä luvussa käydään läpi tutkimuksen keskeiset johtopäätökset ja tarkastellaan, mitä jatkotutkimuksissa olisi syytä tarkastella.

2. POLIITTINEN OSALLISTUMINEN

2.1. Osallistumisen historia

Politiikan tutkimuksessa on käyty runsaasti teoreettista keskustelua, mistä poliittinen osallistuminen muodostuu. Perinteisessä suppeassa mielessä sen on nähty viittaavan ainoastaan kansalaisten vallansiirtoon eliitille esimerkiksi äänestämisen kautta (Schumpeter 1976, 269-283), mutta sen voi nähdä kuitenkin myös viittaavan toimintaan, jolla pyritään vaikuttamaan yleisesti poliittisiin valintoihin (Kaase ym. 1979, 42). Määritelmät vaihtelevat hyvin suppeista määritelmistä, jotka sulkevat monet uudet osallistumistavat pois, kuten puntaroivan osallistumisen keinot, hyvin laajoihin määritelmiin, jotka puolestaan käsittävät oikeastaan kaiken ihmistoiminnan. Viime vuosikymmeninä poliittisen osallistumisen käsitteen merkitys on laajentunut koskemaan yhä moninaisempia asioita.

Perinteisen osallistumisen lisäksi poliittisen osallistumisen käsite on laajentunut käsittämään esimerkiksi yhteisön aktiiviseen jäsenyyteen liittyviä asenteita ja tekoja (Adler ym. 2005). Tässä tutkimuksessa käsitän poliittisen osallistumisen sen laajassa merkityksessä, sisällyttäen siihen uudet osallistumiskeinot. Uusia osallistumistapoja tarkastelen mukailen Elstubin ja Escobarin (2019) tekemää jakoa uusista osallistumistavoista eri päätyyppisiin, jotka esitellään tarkemmin myöhemmin. Seuraavaksi tarkastellaan, kuinka käsitys poliittisesta osallistumisesta on kehittynyt ja laajentunut ajallisesti.

1700–1800-luvuilla kehittyi moderni demokratiakäsitys, jolle keskeistä oli edustuksellisuuden periaate. Kansalaiset voivat demokraattisesti vaikuttaa valitsemiensa edustajien kautta. Edustuksellisuuden periaate viittasi erityisesti tasavaltaiseen, republikaaniseen valtiomuotoon. (Setälä 2006, 1.) Nykyisin puhummekin järjestelmistämme edustuksellisina demokratioina. Täytyy huomioda, että nykyiset edustuksellisen demokratian instituutiot ovat kehittyneet viimeisten muutaman vuosisadan aikana, usein konfliktien myötä muodostuneina kompromisseina. Ne eivät ole luonteeltaan muuttumattomia tai parhaita mahdollisia. Ne ovat kuitenkin tarjonneet legitimitetin eli oikeutuksen paremmin kuin muut tarjolla olevat järjestelmät. (Setälä 2003, 182.)

Pitkään edustuksellisuuden periaatteen synnyttyä poliittinen osallistuminen viittasi kansalaisten mahdollisuuteen valita vallanpitäjät kilpailullisissa vaaleissa. Esimerkiksi Joseph Schumpeterin mukaan demokratiaa ei voida määritellä kansan tahdon tai enemmistön tahdon perusteella, niiden

ollessa epämääräisiä käsitteitä. (Schumpeter 1976, 269-283.) Hänen mukaansa kansalaiset kykenevät muodostamaan poliittisia mielipiteitä ainoastaan omaa, yksityistä elämänpiiriään lähellä olevista asioista, eikä esimerkiksi koulutustaso määritä ihmisen kyvykkyyttä muodostaa poliittisia mielipiteitä tai osallistua (Schumpeter 1992, 260-262.) Tällaiset teoriat ovat elitistisiä ja minimalistisia demokratiateorioita, sillä tavalliselle kansalaiselle annetaan hyvin pieni rooli ja kansalaisten laajamittaiseen poliittiseen osallistumiseen suhtaudutaan hyvin epäluuloisesti. (Setälä 2003, 60-62.)

Ihmisoikeusajattelun nousun myötä pitkälti luovuttiin vaaleja korostavasta minimalistisesta demokratia käsityksestä ja nähtiin, että demokraattisen valtion tuli olla myös vähemmistöjä suojaava oikeusvaltio (Karvonen 2011, 2). Schumpeterilainen demokratia käsitys ei kiinnitä huomiota kansalaisten poliittisen osallistumisen aktiivisuuteen vaalien välillä, vaan tyypistää poliittisen osallistumisen ainoastaan äänestämiseksi. Lisäksi tämä minimalistinen demokratia käsitys ei ota kantaa siihen, missä määrin hallituksen toiminta on responsiivista kansalaisten mielipiteisiin ja tahtoon. (Paloheimo & Wiberg 2012, 142-143.)

1960–1970-luvuilla nousi osallistuvan demokratian ihanne. Kansalaisten asemaa ja roolia alettiin korostamaan ja kansalaisten aktiivista osallistumista pidettiin tärkeänä ja arvokkaana. Tämän korostaminen on vahvistunut, kun puolueiden rooli ja luottamus demokratialle keskeisiin instituutioihin ovat heikentyneet. (Schoultz 2019, 64.) Suomessa tämä kehityssuunta näkyy juuri osallistumisen tapojen kehityksenä ja monimuotoistumisena. Osallistuvan demokratian ihanne on saanut vaikutteita valistusajan filosofeilta, kuten John-Stuart Milliltä. Yhteistä on näkemys, että ihmisten tulisi osallistua enemmän heitä itseään koskevien päätösten tekemiseen ja järjestelmän tulisi mahdollistaa tämä. (Berndtson 2008, 211.) 1960-luvun osallistuva vallankumous lisäsi kansalaisten kiinnostusta uusiin poliittisen osallistumisen muotoihin, jotka pohjautuvat asiakysymyksiin perinteisen puoluepolitiikan sijaan. Kiinnostuksen myötä esimerkiksi kansanäänestykset ovat maailmanlaajuisesti yleistyneet. (Christensen ym. 2016, 435.)

Osallistuvassa demokratiassa kritisoitiin minimalististen teorioiden edustuksellisuuden periaatetta. Minimalistisissa teorioissa keskitytään liikaa vaaleissa tapahtuvaan osallistumiseen, eikä huomioida poliittisen osallistumisen muita ulottuvuuksia. (Setälä 2003, 103). Kansalaisten vastuu arvoistaan ja valinnoistaan katoaa, jos valta delegoidaan vaaleissa edustajille, jotka tekevät kollektiivisia päätöksiä (Barber 1984, 145). Yksi merkittävin teoreetikko osallistuvan demokratian osalta on Carole Pateman. Hänen yhteiskuntaihanteenansa on yhteiskunta, joka on kansalaisiaan mahdollisimman laajasti osallistava. Tällainen yhteiskunta vaatii kuitenkin demokratisoitumista eli

suoran poliittisen osallistumisen muotojen ulottamisen mahdollisimman laajasti yhteiskuntaan. (Herne 2022.)

1990-luvulla koettiin demokratian deliberatiivinen käänne. Tämä käsitys korostaa vuoropuhelun ja yhteisymmärryksen merkitystä. (Schoultz 2019, 64-66.) Deliberatiivisessa demokratiassa erilaisia vaihtoehtoja punnitaan avoimessa julkisessa keskustelussa, jossa kaikki näkökulmat ovat edustettuina (Christensen ym. 2016, 437). Tämän teoreettisen suuntauksen kannattajat korostavat päätöksentekoa edeltävää keskustelua ja julkista harkintaa demokratian tärkeimmiksi ominaisuuksina. Julkisella keskustelulla ja harkinnalla pyritään määrittelemään sellaiset perusteet, jotka ovat kaikkien hyväksyttävissä ja päätöksiksi suodattuu sellaiset vaihtoehdot, joiden puolesta puhuu vahvimmat argumentit ja perustelut. (Setälä 2003, 131.)

2.2. Poliittisen osallistumisen eri muodot

Poliittinen osallistuminen on monisyinen ilmiö ja sen eri muotojen hahmottamisen helpottamiseksi on laadittu erilaisia luokittelun malleja (Raiskila & Wiberg 2017, 39). Osallistumismuotojen jatkuva lisääntyminen on herättänyt kysymyksen siitä, tulisiko poliittisen osallistumisen käsitettä päivittää. Poliittisesta osallistumisesta ei ole käsitteellistä selkeyttä, vaan eri teoreetikot lähestyvät sitä erilaisista näkökulmista. Poliittisen osallistumisen keinovalikoiman laajentuessa poliittisen osallistumisen määrittelystä on tullut hankalaa. (Bäck & Christensen 2020, 441.)

Jotta politiikan tutkimuksessa tunnistetaan eroavaisuuksia eri poliittisten osallistumistyyppien välillä, on politiikan tutkimuksessa yleisesti tehty jako institutionaaliin ja ei-institutionaaliin osallistumistapoihin. Ensiksi mainittu viittaa kaikkeen osallistumiseen, joka tehdään olemassa olevien poliittisten instituutioiden puitteissa. Tämä kohdentuu yleisesti poliittisiin toimijoihin, ja yleisiä tapoja osallistua institutionaalisesti ovat esimerkiksi puolueosallistuminen, vaaleissa äänestäminen ja yhteydenpito poliitikkoihin. Tosin tämäntyyppisellä määrittelyllä useat niin kutsutut uudet osallistumistavat, kuten kansanäänestykset ja kansalaisaloitteet voidaan nähdä myös institutionaalisenä osallistumisena, sillä niiden kautta pyritään vaikuttamaan formaalisti. (Bäck & Christensen 2020, 442.)

Ei-institutionaaliset osallistumistavat taas ovat yleisesti alhaalta-ylöspäin kohdistuvaa toimintaa, kuten poliittinen kuluttaminen. Nämä tapahtuvat usein epäformaaleilla osallistumisen areenoilla ja niihin liittyy usein suoraa toimintaa. On kuitenkin haastavaa vetää täysin yhdenmukaista rajaa eri osallistumistapojen välillä siitä, ovatko ne institutionaalista vai ei-institutionaalista osallistumista. Esimerkiksi adressin allekirjoittaminen voidaan nähdä edustavan molempia tapoja.

Institutionaalinen osallistuminen on kuitenkin suoraan yhteyksissä poliittiseen järjestelmään ja ei-institutionaalinen osallistuminen kohdentuu epäsuoremmin. (mt., 443.)

Perinteisessä osallistumiskäsityksessä ihminen näyttäytyy passiivisena toimijana, joka oikeastaan vain tukee tai vastustaa valtion rakenteita, päätöksentekijöitä ja päätöksiä. Tässä näkemyksessä ihminen siis ainoastaan osallistuu valtioiden määrittelemien instituutioiden kautta. (Conge 1988.) Monien määritelmien mukaan osallistumisessa on kyse valtion rakenteiden, päätösten ja päätöksentekijöiden tukemisesta tai vastustamisesta. Esimerkiksi Sidney Verba ja Norman Nie ovat hahmottaneet osallistumisen yksittäisen kansalaisen teoiksi, joilla vaikutetaan hallituksen valintaan ja sen harjoittamaan politiikkaan (Kestilä-Kekkonen 2014, 41). Tämä kuitenkin sitoo osallistumisen vahvasti osaksi hallintokoneistoa. Laveammin hahmotettuna käsite ulottuu kattamaan myös kansalaisyhteiskunnan, jolloin kansalaisten keskuudesta esille nousee uusia osallistujatyyppejä. (mt., 41-42.) Nykyisin poliittiseen osallistumiseen voidaan käsittää kaikki ne keinot, joilla kansalainen yrittää oikaista hänen mielestään yhteiskunnassa väärin olevia asioita. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 11).

Van Deth (2014, 349-360) on luonnehtinut, että melkein mikä tahansa ihmisen toiminta voidaan ymmärtää poliittiseksi osallistumiseksi. Hän on määritellyt neljä ehtoa, joiden tulee toteutua, jotta osallistumisen määritelmä täytyy. Ensinnäkin osallistuminen on aktiivista toimintaa eli esimerkiksi television katselu ei ole poliittista osallistumista. Toiseksi osallistuminen on jotain, mitä kansalaiset tekevät. Tämän määritelmän mukaan esimerkiksi virkamiesten ja poliitikkojen toiminta ei ole poliittista osallistumista. Kolmanneksi poliittinen osallistuminen on vapaaehtoista eli se ei ole esimerkiksi lain pakottamaa toimintaa. Tästä huolimatta useissa valtioissa on käytössä muun muassa äänestyspakko vaaleissa. Neljänneksi osallistuminen tapahtuu eri tasoilla ja sen pyrkimyksenä on vaikuttaa poliittiseen järjestelmään, poliitikkoihin tai poliittiseen eliittiin. Nämä neljä ehtoa muodostavat minimalistisen näkökulman poliittiseen osallistumiseen. Ne keskittyvät enemmän osallistumisen toiminnalliseen puoleen, eikä sen tuottamiin lopputuloksiin. Osallistumiskeinojen monipuolistuminen on kuitenkin asettanut teoreettiselle määrittelylle haasteita.

Politiikan tutkimuksessa laadittujen poliittisen osallistumisen luokittelun mallien tarkoituksena on helpottaa osallistumismuotojen hahmottamista. Esimerkiksi Arnstein (1969) on esittänyt osallistumisen tikapuut -mallin, joka koostuu kahdeksasta askelmasta. Jokainen askel kuvastaa sitä, kuinka paljon valtaa kansalaisilla on vaikuttaa poliittiseen prosessiin ja sen tuloksiin. Eri askeleet kuvastavat siis tiettyä kansalaisosallistumisen laajuutta. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 39.) Kansalaisia on pyritty myös luokittelemaan poliittisen aktiivisuuden mukaan. Yksi luokittelutapa on

jakaa kansalaiset neljään eri osallistujaprofiiliin sen mukaan, miten kansalainen osallistuu politiikkaan. Aktiivinen kansalainen osallistuu sekä perinteisen edustuksellisen demokratian keinoin kuin myös uusilla osallistumiskeinoilla. Traditionalistit osallistuvat ainoastaan perinteisin keinoin eli äänestämällä vaaleissa tai puoluetoiminnan kautta. Uusaktivistit taas osallistuvat uusilla osallistumiskeinoilla. Passiiviset kansalaiset eivät osallistu mitenkään. (Bengtson & Grönlund 2005, 157.)

Yhtenä poliittisen osallistumisen kiistakohteena on kysymys siitä, mikä on sopiva määrä osallistumista. Kansalaisten osallistumisen on nähty tukevan demokratiakasvatusta eli enempi osallistuminen lisää kansalaisten päätöksien laadukkuutta sekä auttaa heitä johtamaan itse itseään. (Barber 1984.) Pessimistisemmän näkökulman mukaan kansalaiset eivät voi tehdä merkittäviä poliittisia päätöksiä, sillä he eivät ole tarpeeksi perehtyneitä tai osaavia. (Schumpeter 1976, 269-283). Demokratiateoriat jakavat kansalaisista erilaisen demokratiaihanteen. Edustuksellisen demokratian puitteissa kansalainen näyttäytyy valitsijakansalaisena, jolla on mahdollisuus valita edustajansa äänestämällä tai asettua itse ehdolle vaaleissa. (Gretschel ym. 2012, 43.)

Osallistuvassa demokratiassa osallistujakansalainen osallistuu keskusteluun ja toimintaan yhteisten asioiden eteen. Deliberatiivisen demokratian ihanteessa kansalainen osallistuu julkiseen keskusteluun ja tuottaa yhteistä harkittua näkemystä. Vastademokratiassa taas kansalainen tarkkailee, valvoo ja kyseenalaistaa poliittisia instituutioita. Tätä ihannetta edustaa esimerkiksi mielenosoitukset. (Gretschel ym. 2012, 43-44.) Tässä tutkimuksessa poliittista osallistumista erotellaan tutkimuskirjallisuudessa yleisesti hyväksytyyn dikotomian mukaisesti perinteiseen edustukselliseen osallistumiseen sekä uudempien poliittisten osallistumiskeinojen välillä.

2.3. Vaaliosallistuminen

Edustuksellisessa demokratiassa edustajapaikat täytetään vaaleilla, joissa päätetään ketkä toimijat pääsevät tekemään keskeisiä poliittisia ratkaisuja. Vaalit ovat demokratian keskeisimpiä instituutioita. Suomessa yleisillä vaaleilla valitaan eduskunta, kuntien valtuustot, tasavallan presidentti ja Euroopan parlamentin jäsenet. (Wiberg 2006, 81.) Näiden lisäksi vuonna 2022 järjestettiin ensimmäiset hyvinvointialuevaalit. Hyvinvointialueet aloittivat toimintansa vuoden 2023 alussa. (Oikeusministeriö 2023a.) Poliittinen osallistuminen hahmotettiin pitkään pääasiassa vaaleissa äänestämisenä, kampanjointina ja ehdolle asettumisena. Edustuksellisen demokratian ydin muodostuu kansalaisten mahdollisuudesta vaikuttaa päätöksentekijöiden valintaan. Äänestäminen

on kansalaisten tärkein sekä yleisin osallistumismuoto edustuksellisissa demokratioissa, huolimatta osallistumismuotojen monipuolistumisesta. (Wass & Wilhelmsson 2009, 21-22.)

Osallistuminen edustuksellisen demokratian puitteissa tapahtuu joko äänestämällä, äänestämättä jättämisellä tai ehdolla asettumalla (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 33). Edustukselliselle demokratialle ominaista on tulosvastuu. Vaaleilla valitut päätöksentekijät tekevät poliittisia linjauksia, joita viranhaltijat toimeenpanevat. Viranhaltijat ovat toimistaan vastuussa päätöksentekijöille, kun taas päätöksentekijät ovat vastuussa äänestäjille. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 26.)

Uusien osallistumistapojen kehittäminen sekoittaa päätöksenteon vastuullisuusmallin, mikäli edustuksellinen päätöksenteko hahmotetaan tämän mallin kautta. Toimijoiden määrän kasvaminen vaikeuttaa esimerkiksi sen hahmottamista, kuka on vastuussa päätöksistä. Poliittikalinjauksiin pääsee vaikuttamaan toimijat, joilla ei ole mitään suoraa vastuullisuutta äänestäjiin. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 26.) Tosin vastuullisuusmalli voidaan nähdä yksioikoisena käsityksenä. Demokraattisilla innovaatioilla eli uusilla osallistumiskeinoilla on juuri pyritty täydentämään poliittista järjestelmää. Esimerkiksi puntaroivien kansalaiskeskustelujen osalta on tarkasteltu, kuinka ne voisi linkittää vaalidemokratiaan. (Grönlund ym. 2021, 29.)

Äänestämistä voi tarkastella eri ulottuvuuksien kautta. Instrumentaalinen ulottuvuus perustuu siihen, mitä äänestämällä pyritään saavuttamaan, kun puolestaan ekspressiivinen ulottuvuus perustuu siihen, mitä äänestämällä halutaan ilmaista. (Wass & Wilhelmsson 2009, 23.) Suomessa äänestysaktiivisuus on laskenut merkittävämmän kuin useassa muussa länsimaassa. Erityisesti ero on huomattava verrattuna muihin pohjoismaihin. (mt., 71.) Äänestysaktiivisuus on kuitenkin ollut laskussa suurimmassa osassa länsimaisia demokratioita (Kestilä-Kekkonen 2014, 54). Tosin on syytä huomioida, että äänestysaktiivisuus on Suomessa pysynyt melko vakaana 2000-luvulla, kuten alla olevasta taulukosta nähdään. (Tilastokeskus 2023).

Taulukko 1. Äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa vuosina 1983–2023. (%)

%	81	76,40	72,10	71,90	68,30	69,70	67,90	70,50	70,10	72,10	72
Vuosi	1983	1987	1991	1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2023

Lähde: Tilastokeskus, eduskuntavaalit (2023).

Äänestysaktiivisuus vaihtelee eri vaalien ja vaalityyppien välillä. Yleisesti presidentinvaaleissa on ollut korkein äänestysaktiivisuus. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa äänestysaktiivisuus oli 72,1 %.

Tämä oli korkein äänestysaktiivisuus sitten vuoden 1991 eduskuntavaalien. (Borg ym. 2020, 53.) Yhä useammin äänestyspäätökseen vaikuttaa enemmän ehdokas kuin puolue. Puolueuskollisuus viittaa äänestäjään, joka on kaksissa peräkkäisissä vaaleissa äänestänyt samaa puoluetta. Äänestäjää, joka on kaksissa peräkkäisissä vaaleissa äänestänyt eri puoluetta, kutsutaan liikkuvaksi äänestäjäksi. (Wiberg 2006, 90.) Puolueuskollisuus on heikentynyt Suomessa viimeisten vuosikymmenten aikana lähes kaikkien puolueiden kannattajien joukossa (Borg & Paloheimo 2020, 142).

Äänestysaktiivisuuteen vaikuttavat sekä makro- että mikrotason tekijöitä. Makrotason tekijät tarkastelevat äänestämistä koko yhteiskunnan tasolla ja mikrotason tekijät yksilön tasolla. Makrotason vaikuttavista tekijöistä on mahdollista erottaa omiksi tekijöikseen puoluejärjestelmä, sosioekonominen ympäristö ja institutionaaliset tekijät. Aktiivisuuteen vaikuttaa käytössä oleva vaali- ja puoluejärjestelmä, mutta siitä ei ole yksimielisyyttä, millainen vaalijärjestelmä tuottaa korkeimman aktiivisuuden. (Wass & Wilhelmsson 2009, 25-27.)

Suomalaisessa suhteellisen vaalitavan monipuoluejärjestelmässä on monia myönteisiä tekijöitä. Ensinnäkin puolueiden saamat äänimäärät vastaavat saatuja edustajapaikkoja paremmin kuin kaksipuoluejärjestelmissä. Tämä on erityisesti myönteinen asia pienille puolueille sekä niiden kannattajille. Toiseksi suhteellinen vaalitapa lisää kilpailevia puolueita, jolloin äänestäjillä on enemmän valinnanvaraa. Suhteellinen vaalitapa tarkoittaa, että kukin vaaleihin osallistunut puolue saa edustajapaikkoja suurin piirtein samassa suhteessa kuin ääniä. (mt., 26-27.)

Mikrotason tekijöitä ovat sosioekonominen asema, sosiodemografiset tekijät, sosiaalipsykologiset tekijät sekä resurssit. Sosiodemografisia tekijöitä ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli, etninen tausta sekä siviilisääty. Sosiaalipsykologisilla tekijöillä viitataan ihmisten arvoihin ja asenteisiin. Näistä tärkeimpiä äänestysaktiivisuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat uskonnollisuus, puoluesamaistuminen, kiinnostus politiikkaan sekä sisäinen kansalaispätevyys. (mt., 26-33.)

Puoluesamaistumisella viitataan äänestäjän ja hänen lähimmäksi tunnevan puolueen väliseen siteeseen. Puolueen vakituiset kannattajat on helpompi mobilisoida äänestämään kuin liikkuvat äänestäjät. Sisäisellä kansalaispätevyydellä viitataan yksilön omaan kokemukseen siitä, että hänellä on riittävät taidot ja resurssit osallistua. Tutkimusten mukaan korkea sisäinen kansalaispätevyys lisää aktiivisuutta. Resursseilla taas viitataan kansalaistaitoihin, aikaan ja rahaan. (mt., 33.)

Äänestäminen koetaan usein kansalaisvelvollisuudeksi, joka antaa ikään kuin valitusoikeuden harjoitettavalle poliitikalle. Äänestämisen näkeminen kansalaisvelvollisuutena on kuitenkin heikentynyt erityisesti nuorten keskuudessa. Kun vuonna 1977 kerätystä tutkimusaineistossa yli 80

% alle 30-vuotiaista piti äänestämistä kansalaisvelvollisuutena, niin neljässä vuosikymmenessä tämä luku on puolittunut. (Borg & Rapeli 2016, 370-371.) Lisäksi äänestysaktiivisuuden heikkeneminen pitkällä aikavälillä tukee tätä huomiota. Äänestäminen on pääasiallisena vaikuttamistapana menettänyt merkitystään yhä yksilöllisempien tapojen yleistyessä (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 32). On mahdollista myös säätää poliittinen osallistuminen lailla pakolliseksi ja pyrkiä näin parantamaan vaalien legitimitettä. Esimerkiksi Kreikassa, Belgiassa ja Italiassa äänestäminen on lakisääteistä ja pakollista. (Kestilä-Kekkonen 2014, 57.) Äänestysaktiivisuuden lasku ja vaalidemokratian haasteet ovat siirtäneet poliittisen osallistumisen kehittämisen painopistettä kohti uusia osallistumistapoja, joita käsitellään seuraavassa luvussa.

2.4. Uudet osallistumistavat

Perinteisen vaali- ja puolueosallistumisen rinnalle on kehittynyt sekä muita institutionaalisia osallistumistapoja että kansalaisten omaehtoisia ja kertaluontoisia poliittisen osallistumisen muotoja. Tästä kehityksestä voidaan puhua demokratian osallistuvana käänteenä, jolla on viitattu osallistumistapojen monimuotoistumisen kehitykseen erityisesti viimeisten kuluneiden vuosikymmenten aikana. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 9.) Uudet osallistumistavat, joita Suomessa on otettu käyttöön, voidaan jakaa suoran demokratian ja epävirallisempiin kansalaisten osallistamisen tapoihin. Tutkimuksissa suoran demokratian keinoilla viitataan kansanäänestyksiin ja kansalaisaloitteisiin. (Christensen ym. 2016, 12.)

Suomessa uudet osallistumistavat ovat yleistyneet ennen kaikkea kuntatason päätöksenteossa. Uusia poliittisen osallistumisen muotoja, joita on otettu käyttöön, ovat esimerkiksi kansalaisaloitteet, kansanäänestykset, deliberatiiviset eli puntaroivat osallistumismuodot, osallistuva budjetointi, kuntalaisten ja hallinnon yhteistyöelimet sekä yksisuuntaiset osallistumismuodot, kuten erilaiset kuntalaisille suunnatut kyselyt. (Jäske ym. 2019.) Toisinaan uusista osallistumistavoista käytetään ilmaisua demokraattinen innovaatio. Tällaisella viitataan edustuksellista järjestelmää täydentäviin instituutioihin, kuten kansalaisaloitteisiin. (Christensen ym. 2016, 8.)

Poliittinen osallistuminen on monipuolistunut institutionaalisilla ja ei-institutionaalisilla tasoilla. Ei-institutionaalinen taso viittaa poliittisen järjestelmän ulkopuoliseen vaikuttamiseen. Suoran demokratian, kuten kansalaisaloitejärjestelmän kehittäminen on vaikuttanut edustukselliseen järjestelmään. Suorempia osallistumisen tapoja on kehitetty erityisesti paikallisella tasolla eli esimerkiksi osallistuvan budjetoinnin myötä. Kysymys ei ole edustuksellisen järjestelmän korvaamisesta, vaan sen täydentämisestä suoremman demokratian keinoilla. Uusien osallistumistapojen merkitys poliittisessä järjestelmässä on jatkuvasti kasvanut, mutta osaksi

poliittista järjestelmää ne tulivat viimeistään 1970-luvulla. Monet uusista osallistumistavoista eivät siis tässä valossa ole kovin uusia. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 19.)

Osallistava- ja deliberatiivinen demokratia ovat pyrkimyksiä osallistaa kansalaisia päätöksenteossa (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 33). Lisäksi kansalainen voi osoittaa mielipiteensä ja vaikuttaa monilla yksilöllisillä keinoilla, kuten kulutuksen, vaatetuksen tai boikottien muodossa. Ympäristöorientoitunut kulutuskäyttäytyminen on lisännyt suosiota poliittisen osallistumisen muotona. (Borg 2013, 54.) Internet ja sosiaalinen media on mahdollistanut uusia osallistumis- ja vaikuttamistapoja. Niiden avulla viestiliikenne on kaksisuuntaista. Tämä mahdollistaa sen, että kansalaiset voivat olla suoraan yhteydessä päättäjiin, mutta myös päättäjät ja puolueet voivat olla suoraan yhteydessä kansalaisiin. Teknologia on mahdollistanut tehokkaan palautekanavan. Vaalikampanjat ovat digitalisoituneet voimakkaasti ja kampanjaa tehdään yhä kasvavassa määrin sosiaalisessa mediassa. Toimivan demokratian voidaan nähdä perustuvan muun muassa kansalaisten vahvaan sisäiseen ja ulkoiseen kansalaispätevyyteen, aktiiviseen osallistumiseen sekä demokraattisen järjestelmän kriittiseen tarkasteluun. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 37.) Seuraavaksi esittelen kuusi uutta poliittisen osallistumisen päätyyppiä, joita tutkimuksessa tarkastellaan.

2.4.1. Deliberatiiviset eli puntaroivat osallistumismuodot

Deliberatiivisessa eli puntaroivassa osallistumisessa painottuu erilaisten näkemysten kuuleminen, niiden yhteensovittaminen sekä pyrkimys yhteisymmärrykseen. Se on lähtenyt liikkeelle teoreettisesta keskustelusta, mutta sitä on sovellettu empiirisesti esimerkiksi puntaroivissa kansalaispaneelissa ja -kokouksissa sekä mielipidemittauksissa. Keskeinen ajatus useissa puntaroivien kansalaiskeskustelujen käytännön toteutuksissa perustuu osallistujien valintaan satunnaisotannalla, jolloin jokaisella kansalaisella on yhtä suuri mahdollisuus tulla valituksi. (Värtö ym. 2021, 30-31.)

Puntaroivia kansalaiskeskusteluja on järjestetty erityisesti paikallisella- sekä alueellisella tasolla. Suomessa kansalaisraateja on järjestetty esimerkiksi nuorisopalveluiden suunnittelusta, tuulivoimasta sekä lähidemokratian kehittämisestä. Kansalaisraatien ja lautakuntien yhteistä työskentelyä on kokeiltu esimerkiksi Jyväskylässä ja Mikkelissä. (Jäske & Rapeli 2018, 2.) Kansalaisraadit on kehitetty 1970-luvulla Yhdysvalloissa ja ne perustuvat oikeusistuntojen maallikkovalamiesjärjestelmän soveltamiseen poliittisessa päätöksenteossa (Christensen ym. 2016, 10).

Deliberatiivinen demokratia pyrkii preferenssien muuttamiseen, eikä ainoastaan niiden yhdistelyyn. Julkisella keskustelulla ja harkinnalla pyritään määrittelemään sellaisia kollektiivisia valintoja, jotka ovat kaikkien hyväksyttävissä. Ajatuksena on, että julkisen keskustelun pohjalta varsinaisiksi päätöksiksi valikoituvat ne, joiden perustelut ovat parhaimpia (Setälä 2003, 131.) Deliberatiivisessa demokratiassa korostuu siis julkisuus ja päätöksentekoa edeltävä keskustelu (Setälä 2006, 8).

Viime aikoina teoreettiseen keskusteluun on noussut myös mahdollisuus poliitikkojen osallistumiseen puntaroiviin kansalaiskeskusteluihin sekä, miten kansalaiskeskustelut linkitetään vaalidemokratiaan. Tällä voi olla esimerkiksi päätöksenteon kannalta myönteisiä vaikutuksia, kun poliitikot saavat keskustelujen kautta tietoa kansalaisille tärkeistä asioista. Tämän lisäksi he voivat myös esimerkiksi tuoda keskusteluun lisätietoa keskusteltavista asioista. Kielteisinä tekijöinä on nähty muun muassa se, että poliitikot voivat keskusteluissa edistää ainoastaan äänestäjien tai edustamansa puolueen linjaa. Suomessa on esimerkiksi järjestetty vuonna 2020 Turku keskustelee kansalaispaneeli, johon osallistui sekä kuntalaisia että kaupunginvaltuutettuja. (Värtö ym. 2021, 29-35.)

2.4.2. Osallistuva budjetointi

Osallistuva budjetointi on alun perin lähtöisin Brasiliasta, jossa sitä kokeiltiin ensimmäiseksi Porto Alegrossa (Jäske & Rapeli 2018, 3). Se on suoran demokratian toimintamalli, jossa kansalaiset pääsevät mukaan vaikuttamaan, kuinka julkisia resursseja käytetään (Ahonen & Rask 2019, 2). Se voidaan nähdä demokraattisena innovaationa, jossa kansalaiset otetaan mukaan keskusteluun, suunnitteluun ja päätöksentekoon julkisten menojen käyttämisestä. Perusajatuksena on vuorovaikutus osallistujien, päätöksentekijöiden ja viranhaltijoiden välillä. (Christensen ym. 2016, 21.)

Yleisen käytännön mukaan osallistuvassa budjetoinnissa asukkaat saavat esittää ideoita kaupungin tai kunnan kehittämiseksi. Näitä ideoita yhteiskehitetään ammattilaisten ja asukkaiden kanssa toteuttamiskelpoisiksi ideoiksi. Lopuksi kehitetyistä ideoista asukkaat saavat äänestää ja eniten ääniä saaneet ideat toteutetaan. (Ahonen ym. 2021, 4.) Suomessa osallistuvan budjetoinnin kokeiluja ovat tehneet muun muassa Helsinki, Tampere, Espoo ja Tuusula. Kokeilut ovat suuntautuneet tietyille hallinnonaloille tai kaupunginosiin. Osallistuva budjetointi on viime vuosina yleistynyt, mutta sen hyödyntäminen on keskittynyt erityisesti pääkaupunkiseudulle. Ainoastaan Helsinki ja Espoo ovat ottaneet sen pysyväksi osaksi kaupunkien budjetteja. Suunnatut määrärahat

voivat vaihdella vuosittain, mutta kokonaisuudessaan ne ovat Suomessa olleet vielä varsin pieniä. Esimerkiksi vuonna 2018 Helsingissä osallistuvaan budjetointiin suunnattiin 4,4 miljoonaa euroa, joka vastaa noin promillea kaupungin kokonaisbudjetista. (Ahonen & Rask 2019, 8-13.)

Osallistuvan budjetoinnin hyödyntämisessä voidaan nähdä monia positiivisia hyötyjä. Se lisää toiminnan läpinäkyvyyttä, kun kansalaiset pääsevät mukaan vaikuttamaan resurssien käytöstä. Lisäksi se lisää esimerkiksi yhteistyötä ja keskustelua kansalaisten ja viranhaltijoiden välillä. Haasteina voidaan nähdä esimerkiksi asiantuntijoiden merkittävä rooli prosessin määrittelyssä. (Ahonen & Rask 2019, 3-4.)

2.4.3. Kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset

Kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset ovat suoran demokratian keinoja sekä uusista osallistumismuodoista vanhimpia. Kansalaisaloite mahdollistaa kansalaisille tuottaa syötettä edustukselliselle järjestelmälle. Sillä kuitenkin viitataan hyvinkin erilaisiin institutionaalisiin malleihin. Monissa Euroopan valtioissa kansanäänestykset ovat varsin käytetty osallistumismuoto erityisesti paikallistasolla. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 23-24.) Kansalaisaloitteet laajentavat poliittista asialistaa näkökulmille, jotka nousevat esiin poliittisten organisaatioiden ja instituutioiden ulkopuolelta kansalaisyhteiskunnan parista (Christensen ym. 2016, 437).

Suomessa otettiin käyttöön vuonna 2012 valtakunnantason kansalaisaloite, joka on mahdollistanut 50 000 äänioikeutetulle Suomen kansalaiselle mahdollisuuden tehdä lakialoite eduskunnan käsiteltäväksi. Toimintaperiaatteeltaan tämä on epäsuora eli sisällöllinen kansalaisaloite, mikä tarkoittaa sitä, että tämä ei johda kansanäänestykseen, vaan etenee lainsäädäntöelimelle keskusteltavaksi ja äänestettäväksi. (Christensen ym. 2016, 435.) Kansalaisaloitteet ovat keränneet suosiota erityisesti nuorten keskuudessa osallistumismuotona ja se on onnistuneesti mobilisoinut nuoria ikäryhmiä. (mt., 451-452).

Kuntalaisilla on mahdollisuus tehdä myös aloitteita kunnan toimintaan liittyvistä asioista. Kuntatasolla joukkoaloitteisiin tarvitaan kahden prosentin kannatus kuntalaisaloitteen kohdalla ja neljän prosentin kannatus kuntalaisäänestyksen kohdalla. Vuonna 2013 otettiin käyttöön myös sähköinen kuntalaisaloitepalvelu, joka on lisännyt kuntalaisten halukkuutta tehdä joukkoaloitteita sähköisesti. Aloitteet tarjoavat kuntalaisille nopean tavan reagoida päätöksiin, joihin ei olla kuultu tarpeeksi kuntalaisten näkemyksiä. (Jäske & Rapeli 2018, 3.)

Kansanäänestykset päästävät kansalaiset suoraan äänestämään poliittisista asiakysymyksistä. Suomessa valtakunnan tasoinen neuvonantava kansanäänestys on ollut käytössä ainoastaan

kahdesti: kieltolain kumoamisesta 1930-luvulla sekä 1990-luvulla Euroopan yhteisön jäsenyydestä. Sitovia kansanäänestyksiä Suomessa ei ole mahdollista järjestää, sillä perustuslaki tuntee ainoastaan neuvoa-antavan kansanäänestyksen. (Wiberg 2006, 101.) Paikallistasolla kansanäänestykset ovat yleisempiä. Valtakunnalliset kansanäänestykset ovat yleisiä konsensusdemokratioissa, kuten Sveitsissä. Kansanäänestysten haasteena voidaan nähdä se, että ne muuttavat monimutkaiset poliittiset asiakysymykset kyllä/ei -muotoisiksi kysymyksiksi. Samalla tavalla kuin deliberatiivisissa keskusteluissakin, niin merkittävää valtaa kansanäänestyksissä käyttää äänestyksen laatijat. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 34.)

2.4.4. Kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet

Toimielimillä viitataan kuntalaisryhmien toimielimiin, kuten vanhus- ja vammaisneuvostoon sekä nuorisovaltuustoihin sekä kuntalaisten ja viranhaltijoiden yhteistoimintaelimiin. Näitä ovat esimerkiksi kuntien liikelaitosten johtokunnat. Niissä kuntalaiset otetaan mukaan valmistelemaan päätöksiä yhdessä kuntien luottamushenkilöiden kanssa. Ne ovat esimerkkejä kuntalaisten ja päättäjien yhteishallinnasta. (Jäske & Rapeli 2018, 3.)

Vanhusneuvostojen tarkoituksena on varmistaa vanhemman väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet kunnissa. Kuntalain mukaan vanhusneuvostolle tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa esimerkiksi eri toimialojen toiminnan suunnitteluun ja valmisteluun, jotka ovat kohderyhmän kannalta merkityksellisiä. Vammaisneuvostot taas takaavat vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet kunnissa samoihin kokonaisuuksiin kuin vanhusneuvostot. Molemmat toimielimet voivat olla useamman kunnan yhteisiä. (Henriksson & Huttunen 2022, 10-12.)

Nuorisovaltuustot on luotu varmistamaan nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet. (Henriksson & Huttunen 2022, 8-9). Niiden asema perustuu vanhus- ja vammaisneuvostojen tavoin kuntalakiin, jonka mukaan jokaiseen kuntaan tulee perustaa nuorisovaltuusto tai muu vastaava nuorten vaikuttajaryhmä. Kuntien tulee huolehtia nuorisovaltuustojen toimintaedellytyksistä. Nuorisovaltuustot voivat olla muiden neuvostojen tavoin myös useamman kunnan yhteisiä. Nuorisovaltuustolle tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa kunnassa sellaisten asioiden valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan, jotka arvioidaan olevan lasten ja nuorten kannalta merkityksellisiä. Nuorisovaltuustot vaikuttavat kunnallisessa päätöksenteossa monin eri tavoin. Yleisiä tapoja, joilla nuorisovaltuustot vaikuttavat ovat puhe- ja läsnäolo-oikeus kunnan lautakunnissa, kunnanvaltuustoissa ja -hallituksessa. Lisäksi nuorisovaltuustot tekevät omia aloitteita,

2.4.5. Yksisuuntaiset menetelmät

Yksisuuntaisilla osallistumismenetelmillä viitataan esimerkiksi erilaisiin kyselyihin ja palautelomakkeisiin, joilla kerätään palautetta tai näkemyksiä käyttäjiltä ja asiakkailta. Nämä ovat yleisiä esimerkiksi kuntatasolla koskien yksittäisiä kunnan tuottamia palveluita. Yksisuuntaiset menetelmät ovat käyttäjädemokratian muotoja. Esimerkiksi kuntaliitosselvitysten yhteydessä on tehty myös laajoja kuntalaiselvityksiä kuntäänestysten sijaan. Viime vuosina on yleistynyt myös asiakasraadit esimerkiksi terveyspalveluiden kehittämisessä. Nämä tosin pohjaavat myös deliberatiivisiin eli puntaroiiviin osallistumismuotoihin. (Jäske & Rapeli 2018, 3.)

Käyttäjädemokratialla ja käyttäjälähtöisellä kehittämisellä viitataan erityisesti kuntalaisten osallistumiseen palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen ja tuotantoon. Osallistujajoukko on palvelun käyttäjät, päätöksentekijät sekä viranhaltijat. Tämä mahdollistaa sen, että kuntalaiset voivat vaikuttaa yksittäisten palveluiden järjestämiseen sekä tiettyjen virastojen toimintaan. (Christensen ym. 2016, 19.) Yksisuuntaiset osallistumismenetelmät, kuten kyselyt ja raadit, tuottavat konkreettisia esityksiä ilman mittavia resursseja. Päätösvaikutukset ovat usein helpommin havaittavissa ns. käyttäjädemokratian muodoissa. (mt., 46.)

2.4.6. Sähköiset osallistumismenetelmät

Sähköisiä osallistumismenetelmiä käytetään osana edellä esiteltyjä osallistumismuotoja, mutta niitä voidaan tarkastella myös omana luokkana. Osa sähköisistä osallistumismenetelmistä voivat olla kertaluontoisia, kuten erilaiset kyselyt ja palautemekanismit, jotka toteutetaan sähköisesti. Osa menetelmistä ovat pidempiaikaisia, kuten erilaiset internet-sivustot. (Jäske ym. 2019, 2.) Uusien osallistumiskeinojen kehittämisen yhteydessä on kehitetty myös uusia sähköisiä osallistumisen tapoja ja väyliä. Esimerkkeinä sähköisistä osallistumiskanavia ovat verkossa kansalaisille tarjottavat palvelut, kuten sähköiset kansalais- ja kuntalaisaloitepalvelut, joiden avulla kansalaisilla on mahdollisuus joko kannattaa tai luoda aloitteita kunnallisella tai valtakunnallisella tasoilla. Lisäksi oikeusministeriö on kehittänyt otakantaa.fi sekä lausuntopalvelu.fi -palvelut, joissa ensiksi mainitussa kansalaisten, viranomaisten ja järjestöjen on mahdollista käydä vuoropuhelua keskenään ja jälkimmäisessä viranomaiset voivat pyytää lausuntoja. (Männistö & Wilhelmsson 2017, 32-34.) Useasti sähköiset osallistumismenetelmät ovat kiinteästi yhteydessä muihin uusiin

osallistumistapoihin ja toimivat pikemminkin muiden uusien osallistumistapojen, kuten kansalaisaloitteiden mahdollistajana ja alustana kuin omana osallistumismuotonaan.

Sähköinen äänestäminen on usein esillä ratkaisukeinona laskevaan äänestysaktiivisuuteen. Sähköinen äänestäminen on käytössä esimerkiksi Virossa tietyssä määrin. Vaalipaikalla tapahtuva sähköinen äänestäminen ei tuo merkittäviä hyötyjä äänestäjille. Toisaalta taas kotoa tapahtuva äänestäminen saattaisi nostaa äänestysaktiivisuutta, mutta siinä riskinä on muun muassa vaalisalaisuuden rikkoutuminen sekä äänten myynti sekä osto. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 26.) Suomessa oikeusministeriön työryhmä tarkasteli siirtymistä sähköiseen äänestämiseen Sipilän hallituksen toimeenpanemana. Toistaiseksi siirtyminen kotona tapahtuvaan sähköiseen äänestämiseen nähtiin liian riskialttiina hyötyihin nähden. Ministeriön raportissa suuria riskejä kohdistuu esimerkiksi vaalien luottamukseen. (Oikeusministeriö 2017, 39.)

2.5. Osallistumisen haasteet ja demokratian kriisi

Saimme vuosikymmeniä todistaa länsimaissa edustuksellisen demokratian voittokulkua, ja demokratiasta on tullut keskeinen osa länsimaisia yhteiskuntia. Tästä huolimatta edustuksellinen demokratia ei voi hyvin. Ongelmia on runsaasti ja ne ovat monimutkaisia. (Setälä 2003, 177.) Viime vuosikymmeninä on alettu puhua länsimaisen demokratian kriisistä ja demokratiavajeesta. Voimmeko enää puhua legitimitettä nauttivasta järjestelmästä, jos kolmasosa äänioikeutetuista ei käytä äänioikeuttaan? Äänestysaktiivisuus on laskenut viime vuosikymmeninä länsimaissa. Erityisesti kasvanut kritiikki on kohdistunut edustuksellista puoluedemokratiaa kohtaan. Puolueiden jäsenmäärät ovat laskeneet ja niiden suhde yhteiskuntaan on heikentynyt. (Kestilä-Kekkonen 2014, 53-75.) Seuraavaksi tarkastelen edustuksellisen osallistumisen kohtaamia haasteita.

2.5.1. Osallisuuden kasaantuminen ja eriytyminen

Yhtenä suurimmista huolista demokratian piirissä on poliittisen osallistumisen kuilu eli osallistumisen kasaantuminen ja eriytyminen sosioekonomisen aseman perusteella. Tässä on nähtävissä myös sukupolvivaikutus, sillä äänestäminen ja puoluekanta periytyvät. Poliittinen osallistuminen ei ole tasavertaista ihmisten välillä. Edustuksellisen demokratian yhtenä suurimpana haasteena on poliittisen vaikuttamisen keskittyminen hyväosaisille. Korkea sosioekonominen asema lisää poliittista aktiivisuutta. Osallistumisen kasaantuminen johtaa siihen, että aktiivisesti

äänestävien ja hyvin toimeentulevien kansalaisten intressit näkyvät päätöksenteossa vahvemmin. (Grönlund & Wass 2016, 30.)

Osallistumisen kasaantuminen on havaittu esimerkiksi vaalien kohdalla. Vaaleissa matalasti koulutetut ja nuoret ikäluokat ovat ehdokkaina aliedustettuina, hyväosaisten ja korkeasti koulutettujen ollessa yliedustettuina. Nuorten kohdalla esimerkiksi vanhempien korkean sosioekonomisen aseman on huomattu vaikuttavan myönteisesti lasten poliittiseen osallistumiseen. Korkea sosioekonominen asema tuo mukanaan erilaisia pääomaresursseja, kansalaistaitoja ja sosiaalisia verkostoja, jotka vaikuttavat osallistumiseen myönteisesti. Poliittinen aktiivisuus siis siirtyy sukupolvelta toiselle. (Grönlund & Wass 2016, 30.)

Osallistumisessa on havaittu olevan merkittäviä eroja sosiodemografisten tekijöiden perusteella. Näistä tekijöistä ikäluokka on yksi merkittävimmistä. Lähes koko Länsi-Euroopassa vanhemmat ikäluokat osallistuvat nuorempia ikäluokkia aktiivisemmin. Aktiivisempi poliittinen osallistuminen ei rajoitu ainoastaan perinteisiin institutionaalisiin keinoihin, kuten äänestämiseen, vaan on havaittu, että vanhemmat ikäluokat osallistuvat aktiivisemmin myös vaalien välillä. Tutkimuksissa on havaittu, että nuoret osallistuvat vanhempia ikäluokkia heikommin poliittisten puolueiden ja muiden poliittisten organisaatioiden toimintaan. Nuoret osallistuvat mieluummin vapaamuotoisten osallistumismuotojen kautta, kuten esimerkiksi sosiaalisen median kautta. (Grönlund & Wass 2016, 35-36.) Perinteinen vaalidemokratia on äänestämisen suhteen vinoutunut, kun iäkkäät kansalaiset äänestävät aktiivisemmin. Uusien poliittisten osallistumiskeinojen, kuten kansalaisaloitteiden on ajateltu lisäävään nuorten osallistumista. Aikaisemmat tutkimukset osoittavatkin, että nuoret osallistuvat mielellään ei-perinteisillä keinoilla, osallistuvan ja deliberatiivisen demokratian areenoilla. (Christensen ym. 2016, 446.)

Huolimatta poliittisen osallistumisen monipuolistumisesta, on havaittu, että jo aktiiviset kansalaiset ovat aktiivisia myös uusien osallistumiskeinojen parissa (Borg & Wass 2016, 177-178). Uudet osallistumiskeinot ja demokratiainnovaatiot eivät tavoita passiivisia kansalaisia (Herne 2022). Ne saattavat vaatia sellaista aikaa ja tietämystä, mitä harvalla ihmisellä on. Myös esimerkiksi ihmisten terveyserot saattavat vaikuttaa poliittisen osallistumisen tasoon. Pahimmillaan tämä voi johtaa siihen, että osallistumistapojen monipuolistumisen myötä osallistuminen muuttuu hyvätuloisten, koulutettujen, terveiden ja ajankäytöltään vapaiden ihmisten toiminnaksi. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 15-16.) Erilaisten indikaattorien korkean tason kasaantuminen tietyille ihmisille johtaa poliittisen osallisuuden eliittikehään ja sen eriytymiseen. Yhä pienempi aktiivisten ihmisten joukko osallistuu yhä useammilla tavoilla. (Ohisalo & Wass 2017, 605.)

Puolue- ja vaalidemokratia toimivat Suomessa vähintään tyydyttävästi, mutta myös merkittäviä epäkohtia voidaan havaita. Osa kokee muun muassa politiikan monimutkaiseksi, eikä tiedä, miten voisi vaikuttaa. (Borg & Kestilä-Kekkonen 2017, 73.) Suomessa kiinnostus politiikkaan on yhä kohtalaisen hyvällä tasolla. Haasteena on kuitenkin kiinnostuksen polarisoituminen. Erityisesti heikommin koulutetut osoittavat yhä vähemmän mielenkiintoa politiikkaa kohtaan. Koulutusryhmien välinen tietämysero yhteiskunnallisista asioista on kasvanut, joka luo osallistumistaidoissa epätasa-arvoa ryhmien välille. Yhä useamman kannanmuodostus äänestämässä perustuu enemmän mielikuviin kuin tietoon. Poliittisen osallistumisen kannalta tärkeät tekijät, kuten osallistumistaidot, tiedot ja kiinnostus sekä käsitys omista vaikuttamismahdollisuuksista ovat eriytyneet erityisesti koulutustason mukaan. (Borg & Kestilä-Kekkonen 2017, 74.)

Poliittisen osallistumisen on havaittu heikentyneen ja jakautuneen sosiaalisten ryhmien perusteella. Suurimmat epäkohdat poliittisessä osallistumisessa liittyvät erityisesti eri ikäluokkien eriasteiseen äänestysaktiivisuuteen ja puoluekiinnittyneisyyteen. (Wilhelmsson 2017, 13.) Tutkimukset osoittavat, että sukupuolen, iän ja koulutusasteen perusteella äänestysaktiivisuus voi moninkertaistua verrattaessa korkeimpia ja matalimpia äänestysaktiivisuuden tasoja eri ryhmissä. Esimerkiksi vuoden 2015 eduskuntavaaleissa perusasteen koulutuksen suorittaneiden 25–34-vuotiaiden äänestysaktiivisuus jäi 31 prosenttiyksikköön, kun taas korkeakoulutetuilla 55–69-vuotiailla äänestysaktiivisuus oli 90 prosenttiyksikköä. Ero näiden ryhmien välillä on kolminkertainen ja osoittaa vaalidemokratian puutteet. (Borg & Kestilä-Kekkonen 2017, 58.)

Eeva Luhtakallio (2017, 119) kuvaa, että äänestämättömyys, irrallisuus ja osallistumattomuus ovat rikkinäisen demokratian oireita. Hän näkee, ettei demokratia ole vain vaalijärjestelmä, vaan se perustuu ajatukselle ihmisten tasavertaisuudesta. Eriytymiskehitys johtuukin moninaisista mekanismeista, eikä sitä voi palauttaa äänestäjäryhmien omaehtoiseen vetäytymiseen (Grönlund & Wass 2016, 36).

2.5.2. Puolueiden kohtaamat haasteet

Viimeisten vuosikymmenien aikana kasvanut keskustelu poliittisten osallistumisen haasteista on keskittynyt erityisesti edustuksellisen puolueosallistumisen ympärille sekä siihen, etteivät nykyiset vakiintuneet instituutiot tarjoa sellaisia osallistumisen muotoja, jotka aktivoivat kansalaisia osallistumaan. Puolueisiin kohdistuva kriisi on merkityksellinen siitä syystä, että vaikka poliittisen osallistumisen tavat ovat monipuolistuneet, puolueet käyttävät edelleen merkittävää valtaa ja niillä

on merkittävä rooli eri väestöryhmien intressien yhteensovittamisessa. (Paloheimo & Raunio 2008, 216-218.)

Uudet osallistumistavat eivät ole korjanneet puolueosallistumisen haasteita. Puoluesamaistuminen on pysynyt 2000-luvulla kohtalaisen vakaana eli noin puolet suomalaisista ovat katsoneet olevansa lähellä jotain puoluetta. Tällä tarkoitetaan kansalaisten ja poliittisten puolueiden välistä sidettä. Puoluesamaistuminen kertoo, kuinka paljon kansalainen kokee yhteenkuuluvuutta puolueeseen. Ikäryhmien väliset erot ovat kuitenkin merkittäviä, vaikka kokonaisuudessaan samaistuminen on ollut 2000-luvulla vakaata. Erityisesti tämä näkyy nuorten äänestäjien kohdalla, joiden puoluesamaistuminen, kiinnittyminen puoluepolitiikkaan sekä äänestysaktiivisuus ovat matalammalla tasolla kuin muun väestön. Lisäksi samaistuminen on heikompaa matalasti koulutettujen joukossa. Yleisesti puoluesamaistuminen on nykyisin sen verran heikkoa, että se johtaa harvoin puoluejäsenyyteen. (Kestilä-Kekkonen 2015, 54.) Tämän voidaan nähdä entisestään heikentävän edustuksellista demokratiaa.

Tutkimusten perusteella puolueiden suurin haaste on niiden heikentynyt kyky mobilisoida ihmisiä mukaan puolue toimintaan (Paloheimo & Raunio 2008, 210). Puoluejäsenyys ei kiinnosta suomalaisia, mutta tästä huolimatta puolueet edelleen määrittelevät pitkälti politiikan agendan ja vastaavat päätöksenteosta. Poliittinen luottamus myös vaihtelee eri toimijoiden välillä ja luottamus puolueisiin on ollut perinteisesti heikkoa. (Borg & Kestilä-Kekkonen 2017, 52.) Kansalaiset toivovat puolueiden ottavan kantaa uudempiin poliittisiin asiakysymyksiin, kuten terrorismiin ja globalisaatioon, jotka aiheuttavat epävarmuutta kansalaisten keskuudessa. Perinteiset puolueet kuitenkin suhtautuvat näihin jähmeästi. Tämä on avannut tilaa erityisesti populistisille puolueille, jotka keskittävät politiikkansa muutamaankin asiakysymykseen. (Kestilä-Kekkonen 2014, 68-69.)

Perinteiset puolueet ovat syntyneet hyvin erilaiseen aikakauteen ja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Puolueet noudattelevat edelleen poliittisia jakolinjoja, kuten vasemmisto-oikeisto-jakolinjaa ja ammattijakoja, jotka ovat menettäneet poliittista selitysvoimaansa vuosikymmenien aikana. Globalisaatio on tuonut uusia haasteita, joihin perinteiset puolueet eivät ole osanneet vastata kansalaisten toivoessa enemmän arvovalintoja. Tämä synnyttää edustuksellisuuden kuolleen kulman, joka uhkaa passivoida kansalaisia tai synnyttää populistisia liikkeitä. (Kestilä-Kekkonen 2014, 68-69.)

Puoluedemokratian haasteet näkyvät erityisesti puolueiden jäsenmäärien kehityksessä. Puolueiden jäsenmäärät ovat laskeneet huomattavasti kuluneiden vuosikymmenten aikana. Vuonna 2013 puolueiden yhteenlaskettu jäsenmäärä oli vielä vajaa 270 000 henkilöä. (Kestilä-Kekkonen &

Korvela 2017, 46-47.) Kesäkuussa 2022 jäsenmäärä oli laskenut 190 000 henkilöön (STT 2022). Jäsenmäärän laskulla on merkittäviä vaikutuksia puolueille. Tämän myötä puolueiden resurssit käytetään vaalikampanjointiin ja esimerkiksi alueellista toimintaa joudutaan ajamaan alas. Tämä voi johtaa pahimmillaan siihen, että jäseniä mobilisoiva paikallistoiminta näivettyy. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 47.)

1970-luvulta lähtien laskeneen jäsenmäärän ja jäsenkunnan ikääntymisen myötä, puolueet ovat alkaneet tulla riippuvaisiksi oikeusministeriön myöntämästä puoluetuesta, sillä puolueiden saamat jäsenmaksut ovat laskeneet. Kansalaiset pitävät puolueita edelleen tärkeinä yhteiskunnallisina instituutioina, mutta silti heidän luottamuksensa puolueiden ja etenkin poliitikkojen toimintaan on heikkoa. (Paloheimo & Raunio 2008, 23-24.) Kansalaisten etäännyminen puolueista ja niiden järjestötoiminnasta on johtanut puoluekannatuksen epävakauteen. Nykyisin puoluejäseniä on arvoitu olevan noin viisi prosenttia aikuisväestöstä. (Borg & Kestilä-Kekkonen 2017, 61.)

Äänestysaktiivisuuden lasku tukee väitettä vaalidemokratian haasteista. Äänestysaktiivisuus on laskenut kaikissa vaalityypeissä 1980-luvulta lähtien. Demokratiapoliittisissa selonteoissa äänestysaktiivisuuden laskun on arvioitu johtuvan kansalaisten vaikeudesta tai haluttomuudesta tehdä puoluevalinta sekä siitä, etteivät puolueet onnistu kansalaisten mobilisoinnissa. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 46.) Poliitiikan responsiivisuudessa on puutteita. Suuri osa kansalaisista kokee, ettei kansalaisten mielipiteillä ole juurikaan vaikutusta päätöksentekoon (Kestilä-Kekkonen 2015, 57-59). Vaaliosallistumisen heikentyminen johtuu useista syistä. Keskeiseksi tekijäksi voidaan esimerkiksi nostaa yhteiskuntien luokkarakenteen murtuminen ja yksilöllisempien intressien esilletulo. Tämä on johtanut massaosallistumisen aikakauden päättymiseen sekä puolueuskollisuuden heikentymiseen. Yhä useampi äänestäjä on liikkuva äänestäjä eli äänestää eri puolueiden ehdokkaita eri vaaleissa. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2019.)

Aikaisemmin poliittinen osallistuminen kanavoitui ensisijaisesti etujärjestön tai poliittisten puolueiden kautta, mutta ei enää. Puolueet eivät toimi enää poliittisen kouluttautumisen ja kommunikaation pääarenoina. Puolueiden kohtaamat haasteet osoittavat, että lähitulevaisuudessa ei ole luvassa takavuosisikymmenien tapaista rynnistystä puolue toimintaan. (Borg 2017, 16.) Äänestäjien liikkuvuus on kasvanut. Pitkäkestoinen kiinnittyminen poliittisiin ideologioihin on heikentynyt, hiipuvan puoluepoliittisen sosialisaaion seurauksena. (Borg 2020, 256.) Puolue toiminnan hiipuminen ja äänestysaktiivisuuden lasku on ollut esillä suomalaisessa politiikan tutkimuksessa jo 1980-luvulta lähtien. Jo silloin havaittiin, että puolueet eivät kiinnosta kansalaisia

samalla tavalla kuin ennen, varsinkaan nuorissa ikäryhmissä. Suomalaiset puolueet ovat yhä löyhemmin kiinni kansalaisyhteiskunnassa (Borg 2020, 241-242).

2.5.3. Demokratiavaje ja kriisipuhe

Länsimainen demokratia on ollut suurten muutosten kohteena viimeisten vuosikymmenien aikana. Uudet kansainväliset haasteet, kuten kasvava muuttoliike, ilmastonmuutos sekä talouden globaali rakennemuutos ovat osoittaneet liberaalin demokratian toimintakyvyn rajallisuutta, mutta toisaalta korostaneet sen merkitystä. Ei ole yksimielisyyttä siitä, onko liberaali demokratia ajautunut kriisiin tai, mitä sillä tarkkaan ottaen tarkoitetaan. (Borg ym. 2020, 45.)

Maija Setälä (2003, 178-179) luonnehtii demokraattisten järjestelmien kohtaavan ongelmia kolmesta eri näkökulmista. Yhtenä suurena ongelmana on asiantuntijavallan kasvu. Moderneissa, kompleksisissa yhteiskunnissa korostuu oikeudellinen, taloudellinen ja tekninen asiantuntijatieto, joka heikentää poliittisten päättäjien valtaa. Tämä kehitys voidaan nähdä Suomessa kansallisessa politiikassa muun muassa valtioneuvostojen kasvaneessa avustajien määrässä ja heidän kasvaneessa roolissaan, mikä on aiheuttanut julkista keskustelua (ks. Kuoppala 2021). Toinen ongelma Setälän (2003, 178-179) mukaan on kasvanut kansainvälinen keskinäisriippuvuus. Ajan suuret globaaliongelmät, kuten ilmastonmuutos ja terrorismi vaativat kansainvälisiä ratkaisuja, joita varten on perustettu kansainvälisiä elimiä. Nämä toimijat, kuten Euroopan unioni, eivät kuitenkaan ole juurikaan demokraattisia. Kolmanneksi demokratiaa heikentäväksi tekijäksi Setälä linjaa tuomioistuinten kasvaneen vallan. Nykyaikainen edustuksellinen demokratia saattaa jäädä historian valossa vain lyhyeksi välivaiheeksi, aivan kuten aiemmat demokratian muodot (Setälä 2003, 184).

Poliittisen osallistumisen ja demokratian haasteet aiheuttavat luottamuksen puutetta, jonka nähdään pahimmillaan johtavan epävakautteen ja legitimitettkriisin. Tämä on tilanne, jossa edustuksellisella demokraattisella järjestelmällä ei olisi oikeutusta kansalaisten silmissä. (Kestilä-Kekkonen & Vento 2019, 19.) Pohjoismaissa on perinteisesti poliittinen luottamus ollut korkealla tasolla, mutta luottamus eri instituutioihin vaihtelee. Poliittiset puolueet ja poliitikot nauttivat alhaisempaa luottamusta kuin esimerkiksi presidentti. (Kestilä-Kekkonen 2015, 59-60.)

Huolimatta siitä, että edustuksellinen demokratia on viimeisten vuosikymmenien aikana kohdannut haasteita, ei tarkoita sitä, että sen asema olisi uhattuna. Pikemminkin voitaisiin puhua, että poliittisen osallistumisen käsite on laajentunut. On myös huomattava, että osallistumisen trendit vaihtelevat eri valtioiden välillä. Vaikka puolueiden jäsenmäärät ovat laskeneet Länsi-Euroopassa,

uudemmissa demokratioissa, kuten Slovakiassa trendi on ollut päinvastainen. Keskeinen kysymys onkin, missä määrin uudet osallistumisen keinot toimivat perinteisten osallistumiskeinojen rinnalla, ja missä määrin sen vastavoimana. Uudet osallistumiskeinot voivat lisätä kansalaisten aktiivisuutta, mutta osallistuminen voi myös kasaantua jo aktiivisille kansalaisille. (Kestilä-Kekkonen 2014, 73-74.)

Tutkimukset osoittavat, että esimerkiksi Suomessa kansalaisten poliittinen tietämys on kansainvälisesti verrattuna kohtuullista ja suomalaiset ovat tyytyväisiä demokratiaan (Elo & Rapeli 2020, 434). Lisäksi Suomi on sijoittunut poliittisen luottamuksen suhteen muiden pohjoismaiden kanssa kärkijoukkoon. Poliittista luottamusta pidetään usein demokratian toimintaedellytyksenä. Suomalaisilla on kokonaisuudessaan varsin korkea luottamus poliittisiin instituutioihin. Suomalaisen tyytyväisyys demokratiaan on ollut vakaata ja demokratiaa pidetään yleisesti parempana hallintomuotona kuin muita. (Kestilä-Kekkonen 2015, 59-64.) Demokratian kestävyys järjestelmänä mitataan pitkälti sen kyvyllä korjata puutteitaan (Grönlund & Wass 2016, 36).

2.6. Osallistumisen kehittäminen Suomessa

Suomi on itsenäisyytensä alusta asti ollut edustuksellisten demokratioiden edelläkävijöiden joukossa. Ensimmäiset eduskuntavaalit pidettiin kymmenen vuotta ennen itsenäistymistä Suomen ollessa vielä autonominen osa Venäjän suuriruhtinaskuntaa. Perustuslaki ilmensi itsenäisyyden alussa jo demokraattisen oikeusvaltion mallia, jossa korostuivat perusoikeudet ja demokratia. Suomen poliittinen järjestelmä on vuosikymmenien saatossa muuttunut presidentillisestä järjestelmästä parlamentaariseen suuntaan. Kansalaisten osallistumismahdollisuuksia on laajennettu ja vaikuttamista säätelevillä laeilla on mahdollistettu yhä monipuolisempi osallistuminen. (Wilhelmsson 2017, 10-11.)

Edustuksellista demokratiaa ja puoluejärjestelmää voidaan pitää parhaimpana hallinnollisena vaihtoehtona ja sillä on kansalaisten vahva oikeutus ja tuki, kiistattomista haasteista huolimatta. (Raiskila & Wiberg 2017, 50-51.) Demokratian indikaattorit osoittavat, että Suomi on yhdessä muiden pohjoismaiden kanssa demokratian mallimaita. Poliittinen luottamus on Euroopan korkeimpien joukossa, jopa kaksi kolmasosaa suomalaisista on kiinnostunut politiikasta, neljä viidesosaa pitää demokratiaa muita hallintomuotoja parempana ja äänestysaktiivisuus on viime vuosikymmenien aikana pysynyt vakaana. Perinteiset osallistumiskeinot eli esimerkiksi äänestäminen puhuttelevat edelleen suomalaisia osallistumismuotoina enemmän kuin uudet osallistumiskeinot.

(Raiskila & Wiberg 2017, 47.) Äänestäminen, yhteydenpito poliitikkoihin sekä järjestötoiminta ovat säilyttäneet asemansa suosituimpina osallistumistapoina huolimatta siitä, että niiden osallistujamäärät ovat laskeneet. (mt., 50.)

Poliittisen osallistumisen haasteisiin, kuten osallistumisen eriytymiseen ja puoluedemokratian heikentymiseen, on pyritty vastaamaan suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä. Julkinen valta on pyrkinyt aktiivisesti osallistamaan kansalaisia ja vahvistamaan linkkiä kansalaisyhteiskuntaan. Käytännössä tämä on näkynyt muun muassa kansalaisaloitejärjestelmän luomisena, eri ryhmien kuulemisen lisäämisellä sekä keskusteluna sähköisten osallistumiskanavien kehittämisestä. Tällaiset uudet osallistumiskeinot ovat pyrkineet täydentämään sekä tukemaan edustuksellista demokratiaa. Uusia osallistumiskeinoja ei yleensä pyritä hahmottamaan perinteisen vaalidemokratian vastaisena, vaan sitä täydentävinä keinoina, joilla koko poliittisen järjestelmän oikeutusta vahvistetaan. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 15.)

Kuntalaisten osallistumismahdollisuuksia alettiin kehittää 1970-luvulla esimerkiksi ottamalla käyttöön kuntalaisaloite. 1990-luvulla yleistyivät kuntalaisryhmien yhteistoimintaelimet, kuten vanhus- ja vammaisneuvostot. 2000-luvulla on kehitetty osallistuvaa budjetointia, kansalaisraateja sekä verkko-osallistumista. (Christensen ym. 2016, 9.) Paikallisella tasolla on luotu monia osallistumisen tapoja, joilla kartoitetaan kuntalaisten preferenssejä päätöksentekoon. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi kuntalaisaloitejärjestelmä, osallistuva budjetointi sekä erilaiset käyttäjädemokratian muodot, kuten kyselyt. Valtakunnallisella tasolla on kehitetty esimerkiksi kansalaisaloitejärjestelmä sekä sähköisiä kommentointikanavia. (Wilhelmsson 2017, 13.)

Demokratia on viimeisten vuosikymmenien aikana ollut murroksessa. Edustuksellisen demokratian rinnalle on syntynyt uusia osallistumismahdollisuuksia erityisesti paikallistasolla. Tämä voi tuoda parhaimmillaan uutta elinvoimaa demokratialle. Uhkakuvana kuitenkin on, että uusissa osallistumiskeinoissa ainoastaan toistuu edustuksellisen demokratian haasteet, kuten osallistumisen kasaantuminen jo ennestään aktiivisille. (Männistö & Wilhelmsson 2017, 32.) Usein edustuksellisen järjestelmän rinnalle syntyneitä uusia osallistumismuotoja kutsutaan demokratiainnovaatioiksi. Nimitystä voidaan kuitenkin jossain määrin pitää harhaanjohtavana, sillä esimerkiksi kansanäänestykset ovat jo pitkään olleet vakiintuneita ja vanhoja osallistumismuotoja joissain valtioissa. (Christensen ym. 2016, 8.)

Tutkimukset osoittavat, että uusien osallistumismuotojen suosio on selvästi lisääntynyt Suomessa viimeisten vuosien aikana. Esimerkiksi kansalaisaloite on kerännyt suosiota kansalaisten keskuudessa ja kehittynyt suosituksi vaikutuskanavaksi. Uudet osallistumismuodot eivät ole

juurikaan muuttaneet poliittisen järjestelmän perusluonnetta eli Suomi on edelleen leimallisesti edustuksellinen demokratia, jossa päätöksistä vastaavat vaaleilla valittavat edustajat. (Christensen ym. 2016, 64.)

Kiinnostus politiikkaan tai yhteiskunnallinen aktiivisuus eivät itsessään ole vähentyneet, vaan osallistuminen on muuttanut muotoaan. Vaikuttaminen tapahtuu yhä useamman perinteisen edustuksellisen järjestelmän ulkopuolella. Erityisesti tämä kehitystrendi on havaittavissa nuorempien ikäryhmien kohdalla. Nuorilla ikäryhmillä kiinnostus vaikuttamiseen ei ole vähentynyt, vaan se ei välttämättä suuntaudu perinteiseen poliittisen järjestötoimintaan. Osallistuminen onkin nuorten keskuudessa yhä monimuotoisempaa. (Wilhelmsson 2017, 14.)

Tämä ei ole poistanut sitä tosiasiaa, että vaali- ja puolueosallistuminen on edelleen keskeisin tapa osallistua ja vaikuttaa. Sitä kautta tapahtuu edelleen pääasiassa poliittisen agendan määrittely ja päätökset, joten näiden merkitys ei ole kovinkaan paljon vähentynyt. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 11.) Edustuksellisen järjestelmän puitteissa tehdään kansalaisten kannalta keskeisimmät päätökset. Tästä syystä vaali- ja puoluedemokratian kehittäminen säilyy luovuttamattomana osana julkishallinnon demokradiapolitiikkaa. (Borg & Kestilä-Kekkonen 2017, 75.)

Yhä useampi kansalainen ei osallistu vaali- ja puoluedemokratiaan. Kun tätä demokratian lohkoa on ollut haasteellista kehittää, viranomaistahojen kehittämistoimet ovat keskittyneet uusiin osallistumistapoihin. Näissä on kuitenkin uhkana, että osallistuminen kasaantuu ainoastaan ennestään aktiivisille, kuten on havaittu (Borg 2017, 16.) Uusien osallistumismuotojen on nähty täydentävän perinteistä edustuksellista demokratiaa ja parantavan poliittisen järjestelmän legitimitettä. Korvela (2012) on kyseenalaistanut sen olevan paradoksaalista, että samalla kun edustuksellinen demokratia saa kritiikkiä, niin itse edustuksellisen järjestelmän toimintaperiaatteita ei ole pyritty kehittämään. Edustuksellisen järjestelmän rinnalle on luotu ja kehitetty uusia osallistumismuotoja. Demokratian kriisin sijaan voidaan siis puhua myös poliittisen osallistumisen muutoksesta. (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 5.) Toisaalta tämä ei ole poistanut vaali- ja puoluedemokratian kohtaamia haasteita.

3. SUOMALAINEN PUOLUEJÄRJESTELMÄ JA SEN KEHITYS

3.1. Puolueiden kehitys

Paloheimo ja Wiberg (2012, 215-216) määrittelevät puolueen organisoituneeksi poliittiseksi voimaksi, joka tavoittelee poliittista ja valtiollista valtaa puolueen tavoitteiden edistämiseksi. Suomessa puoluelain mukaan puolueilla tulee olla demokraattinen ohjelma ja järjestö. Sen lisäksi puolueen perustamiseksi tarvitaan viisi tuhatta nimenkirjoitusta (Sundberg 2012, 123). Puolueet eroavat muista organisaatioista etenkin neljällä tavalla. Ensinnäkin puolueet operoivat vaaliareenoilla ja kilpailevat äänistä. Näin ollen voisi luonnehtia, että puolueiden tavoitteena on vaalien voittaminen ja tätä kautta valtaan pääseminen. (Wiberg 2006, 44-45.) Lisäksi poliittiset puolueet käyttävät ratkaisevaa vaikutusvaltaa lainsäädännön, julkisen talouden sekä kansainvälisten suhteiden hoitamisen osalta (Sundberg 2012, 115). Toiseksi puolueet ovat järjestäytyneitä organisaatioita jäsenineen, mikä erottaa puolueet laajemmista ja epämääräisemmistä poliittisista liikkeistä. Kolmanneksi puolueilla on usein kanta lähes kaikkiin politiikan asiakysymyksiin, toisin kuin monella muulla organisaatiolla. Neljänneksi puolueita leimaa toiminnallinen yhtenäisyys ja aatteellinen samanmielisyys. Puolueiden jäsenet jakavat samat ideologiset arvot. (Wiberg 2006, 44-45.)

Puolueilla on nykyaikaisessa demokraattisessa yhteiskunnassa useita tehtäviä. Puolueet yksinkertaistavat päätöksentekoprosessia ja mahdollistavat kompromissien tekemisen. Lisäksi ne mobilisoivat politiikkaan ihmisjoukkoja, joiden omat resurssit ovat rajalliset. Ne myös kantavat vastuun harjoitetusta politiikasta vaaleissa eli ne ovat tulosvastuussa äänestäjille. Puolueille on muodostunut erittäin keskeinen asema edustuksellisessa demokratiassa kansanvallan organisoinnissa. Ne muodostavat keskeisen väylän poliittisen eliitin rekrytoinnissa, poliittisten johtajien usein ollessa vaali- ja puolueprosessien läpikäymiä. Tämä edellyttää toimivia vaaleja, puolueita sekä aktiivisia kansalaisia. (Paloheimo & Raunio 2008, 11.) Lisäksi puolueet edustavat valitsijoidensa intressejä ja mielipiteitä päätöksenteossa (Wiberg 2006, 49).

Puolueet ja puoluejärjestelmät ovat kehittyneet nykyisenlaisiksi erilaisten kehitysvaiheiden ja kausien myötä. Bernhard Manin jakaa puolueiden kehitysvaiheet kolmeen aikakauteen: ensimmäinen oli eliittidemokratia, toinen puoluedemokratia ja viimeisin vaihe yleisdemokratia. Puolueet elivät kulta-aikaa teollisuusyhteiskunnissa vallinneessa puoluedemokratiassa, mutta niiden asema on säilynyt yleisdemokratiassa huolimatta teollisuusyhteiskuntien asteittaisesta rapautumisesta. Puolueiden toimintatavat ovat eronneet riippuen edustuksellisen demokratian vaiheesta, minkä lisäksi äänestäjien kiinnittyminen puolueisiin on vaihdellut. (Wiberg 2006, 44-47.)

Eliittidemokratian vaihe vallitsi erityisesti säätyvaltiopäivien aikana, mutta säilyi elinvoimaisena useita vuosikymmeniä yksikamarisen eduskunnan aloitettua toimintansa 1900-luvun alkupuolella. Eliittidemokratian vaiheelle tyypillisiä piirteitä olivat esimerkiksi puolueiden pieni jäsenmäärä, heikko puoluesamaistuminen sekä kansanedustajien vapaus eli puoluekurin puute. Puoluedemokratian vaihe korvasi tämän vaiheittain 1900-luvun aikana. (Wiberg 2006, 44-47.) Puoluedemokratian aikakautena ominaista oli kansalaisten vahva kiinnittyminen puolueisiin sekä puolueiden suuret jäsenmäärät eikä yksittäisen kansanedustajan tai järjestötoimijan merkitys ollut etusijalla. Sosialidemokraatit kuvastavat hyvin puolueena puoluedemokratian vaihetta. Teollinen työväki kiinnittyi vahvasti sosialidemokraatteihin. (Sundberg 2012, 125.)

Puoluedemokratian tilalle nousi Manin mukaan 1970-luvulla yleisödemokratia, jossa sosiaaliset tekijät vaikuttavat vähemmän äänestyspäätökseen kuin puoluedemokratiassa. Tämän tilalle on noussut yksilöllisyyden korostaminen ja henkilöiden henkilökohtaiset ominaisuudet. Tiedotusvälineiden kehittyminen, kuten internet on vaikuttanut tähän ja se on mahdollistanut, että poliitikot voivat kommunikoida äänestäjien kanssa suoraan ilman puoluetta (Sundberg 2012, 127.) Viime vuosina sosiaalisesta mediasta on muodostunut merkittävä tiedonsaantiväylä erityisesti nuorille. Internetin ja sosiaalisen median vaikutuksen kasvu on vaikuttanut myös poliittiseen keskustelukulttuuriin. (Borg ym. 2020, 48.) Puoluedemokratiassa ominaista oli suuret jäsenjoukot ja vapaaehtoisuus. Vuosikymmenien saatossa puolueiden organisaatiot ovat kuitenkin rapautuneet ja puolueiden rooli on heikentynyt. Jäsenistön merkitys puolueissa on heikentynyt. (Sundberg 2012, 130; Wiberg 2006, 46.) Puolueiden asema kansalaisyhteiskunnassa on heikentynyt yleisödemokratian aikana. Parlamentissa niiden asema on kuitenkin säilynyt. (Wiberg 2006, 44.)

Puolueiden rooli ja merkitys ovat ajansaatossa muuttuneet suomalaisessa yhteiskunnassa. Siirtyminen eliitti- ja puoluedemokratiasta yleisödemokratiaan on muuttanut politiikkaa yhä henkilöityneemmäksi ja heikentänyt poliittisten puolueiden asemaa politiikan subjekteina. Yleisödemokratian aikana puoluesamaistuminen on heikentynyt, jäsenistön merkitys vähenentynyt ja äänestäjien liikkuvuus on kasvanut. (Wiberg 2006, 46-47.) Varsinkin 1990-luvulta lähtien politiikan julkisuus on henkilöitynyt ja puhutaan yleisesti politiikan medioitumisesta. Muun muassa puheenjohtajien merkitys puolueiden menestymiselle on ollut kasvussa. (Borg 2020, 243).

Puolueita voidaan luokitella organisoitumistavan mukaan myös muulla tavoin. Maurice Duverger (1951) jakoi puolueet organisoitumistavan mukaan kahteen eri tyyppiin, jotka hän nimitti kaaderipuolueiksi ja joukkopuolueiksi. Kaaderipuolueet ovat aktiivisia ainoastaan vaalien aikana ja jäsenmäärät ovat pieniä, eikä puoluekuri ole tiukkaa. Tällaiset puolueet ovat ominaisia yhteiskunnissa, joissa poliittisen vaikuttamisen piiri ja osallistumisen aste ovat rajoitettuja.

Tyypillisiä kaaderipuolueita olivat 1900-luvun alkupuolen liberaaliset ja konservatiiviset puolueet. (Paloheimo & Raunio 2008, 22.) Joukkopuolueille on taas ominaista suuri jäsenmäärä. Toiminta rahoitetaan jäsenmaksuilla. Puolueilla on hierarkkinen organisaatio ja joukkopuolueet sitovat jäsenensä tiukasti toimintaansa. Organisaatiomuoto sai alkunsa eurooppalaisesta työväenliikkeestä. Yleisesti hyväksytty käsitys politiikan tutkimuksessa on Panebiancon esittelemä näkemys, että puolueet ovat muuttuneet joukkopuolueista vaalipuolueiksi. Tämä muutos on seurausta yhteiskunnallisesta, taloudellisesta ja poliittisesta muutoksesta, johon vaikuttavat esimerkiksi globalisaatio sekä yhteiskunta- ja luokkarakenteen muutos. (Paloheimo & Raunio 2008, 22.)

Kansalaisten äänestyskäyttäytymistä on selitetty puolueidentifikaatiolla ja tätä on korostanut sosiologinen lähestymistapa. Downs (1957) Setälän mukaan (2003, 56-57) on esittänyt rationaalisen valinnan teorian, jonka mukaan puolueet kilpailevat äänestäjistä ideologisilla poliittisilla ohjelmilla, joista äänestäjät valitsevat itselleen ideologisesti lähimpänä olevan. Yleisödemokratiassa tämä ei kuitenkaan toteudu, vaan poliittiset mielikuvat ovat keskeisin keino kerätä kansalaisten suosiota. Uhkana on, että vaaleista muodostuu ikään kuin kauneuskilpailu, jossa puolueiden retoriikka ja mediataidot nousevat keskiöön, eikä itse poliittinen asiasisältö. (Setälä 2003, 123.)

3.2. Puolueiden erot ja samankaltaisuudet

Puoluejärjestelmä rakentuu keskenään kilpailevista puolueista. Suomalaisessa järjestelmässä keskeisin vedenjakaja puolueiden välillä on perinteisesti ollut vasemmisto-oikeisto-ulottuvuus. Puolueet eivät kuitenkaan poikkea toisistaan ainoastaan tällä ulottuvuudella. (Wiberg 2006, 55.) Puolueiden erot perustuvat niiden suhteeseen poliittiseen kulttuuriin sekä sitä muokkaavaan poliittiseen järjestelmään ja valtioon. Puolueet toimivat yhteiskunnallisen muutoksen paineessa ja kansalaisten muuttuvien asenteiden ympäröimänä. Tämä vaikuttaa luonnollisesti puolueiden kehitykseen, eikä kehitys ole aina niistä itsestään johtuvaa. (Berndtson 2008, 170.)

Puolueiden välisten ideologisten erojen on nähty noudattavan yhteiskunnassa näkyviä intressi- ja arvoriitiriitoja, jotka ovat heijastuneet erityisesti yhteiskuntaluokkien välisiin ristiriitoihin. Ristiriitaulottuvuudet jakavat kansalaisia ja puolueita mielipiteiltään ja eduiltaan vastakkaisiin leireihin. Näitä ristiriitaulottuvuuksia länsimaisissa demokratioissa ovat Arend Lijphartin yleisesti sovelletun jaottelun mukaan: 1) sosioekonominen, 2) uskonnollinen, 3) kulttuuris-etninen, 4) keskusta-periferia, 5) hallitsemistapaan kohdistuva tuki, 6) ulkopoliittikka sekä 7) materialismi vs. postmaterialismi. Sosiokoenominen vastakkainasettelu erottelee puolueita vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella. Vastakkainasettelu vasemmistoon ja oikeistoon on kaikissa demokraattisissa

yhteiskunnissa yksi näkyvimmistä yhteiskunnallisista ristiriitaulottuvuuksista. Puolueet voidaan puolueohjelmien perusteella Suomessa ja maailmalla sijoittaa poliittiseen vasemmistoon, keskusta tai oikeistoon. Tässä keskeisiä kysymyksiä on muun muassa suhtautuminen julkisen sektorin rooliin, markkinatalouteen sekä työn ja pääoman välinen vastakkainasettelu. (Paloheimo & Raunio 2008, 12; Paloheimo & Wiberg 2012, 218.)

Rokkan (1987, 63-110) kuvasi Norjan puolueiden keskeisiä vastakohtia kolmijakomallilla. Mallin mukaan työn ja pääoman välillä on olemassa ristiriita. Tämä on yleinen jakolinja Euroopan valtioissa. Pohjoismaat poikkeavat kuitenkin muista Euroopan valtioista siinä, että pohjoismaissa on tämän jakolinjan lisäksi ollut maaseudun ja kaupunkien välillä ristiriita. Tätä kuvataan keskusta-periferia-vastakohdilla. Tämän ristiriidan pohjalle pohjoismaissa ovat syntyneet työväenpuolue, konservatiivinen puolue sekä talonpoikais- eli maaseudun puolue. (Sundberg 2012, 120.) Sosialidemokraattiset työväenpuolueet olivat useimmille puolueille malli organisoida puoluetoiminta. Ydinajatuksena oli vapaaehtoisten tehokas värväys. Puolueen tulisi lisäksi olla samaan tapaan demokraattinen kuin valtio. Porvarillisilla puolueilla oli perinteisesti heikko puolueorganisaatio ja jäsenmäärät olivat pieniä, mutta ne kuitenkin omaksuivat kiinteämmän organisaation ja jäsenistön, jolle antoi mallin sosialidemokraattiset puolueet. (Sundberg 2012, 122-123.)

Viime vuosikymmeninä poliittisia jakolinjoja on alettu kyseenalaistaa ja poliittisten puolueiden on nähty samankaltaistuneen. Tästä huolimatta intressipohjainen jako on edelleen havaittavissa perinteisten puolueiden eli keskustan, kokoomuksen ja sosialidemokraattien kohdalla. Uudemmissa puolueissa, kuten vihreillä ja perussuomalaisilla, samanlaisia sidoksia ammatilliseen asemaan tai taloudelliseen pääomaan ei ole havaittavissa. Perinteisesti puolueet ovat ajaneet eri väestöryhmien etuja, ja tätä kautta linkittyneet vahvasti esimerkiksi taloudellisiin etujärjestöihin. Sosialidemokraatit ovat linkittyneet työntekijäjärjestöihin, keskusta maaseutuun liitoksissa oleviin etujärjestöihin ja kokoomus yrittäjiin sekä elinkeinoelämään. (Koiranen ym. 2017, 79-82.)

Otto Kirchheimer on laatinut teorian yleispuolueistumisesta (catch-all party). Tällä hän viittaa siihen, että nykyisin puolueet pyrkivät muokkaamaan ohjelmiaan tavoitellessaan uusia väestöryhmiä. Hänen mukaansa ne kuitenkin ovat säilyttäneet keskeisen identiteettinsä. Von Beyme on tarkastellut teoriaa pidemmälle ja nimesi 1990-luvulla nykyisen puoluetyyppin ”yleispuolue plussaksi”. Hänen mukaansa puolueiden organisaatorakenteet ovat aiempaa kevyempiä ja puolueet suosivat lyhyiden aikavälien tavoitteita sekä ajankohtaisiin asioihin tarttumista. Von Beymen mukaan kaikki puolueet tavoittelevat kaikkia väestöryhmiä. (Mickelsson 2021, 409.) Kirchheimerin ja Von Beymen

teorioiden voidaan nähdä kuvaavan osuvasti suomalaista puoluejärjestelmää. Laajat yhteiskunnalliset konfliktit ovat jääneet historiaan, ja puolueet keskittyvät lyhyemmän tähtäimen tavoitteisiin. Puoluepolitiikka on aiempaa ammattilaistunut ja jäsenmäärät laskeneet. Tästä huolimatta yhdenkään perinteisen puolueen organisaatorakenne ei ole keventynyt. Myös uudemmat puolueet, kuten vihreät ja perussuomalaiset ovat omaksuneet sata vuotta vanhan organisaatorakenteen ja toimivat perinteisten puolueiden tavoin. (Mickelsson 2021, 409.)

Sosiologinen selitysmalli näkee puolueiden muutoksissa kyseessä olevan yhteiskuntarakenteen muutoksen. Työväenluokan kasvaessa työväenpuolueen kannatus kasvaa. Sen vuoksi, kun suurin osa äänestäjäkunnasta kuuluu keskiluokkaan, huomioivat puolueet tämän muutoksen sopeutumalla tilanteeseen eli kyseessä on transgressio. Muuten niiden kannatus heikentyisi. (Sundberg 2012, 131.) Puolueet ovat tämän kehityksen myötä samankaltaistuneet. Tätä kehitystä kutsutaan ”catch all” -vaiheeksi. Puolueet pystyvät nykyään toimimaan jäsenistön vähenemisestä huolimatta julkisen puoluerahoituksen turvin. On kuvattu, että puolueista on tullut osa valtiota ja ne ovat irtautuneet jossain määrin kansalaisyhteiskunnasta. Puolueet pystyvät yleisdemokratian keinoin toimimaan ilman suurta jäsenistöä. (Sundberg 2012, 133.)

Ronald Inglehart on 1970-luvulta lähtien analysoinut, että kehittyneissä demokratioissa on tapahtunut arvojen vallankumousta. Elintason noustessa yhä enemmän merkitystä on postmaterialistisilla arvoilla. Ekologisen liikkeen voi nähdä edustavan näitä arvoja. 1980-luvulta lähtien ekologiset liikkeet ja vihreät puolueet ovat saaneet jalansijaa politiikassa. (Paloheimo & Wiberg 2008, 14-15.) Puolueiden identiteetit ovat vuosikymmenten aikana muuttuneet. Puolueiden ohjelmissa ja politiikassa tietyille ryhmille suunnattu retoriikka on hälventynyt ja puolueet identifioituvat nykyään pikemminkin tiettyihin arvoihin. Ne kokoavat eri väestöryhmiä kannattajia, jotka jakavat puolueiden edistämät arvot. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että puolueiden ideologiset erot olisivat hävinneet. Esimerkiksi vasemmisto-oikeisto-ajattelu erottelee puolueita edelleen selvästi. (Paloheimo 2008, 56.)

3.3. Suomalainen puoluejärjestelmä

Valtiossa toimivien puolueiden muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan puoluejärjestelmäksi. Suomi on monipuoluejärjestelmä, jossa on useita puolueita, joilla on valtaa politiikassa. (Paloheimo & Raunio 2008, 17.). Tämä tarkoittaa sitä, että vaaleissa on useita puolueita, jotka kilpailevat äänestäjien kannatuksesta sekä vallasta. Puoluejärjestelmä voidaan luokitella esimerkiksi puolueiden lukumäärän ja aatteellisten erojen mukaan. Duverger on luokitellut erilaiset

puoluejärjestelmät kaksipuoluejärjestelmiin sekä monipuoluejärjestelmiin (Paloheimo & Raunio 2008, 16.) Poliittiset puolueet ovat Suomessa varsin tuore ilmiö ja suomalainen puoluejärjestelmä hahmottui pääpiirteittäin 1800-luvun loppupuolella ja on tämän jälkeen ollut hyvin vakaa (Wiberg 2006, 55). Tässä luvussa käsitellään suomalaisen puoluejärjestelmän ominaispiirteitä sekä historiallista kehitystä.

Varhaisimmat puolueet syntyivät Suomessa kieli- ja kansalaisuuskysymyksen ympärille 1860-luvulla. Kielikysymyksen ympärille syntyivät suomalainen ja ruotsalainen puolue. (Mickelsson 2021, 39-40.) Vuosisadan vaihteessa kielikysymystä tärkeämmäksi jakolinjaksi muodostui suhtautuminen Venäjään sekä sen harjoittamaan venäläistämispolitiikkaan. Suomalainen puolue jakaantui passiivista vastarintaa kannattaviin sekä myöntöväisyysslinjaa kannattaviin. Vastarintaa kannattavat perustivat täysin uuden puolueen, nuorsuomalaisten puolueen. Suomalainen puolue jäi myöntöväisyysslinjan kannattajien haltuun ja heitä alettiin kutsua vanhasuomalaisiksi. (Mickelsson 2021, 54-56.)

1900-luvun vaihteessa työväki järjestäytyi ja perustettiin Suomen työväenpuolue, joka 1900-luvun alkupuolella vaihtoi nimekseen Suomen sosialidemokraattinen puolue. Ennen ensimmäisiä parlamenttivaaleja vuonna 1907 perustettiin vielä Ruotsalainen kansanpuolue sekä maalaisliitto, joka ajoi nimensä mukaisesti maaseutuväestön asemaa. Myöhemmin puolue on muuttanut nimekseen Suomen keskusta. Maalaisliitosta on myöhemmin irtautunut Suomen maaseudun puolue, joka on perussuomalaisten edeltäjä. Perussuomalaiset perustettiin 1990-luvulla. (Wiberg 2006, 55.)

Itsenäistymisen alkuvaiheessa vanhasuomalaisia ja nuorsuomalaisia jakoi suhtautuminen monarkismiin ja tämän seurauksena syntyi kaksi uutta puoluetta, tasavaltaista järjestelmää kannattava kansallinen edistyspuolue sekä monarkismia ajava kansallinen kokoomus. (Mickelsson 2021, 77-78.) Samoihin aikoihin syntyi Suomen kommunistinen puolue, joka on erinäisten vaiheiden myötä yhdistynyt toisen vasemmistopuolueen, Suomen kansan demokraattisen liiton, kanssa 1990-luvulla vasemmistoliitoksi. 1970-luvulla perustettiin Suomen kristillinen liitto, joka on myöhemmin vaihtanut nimekseen kristillisdemokraatit. Tuoreimmat eduskunnassa vakiintuneeseen asemaan nousseet puolueet ovat 1980-luvun loppupuolella perustettu vihreät sekä Suomen maaseudun puolueen raunioille syntynyt perussuomalaiset. Suomalainen puoluejärjestelmä on ollut melko vakiintunut läpi 1900-luvun. Suomalaisesta puoluekentästä löytyvät kaikki perinteiset puolueet äärioikeistoa lukuun ottamatta. (Wiberg 2006, 55.) Kaiken kaikkiaan Suomessa on perustettu noin 70 täysin uutta puoluetta (Mickelsson 2021, 361).

Institutionaalinen puolue teoria liittyy puolueiden synnyin parlamentarismiin kehitykseen sekä yleisen äänioikeuden syntymiseen. Puolueiden rooli kasvoi huomattavasti yleisen äänioikeuden myötä ja eduskunnasta tuli merkittävä politiikan teon paikka. Järjestelmän kriisiteorian mukaan puoluejärjestelmä on kehittynyt uuden valtion sekä erilaisten legitimizeettikriisien myötä. Mickelsson näkee, että yhteiskunnan modernisaatioteoria kuvaa parhaiten suomalaisen puoluejärjestelmän kehitystä. Modernisaatioteoria kuvaa puolueiden syntyä yhteiskunnan modernisaatiolla, kuten teollistumisella tai maallistumisella. Esimerkiksi sosialidemokraatit ovat syntyneet yhteiskunnan nopean teollistumisen myötä, kun taas vihreät ovat syntyneet ympäristötietoisuuden myötä. (Mickelsson 2021, 395-397.)

Suomalaisen puoluejärjestelmän syntyyn ja kehitykseen on vaikuttanut merkittävästi ihmisen asema työelämässä. Puolueista SDP, kokoomus ja keskusta ovat syntyneet tämän kysymyksen ympärille. Sosialidemokraatit identifioituvat edelleen vahvasti työhön. (Mickelsson & Ruohonen 2019.) Nämä puolueet ovat syntyneet luokkaprotestin aikakaudella. Tällöin kansalaiset ryhtyivät vahvasti eri leireihin ammatti-, kieli- ja koulutustaustan mukaan (Karimäki 2019). Suomen puoluejärjestelmä on hajanainen ja puolueita on enemmän kuin useimmissa Euroopan valtioissa (Paloheimo & Raunio 2008, 213). Tällä hetkellä Suomen eduskunnassa on edustettuna yhdeksän puoluetta (Eduskunta 2023). Puolueräkisterissä on kuitenkin 16 puoluetta, joista suurin osa on eduskunnan ulkopuolisia pienpuolueita, kuten Suomen kommunistinen puolue sekä feministinen puolue (Oikeusministeriö 2023b). Tyypillisesti tällaiset eduskunnan ulkopuoliset pienpuolueet jäävät lyhytikäisiksi ja kannatukseltaan marginaalisiksi (Paloheimo & Raunio 2008, 21). Puolue, joka ei saa kansanedustajia kaksissa peräkkäisissä eduskuntavaaleissa, poistetaan puolueräkisteristä (Sundberg 2012, 63).

Uusien edustettujen puolueiden lukumäärä on kasvanut vuosikymmenten saatossa, mutta pitkään aikaan tämä ei horjuttanut kolmen suuren puolueen asemaa, vaan SDP, kokoomus ja keskusta keräsivät vaaleista riippumatta noin kaksi kolmasosaa äänistä neljän vuosikymmenen ajan. (Paloheimo & Raunio 2008, 21; 213.) Suomalainen vakiintunut puoluejärjestelmä ja oikeisto-vasemmisto-jakolinjat ovat osoittaneet murtumisen merkkejä 1980-luvulta lähtien. Tällöin poliittiselle agendalle alkoi nousta postmaterialiset arvokysymykset sekä ympäristöasiat, mitkä jakoivat perinteisiä puolueita. (Saarinen 2019.) Rokkanin mallin mukainen kolmijakoajattelu ei kuvaa Suomen puoluejärjestelmää yhtä osuvasti kuin menneinä vuosikymmeninä. (Borg & Kestilä-Kekkonen 2017, 59).

Suomalaisen politiikan puoluekentän perusasetelma ja ajatus puoluekannatuksen vakaudesta järkkyy 2010-luvulla. Etenkin vihreiden ja perussuomalaisten nousu on haastanut suomalaisen

puoluejärjestelmän vakautta, kun näiden kahden puolueen kannatus on ollut noin 30 % (Borg 2020, 256.) Yhteiskuntien luokkajakoon viittaava käsite jäätyneestä puoluejärjestelmästä, jota käytettiin vielä 1990-luvulla kuvaamaan suomalaista puoluekenttää, ei kuvaa sitä enää osuvasti. Perussuomalaisten vaalimenestys eduskuntavaaleissa on vienyt kannatusta erityisesti SDP:ltä ja keskustalta. (Borg & Kestilä-Kekkonen 2017, 59.) Vanhojen mittapuiden mukaan yksikään puolue ei onnistunut enää vuoden 2019 eduskuntavaaleissa saavuttamaan ison puolueen kannatusta. Perinteisesti 20 prosenttiyksikön kannatusta on pidetty tällaisena mittapuuna. (Borg 2020, 244.)

2000-luvulla ilmiöiden, kuten globalisaation, työn uusjaon sekä maahanmuuton seurauksena on syntynyt tilanne, jossa perinteiset puoluejärjestelmät ovat olleet herkkiä muutoksille Euroopassa. Murrokseen on liittynyt uusien puolueiden esiinmarssi. Sosiokulttuurinen ulottuvuus on korostunut 1970-luvulta lähtien. Tämän myötä poliittiselle asialistalle on noussut uusia asiakysymyksiä, kuten vähemmistöjen oikeudet, maahanmuutto sekä ympäristönsuojelu. (Borg ym. 2020, 47.)

Vaikka viime vuosikymmenien kehitys, yhteiskuntaluokkien erojen kaventuminen, metsätalousväestön ja teollisuusväestön vähentyminen ovat heikentäneet taustan ja puoluevalinnan välistä yhteyttä, suomalaiset puolueet edelleen eroavat toisistaan eri ristiriitaulottuvuuksilla (Grönlund ym. 2020, 274.) Paloheimon mukaan Suomessa on tunnistettavissa seitsemän ristiriitaulottuvuutta, jotka erottavat puolueet toisistaan. Nämä ovat: 1. vasemmisto-oikeisto, 2. kasvukeskus-syrjäseutu, 3. kansainvälisyys-kansallinen, 4. suomenkielisyys-ruotsinkielisyys, 5. ekologisuus-kulutus, 6. yhtenäisyyskulttuuri-moniarvoisuus sekä 7. eliitti-kansa. (Paloheimo & Raunio 2008, 37-38.) Tämän tutkimuksen puitteissa puolueita tarkastellaan vasemmisto-oikeisto-ulottuvuuden sekä liberalismi-konservatismi-ulottuvuuden kautta. Viimeisten vuosikymmenien aikana sosiokulttuurisen (liberalismi-konservatismi) ulottuvuuden merkitys on kasvanut taloudellisten ja yhteiskunnallisten muutosten seurauksena. Esimerkiksi Euroopan integraatio ja maahanmuutto ovat nostaneet esille sellaisia puolueita jakavia asiakysymyksiä, joihin perinteiset puolueet eivät ole osanneet vastata. (Kestilä-Kekkonen 2014, 67-68.)

4. TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen tutkimusmenetelmää ja aineistoa. Tutkimuksessa tarkastellaan eduskuntapuolueiden suhtautumista uusiin poliittisiin osallistumiskeinoihin teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmin. Tutkimuksessa tarkastellaan SDP:n, kokoomuksen, vihreiden sekä perussuomalaisten näkemyksiä uusista osallistumiskeinoista eduskuntavaali-,

kuntavaali-, periaate- sekä poliittisten ohjelmien perusteella. Puolueohjelmat, joita tutkimuksessa tarkastellaan, on hyväksytty vuosien 2017–2022 välisenä aikana kevääseen 2022 mennessä.

4.1. Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Tutkimus edustaa laadulliseen tutkimussuuntaukseen kuuluvaa sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on perustutkimusmenetelmä, jota käytetään kattavasti laadullisen tutkimuksen tutkimuksissa. Se voidaan nähdä yksittäisenä tutkimusmetodina, mutta sitä voidaan myös käyttää väljänä teoreettisena kehyksenä erilaisten aineistojen analyysissä. Sisällönanalyysissä aineistosta etsitään tekstin merkityksiä ja siinä pyritään löytämään inhimillisiä merkityksiä. Tutkittujen dokumenttien sisältöä kuvataan siinä sanallisesti. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 103;119.) Tutkimuksessa käytetään metodina laadullista, teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, jonka avulla pyritään sanallisesti kuvaamaan dokumenttien eli tässä kontekstissa poliittisten puolueiden puolueohjelmien sisältöä.

Sisällönanalyysi on tekstintutkimista, jossa analysoidaan erilaisia dokumentteja, joita pyritään kuvaamaan sanallisesti. Yleisesti metodi on ymmärretty väljästi, ja se soveltuu melkein mihin tahansa kirjallisessa muodossa olevan materiaalin, kuten artikkelien ja raporttien tutkimiseen. Sitä voidaan käyttää monipuolisesti erilaisten aineistojen, kuten kirjoitettujen tekstien, haastattelujen sekä nauhoitetun puheen analyysiin. Tavoitteena on luoda tutkittavasta ilmiöstä selkeä ja sanallinen kuvaus. Aineisto tarjoaa näkymän tähän ilmiöön. Mikäli sisällönanalyysillä viitataan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysiin, voidaan todeta, että lähes kaikki laadulliset menetelmät perustuvat siihen tavalla tai toisella. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 117-119.).

Sisällönanalyysi jaetaan aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen ja teoriasidonnaiseen analyysiin (Sarajärvi & Tuomi 2018, 117-119). Sisällönanalyysi eroaa muista tekstintutkimisen menetelmistä juuri siinä, että siinä etsitään tekstistä inhimillisiä merkityksiä. Esimerkiksi diskurssianalyysissä taas tarkastellaan, kuinka merkityksiä rakennetaan kielen avulla. Analyysissä aineisto järjestetään selkeään ja tiiviiseen muotoon tavalla, jossa sen tarjoama informaatio ei katoa. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 117.) Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoria toimii tutkimuksen apuna, mutta analyysi ei suoraan pohjaudu teoriaan. Teoriaohjaavassa tutkimuksessa aiempi teoria ohjaa tutkimuksen analyysiyksiköiden valintaa aineistosta ja auttaa itse analyysiä. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 109.) Tässä tutkimuksessa teoriaohjaavana teoriana on aiempi poliittisen osallistumisen teoria.

Karkeasti sisällönanalyysi voidaan hahmottaa kolmivaiheiseksi menetelmäksi, jossa ensin aineisto redusoidaan eli pelkistetään, sen jälkeen klusteroidaan eli ryhmitellään sekä viimeiseksi aineisto

abstrahoidaan eli aineiston pohjalta luodaan teoreettinen käsitteistö. Aineiston redusoinnissa eli pelkistämässä analysoitavasta aineistosta karsitaan kaikki epäolennainen pois. Se voi tapahtua esimerkiksi niin, että tutkittavasta aineistosta etsitään tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 122-123.) Tässä tutkimuksessa tutkittavista puolueohjelmista etsitään kohdat, joissa käsitellään tutkittavien puolueiden suhtautumista uusiin poliittisiin osallistumiskeinoihin ja karsitaan kaikki epäolennainen pois.

Tämän jälkeen aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään niin, että samaa tarkoittavat asiat laitetaan yhteisiin luokkiin. Tekstistä siis etsitään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia käymällä alkuperäisilmaukset tarkasti läpi. Tällaiset kohdat järjestellään luokkiin, jotka käsittävät samaa tarkoitettavia sanoja tai kohtia. Näistä muodostetaan alaluokkia, joita nimitetään sisältöä tarkoittavalla käsitteellä. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 124.) Aineiston ryhmittelyn jälkeen tulee aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen. Tässä tutkimusvaiheessa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja tämän perusteella luodaan teoreettisia käsitteitä. Teoriaohjaavassa analyysissä teoreettiset käsitteet tuodaan valmiiksi teoriasta eli ilmiöstä jo tiedettynä. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 125;133.)

Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee alussa aivan samalla tavalla kuin sitä yleisempi aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Redusoinnissa pyritään karsimaan kaikki tutkimukselle epäolennainen asia pois. Tätä voi tehdä esimerkiksi tiivistämällä tekstiä. Tämä voidaan nähdä välttämättömänä tutkimuksessa, jossa tarkasteltavaa aineistoa on kymmeniä sivuja, mutta tutkimukselle merkityksellistä aineistoa huomattavasti vähemmän. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 125;133.) Tässä tutkimuksessa poimitaan kaikki sellaiset kohdat puolueohjelmista, jotka viittaavat puolueiden näkemyksiin uusista poliittisista osallistumiskeinoista. Nämä kohdat luokitellaan poliittisen osallistumisen teorian mukaisesti uusien osallistumistapojen päätyyppien mukaisesti.

Tutkimuksessa käydään aluksi läpi puolueiden puolueohjelmia, eritellen ohjelmien kohdat, joissa puolueet käsittelevät uusia poliittisiä osallistumismuotoja. Eli ensimmäiseksi aineisto pelkistetään eli siitä karsitaan tutkimukselle kaikki epäoleellinen pois. Yksinkertaistaen pyrin siis löytämään ohjelmista kaikki viittaukset ja ilmaukset uusista osallistumismuodoista sekä listaamaan nämä ilmaukset. Tämän jälkeen käsiteltävä aineisto ryhmitellään luokkiin eli ohjelmista etsitään samankaltaisuuksia sekä eroavaisuuksia. Tässä tutkimuksessa tutkittavat luokat ovat määrättyneet teoriasta osallistumistapojen päätyyppeihin eli luokkiin. Viimeiseksi aineisto abstrahoidaan eli empiirinen aineisto yhdistetään teoreettiseen käsitteistöön. Sen vuoksi, koska tutkimus on teoriaohjaava, tulee käsitteistö suoraan poliittisen osallistumisen teoriasta.

Teoriaohjaavan sisällönanalyysin viitekehyksenä mukailen Escobarin ja Elstubin (2019) esittelemää jakoa uusista kansalaisosallistumisen tavoista eli ns. demokratiainnovaatioista eri päätyyppisiin. Kokonaisuudessa tarkasteltavia päätyyppisiä on kuusi. Ensimmäinen päätyyppi kattaa keskusteluun pohjautuvat eli deliberatiiviset osallistumismuodot. Nämä osallistumismuodot painottavat puntarointia ja ohjattua keskustelua, joiden tavoitteena on muodostaa ratkaisuehdotus johonkin tiettyyn asiakysymykseen. Esimerkkinä puntaroivasta keskustelusta on esimerkiksi kansalaisraadit, joita on Suomessa kokeiltu kuntatasolla. (Jäske ym. 2019.)

Toinen päätyyppi on osallistuva budjetointi, joka on viime vuosina kasvattanut suosiotaan. Osallistuvassa budjetoinnissa kansalaiset voivat päättää mihin tietty osa kunnan budjetista suunnataan. Suomessa osallistuvaa budjetointia on kokeillut esimerkiksi Vantaa ja Helsinki. Kolmas päätyyppi on kansalaisaloitteet sekä kansanäänestykset. Nämä ovat useimmissa Euroopan maissa käytössä muodossa tai toisessa ja ovat oikeastaan jo kohtuullisen vanhoja innovaatioita. (Jäske ym. 2019.)

Neljäs päätyyppi viittaa kuntalaisryhmien toimielimiin sekä kuntalaisten ja viranhaltijoiden yhteistoimintaelimiin. Näitä ovat esimerkiksi vanhus- ja vammaisneuvostot sekä nuorisovaltuustot, joiden asema perustuu kuntalakiin. Nämä ovat esimerkkejä yhteishallinnasta, jossa kuntalaiset ovat mukana päätöksenteossa. Viides päätyyppi on yksisuuntaiset palautteenkeruumenetelmät. Nämä viittaavat kyselyihin ja palautelomakkeisiin eli toisin sanoen käyttäjädemokratiaan. Lisäksi on syytä mainita, että sähköisiä osallistamismenetelmiä hyödynnetään osana uusia kansalaisosallistumisen tapoja, joka on kuudes päätyyppi. (Jäske ym. 2019.) Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, miten puolueet suhtautuvat edellä mainittuihin uusiin kansalaisosallistumisen menetelmiin. Tutkimuksessa pyritään siis etsimään näistä kuudesta poliittisen osallistumisen päätyypistä mainintoja eduskuntapuolueiden puolueohjelmista sekä tämän avulla luokittelemaan ohjelmissa esiintyviä kohtia ja määrittelemään puolueiden suhtautumista uusiin osallistumismenetelmiin.

Taulukko 2. Tutkimuksessa käytettävät uusien osallistumistapojen päätyypit.

Delibera- tiivinen eli puntaroiva osallis- tuminen	Osallistuva budjetointi	Kansanäänes- tykset ja kansa- laisaloitteet	Kuntalaisryh- mien toimieli- met ja yhteis- toimintaelimet	Yksisuuntai- set menetel- mät	Sähköiset menetelmät
Esimerkiksi kansalais- raadit ja - foorumit	Kuntalaiset pääsevät vai- kuttamaan, mihin osa kunnan re- sursseista käytetään	Esimerkiksi val- takunnallinen kansalaisaloite, joka otettiin käyt- töön Suomessa vuonna 2012.	Esimerkiksi vanhus-, vam- mais- ja nuori- sovaltuustot sekä kuntien liikelaitokset	Esimerkiksi palautteenke- ruu- menetelmät	Esimerkiksi sähköiset kyselyt ja sähköinen äänestämi- nen

Lähde: Elstub & Escobar 2019; Jäske & Rapeli 2018

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymys on, miten eduskuntapuolueet suhtautuvat uusiin poliittisiin osallistumistapoihin puolueohjelmissaan vuosilta 2017–2022. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan, miten perinteistä edustuksellista puoluedemokratiaa tulisi puolueohjelmien mukaan kehittää. Suhtautumista uusiin osallistumistapoihin tarkastellaan myös sen mukaan, että eroaako suhtautuminen puolueen perustamisajankohdan perusteella sekä poliittisten ristiriitajakolinjojen, vasemmisto-oikeisto-ulottuvuuden sekä liberalismi-konservatismi-ulottuvuuden mukaan.

4.2. Aineisto ja puolueohjelmat tutkimuksen kohteena

Tutkielman primääriaineistona käytetään eduskuntapuolueiden puolueohjelmia. Nämä ohjelmat on hyväksytty sekä julkaistu vuosina 2017–2022. Käytetyt puolueohjelmat ovat puolueiden periaate-, poliittiset- sekä vaaliohjelmat kyseisiltä vuosilta. Vaaliohjelmista tarkastellaan puolueiden eduskunta- sekä kuntavaaliohjelmia vuosilta 2019 ja 2021. Kokonaisuudessaan tutkimusaineistoa on 365 sivua (A4). Syynä tähän on erityisesti SDP:n eduskuntavaaliohjelma ja poliittinen ohjelma, jotka ovat molemmat pituudeltaan 99 sivua eli nämä kaksi puolueohjelmaa muodostavat yli puolet kaikesta tarkasteltavasta aineistosta. On kuitenkin huomioitava, että puolueohjelmissa varsinaisesti

käsitellään poliittista osallistumista varsin suppeasti, muutamasta virkkeestä muutamaan sivuun puolueohjelmittain. Näin ollen varsinaisesti puolueohjelma-aineistoa, jossa poliittista osallistumista käsitellään, on noin 10 sivua. Kultakin puolueelta tarkastellaan siis neljää puolueohjelmaa, lukuun ottamatta perussuomalaisia, joilla tarkasteltavia puolueohjelmia on kolme, sillä puolueen viimeisin poliittinen ohjelma on julkaistu yli 15 vuotta sitten.

Puolueohjelmatutkimusta on suomalaisista poliittisista puolueista tehty kohtalaisesti. (ks. esim. Borg 1965, Aarnio 1995, Mickelsson 2021). Puolueohjelmatutkimusta on Suomessa ilmestynyt 1900-luvulta lähtien, kun puolueohjelmat alkoivat yleistymään. Puolueohjelmia on yleisesti käytetty poliittisessa tutkimuksessa tutkimusaineistona. Puolueiden ohjelmatuotanto alkoi varsinaisesti edustuksellinen demokratian vakiintuessa 1800-luvulla Euroopassa sekä erityisesti yleisen äänioikeuden yleistyessä 1900-luvun alkupuolella. (Borg 1995, 15.) Ohjelmia voidaan tarkastella sellaisenaan, mutta myös valintoja sisältävinä poliittisina tekoina (Pekonen 1995, 26). Suomalaisessa järjestelmässä puolueohjelmat ovat näyttäneet varsin merkityksellisinä, mutta ne ovat kokeneet inflaatiota viimeistään 1970-luvulta lähtien, kun puolueiden vetovoima on heikentynyt. (Pekonen 1995, 31-33.) Ohjelmilla voidaan nähdä olevan kahdenlainen merkitys, kun ne suunnataan omalle väelle sekä ulkopuolisille (Pitkänen 1995, 61).

Olavi Borg (1965, 1) on korostanut, jotta puolueohjelmia osataan tulkita oikein, on merkityksellistä ymmärtää niiden poliittishistoriallinen yksilöllinen tausta, jossa ne ovat syntyneet sekä toisaalta poliittisille ohjelmille tunnusomaiset piirteet. Ohjelmakirjallisuudesta yleisesti puhuttaessa, ei tähän ainoastaan kuulu puolueiden virallisesti hyväksytyt periaate- ja poliittiset ohjelmat, vaan oikeastaan kaikki kollektiivisesti hyväksytyt poliittiseen valistustoimintaan kohdennettu materiaali. Varsinaiset ohjelmat ovat kuitenkin erikoisasemassa, sillä ne ovat pitkäjänteisen yhteisen valmistelutyön tuloksia ja niiden tulisi parhaimmillaan olla relevantteja vielä usean vuoden jälkeen. (Borg 1965, 13-14.) Suomen laki vaatii rekisteröityneeltä poliittiselta puolueelta yleisohjelmaa, joka esittää puolueen periaatteita ja tavoitteita. Jokaisella puolueella on aatteellisohjelmallinen identiteetti, mikä vaikuttaa siihen, millaisia teemoja puolue pitää esillä. (Paloheimo & Wiberg 2012, 239).

Puolueohjelman asema on erilainen riippuen puolueesta ja puolueet julkaisevat erilaisia ohjelmia. Yleisesti puolueohjelmat erotellaan periaate- ja toimintaohjelmiin. Periaateohjelma edustaa puolueen maailmankatsomuksellisia periaatteita ja on luonteeltaan pysyväluontoinen, kun toimintaohjelmat ja yleisesti vaaliohjelmat taas ovat tilannekohtaisia ohjelmia. Vaaliohjelma on vaaleihin kohdistuva erityisohjelma. Nämä sisältävät tyypillisesti lyhyemmän tähtäimen, kuten vaalikauden ajan konkreettisia tavoitteita. (Mickelsson 2021, 285.) Toimintaohjelmat jaotellaan yleisesti kolmeen eri tyyppiin, joita ovat organisatoriset erityisohjelmat, funktionaaliset

erityisohjelmat sekä kampanjaohjelmat. Organisatoriset erityisohjelmat ovat esimerkiksi puolueen nuorisotoimintaan kohdennettuja organisaation sisäisiä ohjelmia. Funktionaaliset erityisohjelmat taas käsittelevät jotain tiettyä politiikan lohkoa, esimerkiksi talouspolitiikkaa. Kampanjaohjelmat ovat tilannekohtaisia ohjelmia, esimerkiksi vaaliohjelmat. (Borg 1965, 17-18.)

Tutkimukset ovat osoittaneet, että joidenkin teemojen esilläolo kasvattaa tiettyjen puolueiden kannatusta. Esimerkiksi konservatiiviset oikeistopuolueet hyötyvät siitä, että turvallisuus ja järjestys on julkisella agendalla. (Paloheimo & Wiberg 2012, 239.) Viimeisten vuosikymmenien aikana puolueiden korostamat asiat sekä poliittiset arvot ovat lähentyneet toisiaan, mikä on johtanut yleispuoluekehitykseen sekä puolueiden samankaltaistumiseen. Bauman ja Beck arvioivat, että kollektiivisubjektien hajoaminen luonnehtii notkeaa ja refleksiivistä modernia nykyaikaa. Tämä näkyy puolueissa yleispuolueistumisena ja omista viiteryhmistä puhutaan lähinnä menneisyyden kartoituksen yhteydessä. Tästä huolimatta viiteryhmät ovat edelleen löydettävissä suomalaisten puolueiden ohjelmista, kokoomuksen korostaessa yrittäjyyttä sekä SDP:n työtä. (Mickelsson 2021, 284.) Puolueohjelmissä näkyy puolueiden institutionalisoima konflikti. Ne ovat puolueen yhteisen toimijuuden ja identiteetin ilmauksia, puolueen jäsenten hyväksymiä. Puolueet ilmaisevat ohjelmissa, mihin puolueet pyrkivät ja samalla ilmaisevat identiteettiään. (Mickelsson 2021, 63.)

Puolueilla on periaate- ja vaaliohjelmien lisäksi usein muita erilaisia ohjelmia, kuten kansainvälisiä ohjelmia tai sektoripoliittisia ohjelmia, kuten työllisyysohjelmia. Erityisesti kun tiede ja teknologinen kehitys saivat tilaa puolueiden tavoitekertomuksissa, alkoivat puolueet tehdä ohjelmia, jotka keskittyivät ainoastaan yhteen politiikan alaan. Tällaisia ohjelmia alettiin julkaista erityisesti 1960-luvulta lähtien. (Mickelsson 2021, 224.) Puolueiden ohjelmatuotanto lisääntyi 1960-luvulla myös muista syistä. Esimerkiksi sosialidemokraateilla tähän vaikutti 60-luvun lopussa perustettu tutkimusosasto, joka moninkertaisti puolueen ohjelmatuotannon ja parhaimmillaan sosialidemokraateilla hyväksyttiin vuoden 1969 puoluekokouksessa peräti 26 ohjelmaa. Ohjelmatuotannon kasvanutta määrää selittää, että yhä useampi ohjelma oli sektori-kohtainen. (Mickelsson 2021, 225.) SDP on puolueohjelmien suhteen erottautunut muista puolueista erityisesti vakaudella. Puolueella on ollut hyvin pitkäkestoiset ja pysyvät periaatteet, joka on johtanut pitkäkestoisiin ohjelmiin, kuten Forssan ohjelmaan. SDP on ollut ohjelmatyössään hyvin aktiivinen ja erilaisia sektori- ja erityisohjelmia puolue on julkaissut aktiivisesti. Esimerkiksi 1990-luvulla puolueella oli parhaillaan 20 ohjelmaa samanaikaisesti voimassa. (Borg 1995, 9-10.)

Periaateohjelman asema poikkeaa laajalti puolueiden keskuudessa. Sosialidemokraateilla puolueen periaateohjelmaa on uudistettu harvakseltaan ja se on ollut puolueelle merkittävässä asemassa. Ensimmäinen periaateohjelma oli voimassa peräti 49 vuotta ja seuraavakin periaateohjelma 35

vuotta. Toista ääripäätä edustaa vihreät, jotka tarkastelevat periaatteitaan muutaman vuoden välein uudistamalla periaateohjelmaansa. Keskusta-oikeistopuolueet eli tässä yhteydessä kokoomus on päivittänyt periaateohjelmaansa noin kymmenen vuoden välein (Mickelsson 2021, 286.)

1980-luvun jälkeen puolueet ovat päivittäneet periaateohjelmiaan kiihtyvään tahtiin. Vihreät tarkastavat omaa periaateohjelmaansa joka neljäs vuosi. Myös sosialidemokraatit ovat uusineet ohjelmaansa aikaisempaa useammin. Vuoden 1987 hyväksytty periaateohjelma päivitettiin jo ennen vuosituuhannen vaihtoa vuonna 1999. Keskusta-oikeistolaiset puolueet uusivat periaateohjelmansa hieman yli kymmenen vuoden välein. Tämä on johtanut siihen, että vuoteen 2006 mennessä vihreät olivat laatineet kuusi periaateohjelmaa, kun SDP:llä niitä oli hyväksytty vain neljä ja kokoomuksellakin kymmenen noin sadan vuoden aikana (Mickelsson 2020, 291). Periaateohjelmat ovat myös kuvastaneet aikakautensa keskeisiä poliittisia ideologioita. Esimerkiksi 1980-luvulla periaateohjelmissa nousi esille puoluekriisi ja ekologinen angsti. Tämä väistyi markkinalogiikan korostamisen tieltä 1980–1990-lukujen vaihteessa. 2000-luvulla taas ohjelmissa on korostunut uusliberalismin kritiikki. (Mickelsson 2021, 285-286.)

Perussuomalaiset tai sen edeltäjä Suomen maaseudun puolue eivät ole juurikaan panostaneet periaateohjelmiin. Perussuomalaiset eivät ole kovinkaan usein laatineet periaateohjelmia, vaan tämän on korvannut erilaiset tavoite- ja vaaliohjelmat. (Mickelsson 2021, 318.) Suomen maaseudun puolueen ohjelmat olivat 1960–1970-luvuilla populistipuolueen kaltaisia. Niille tyypillisiä piirteitä on rakentuminen jyrkille vastakkainasetteluille. Ohjelmissa taisteltiin etelän herroja, rahaa ja valtiota vastaan muun muassa viljelijän puolesta. (Mickelsson 2021, 235.)

Tähän tutkimukseen on valittu periaate-, poliittiset- ja vaaliohjelmat seuraavista syistä. Ensinnäkin vaaliohjelmien sisältäessä puolueen lyhyemmän tähtäimen, vaalikauden tavoitteita, on syytä olettaa, että ohjelmat sisältävät myös tavoitteita, kuinka puolueet kehittäisivät poliittista osallistumista lyhyellä tähtämellä. Ohjelmat ovat siis luonteeltaan konkreettisia ja sisältävät puolueiden konkreettisia tavoitteita poliittisen osallistumisen kehittämiseksi lähitulevaisuudessa. Periaateohjelmat rakentuvat puolueiden syvemmistä periaatteista ja tavoitteista. Näistä voisi olettaa tulevan ilmi puolueiden syvemmät näkemykset poliittisesta osallistumisesta, sen merkityksestä ja arvosta. Poliittisissa ohjelmissa oletettavasti nousee esille puolueen keskipitkän aikavälin tavoitteita. Yleisesti poliittiset ohjelmat on tehty esimerkiksi kymmenen vuoden aikaperspektiivillä.

Tutkimuksessa taustalla oleva oletamus on, että vaaliohjelmissa nousee konkreettisemmin esille, kuinka poliittista osallistumista kehitetään ja periaateohjelmissa nousee taas esille enemmän poliittisen osallistumisen arvo itsessään. Vaaliohjelmiksi tutkimukseen on valittu puolueiden

eduskunta- ja kuntavaaliohjelmat vuosilta 2019 ja 2021. Iso osa uusien osallistumistapojen kokeiluista on tapahtunut paikallistasolla, mistä syystä kuntavaaliohjelmien tarkastelu on tärkeää. Eduskuntavaaliohjelmien voidaan taas nähdä sisältävän valtakunnan tason tavoitteita uusien osallistumistapojen osalta. Millään tarkastellulla puolueella ei tiedettävästi ole juuri poliittiseen osallistumiseen keskittyvää toimintaohjelmaa.

Taulukko 3. Tutkimuksessa tarkastelussa olevat puolueohjelmat

Ohjelmatyyppe	SDP	Kokoomus	Vihreät	Perussuomalaiset
Eduskuntavaalit	Tulevaisuuslinja. SDP:n vaalivoitotteita ja muutoksen suunta 2030, 2019	Luotamme Suomeen – Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma, 2019	Millaisen huomisen haluat rakentaa – näytä luontosi ja äänestä! 2019	Äänestä Suomi takaisin – Perussuomalaisten eduskuntavaaliohjelma, 2019
Kuntavaalit	Pidetään huolta kunnasta. Kunta pitää huolta meistä, 2021	Kuntavaaliohjelma – Kokoomuslaisessa kunnassa sydän on oikealla, 2021	Vihreiden kuntavaaliohjelma, 2021	Asiat tärkeysjärjestykseen – kuntavaaliohjelma, 2021
Poliittinen ohjelma	Poliittinen ohjelma – Ratkaisuja kestävään tulevaisuuteen, 2018	K62020 - Kuusi kohtalonkysymystä kaksikymmentäluvulle, 2020	Vihreiden poliittinen tavoiteohjelma vuosille 2019–2023, 2018	
Periaateohjelma	Periaatejulistus. Yhdessä kestävään maailmaan, 2020	Avoin tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen - Kokoomuksen periaateohjelma, 2018	Vihreiden periaateohjelma 2020–2028, 2020	Periaateohjelma, 2018

4.3. Tutkittavat eduskuntapuolueet

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kokoomusta, perussuomalaisia, SDP:tä sekä vihreitä. Tarkasteltavat puolueet ovat valikoituneet seuraavista syistä. Ensinnäkin sosialidemokraatit ja kokoomus voidaan nähdä toistensa poliittisina vastinpareina. Puolueet edustavat toistensa vastinpareja ideologisesti vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella. SDP:tä voidaan pitää vasemmistolaisena puolueena, joka korostaa julkisen sektorin vastuuta ja Kokoomusta

oikeistolaisena puolueena, joka kannattaa vapaampaa markkinataloutta. Molemmat puolueet ovat syntyneet teollistumisen myötä, SDP ajamaan työväen intressejä, kun taas kokoomus työnantajapuolen intressejä. (Paloheimo 2008, 38.)

SDP on perinteinen järjestöpuolue, joka on toiminnassaan nojannut suureen jäsenmäärään. Kokoomus on pyrkinyt 1950-luvulta lähtien järjestöpuolueeksi, mutta se on nähty myös eliittivetoisena kaaderipuolueena. Molemmat kuitenkin ovat kohdanneet haasteita uusien jäsenien rekrytoinnissa, mikä on heijastunut esimerkiksi ruohonjuuritason toiminnan heikentymisenä sekä puolueorganisaatioiden rapistumisena. (Mickelsson 2021, 415.) Perinteiset puolueet saivat kilpailijoikseen 1980-luvulla uusia puolueita, jotka viestinnässään ilmensivät kasvavaa puoluevastaisuutta ja pyrkivät esiintymään uutena vaihtoehtona perinteisille järjestöpuolueille. (Aarnio 2003, 459.) Vihreät ja perussuomalaiset ovat perustettu 1980–1990-lukujen vaihteissa. Näitä puolueita voidaan pitää myös toistensa vastinpareina ja ne ovat syntyneet saman ilmiön eli globalisaation ja ympäristökysymysten nousun myötä. Mickelsson näkee, että vihreät ja perussuomalaiset ovat maailmantuskan synnyttämiä puolueita, mutta ne ovat syntyneet erilaisista näkökulmista ongelmaan. Perussuomalaisten näkökulma tarkastella ongelmia on nationalistinen ja vihreiden globaali. (Mickelsson 2021, 27.)

Ympäristökysymysten nousun myötä vihreä liike laajensi politiikan maantieteellisen ulottuvuuden maailmanlaajuiseksi. Tähän ilmiöön syntyi vastavoimana kansallismielinen populistinen liike, joka vastusti muun muassa maahanmuuttoa sekä korosti kansallista identiteettiä. (Mickelsson 2021, 338.) Vihreitä ja perussuomalaisia yhdistää kolme tekijää. Molempien puolueiden jäsenillä on kohtalaisen vahvat nettiverkostot verrattuna perinteisten puolueiden jäseniin. Toinen yhdistävä tekijä on suhde postmaterialismiin eli molemmat puolueet sijoittuvat luontevasti liberalismi-konservatismi-ulottuvuudelle. Vihreät sijoittuvat jakolinjan liberaaliin päähän, kun puolestaan perussuomalaiset konservatiiviseen. Perinteiset puolueet eli SDP ja kokoomus eivät sijoitu liberaali-konservatiivi-ulottuvuudelle yhtä luontevasti, vaan niiden jäsenkunta jakaantuu huomattavasti voimakkaammin. Kolmas yhdistävä tekijä on, ettei vihreiden ja perussuomalaisten jäsenillä ole yhtä vahvoja yhteiskunnallisia verkostoja kuin perinteisten puolueiden jäsenillä. Perinteiset puolueet eli keskusta, kokoomus sekä SDP ovat selkeämmin intressipuolueita kuin vihreät ja perussuomalaiset. (Saarinen 2019.)

Vihreät ja perussuomalaiset eroavat muista puolueista myös kannattajaprofiilien perusteella. Vihreät ovat kärjistäen naisten puolue, sillä puolue sai viidenneksen kaikista naisäänestäjien äänistä vuoden 2019 eduskuntavaaleissa, mutta ainoastaan viisi prosenttiyksikköä miesten. Perussuomalaiset ovat taas korostetusti miesten puolue, sillä puolue sai lähes kolmanneksen miesten äänistä ja vain

kymmenyksen naisten äänistä. Muiden puolueiden kohdalla tällaista sukupuolten välistä eroa ei ollut havaittavissa, vaan esimerkiksi SDP ja kokoomus keräävät suhteellisesti lähes yhtä paljon nais- ja miesäänestäjiä. (Grönlund ym. 2020, 283.) Sekä vihreillä että perussuomalaisilla on noin 10 000 jäsentä. Niiden organisaatio ja järjestökenttä eivät ole kuitenkaan yhtä vahvoja kuin perinteisten järjestöpuolueiden. Näissä puolueissa on perinteisiä puolueita huomattavasti nuorempi jäsenrakenne. (Mickelsson 2021, 415.) Puolueiden jäsen- ja kannattajarakenteet muistuttavat toisiaan. Tarkoittaen sitä, että jos esimerkiksi puolueen jäsenten keski-ikä on korkea, on myös kannattajien keski-ikä korkea. (Koiranen ym. 2017, 25.)

Vuoden 2019 eduskuntavaalien eduskuntavaalitutkimuksen mukaan tarkasteltujen puolueiden kannattajista erityisesti kokoomuksen kannattajat voidaan nähdä oikeistolaisina, sillä he kannattavat muun muassa alhaisempaa verotusta sekä pienempää julkista sektoria. Myös perussuomalaisten kannattajat ovat muuttuneet yhä oikeistolaisimmiksi. Sosialidemokraattien kannattajat ovat maltillisen vasemmistolaisia ja vihreiden kannattajat astetta vasemmistolaisempia. (Grönlund ym. 2020, 280-281.)

Kannattajien keskuudessa merkittävä ristiriitaisuus on myös konservatiiviset arvot vastaan liberaaliset arvot. Tarkasteltujen puolueiden kannattajista perussuomalaisten kannattajat ovat muita konservatiivisempia. Vihreiden kannattajat asettuvat taas ulottuvuudella vastapuolelle eli he painottavat liberaaleja arvoja. Perinteiset puolueet eivät asetu tälle ristiriitaisuudelle yksioikoisesti, vaan sekä SDP:n että kokoomuksen kannattajien keskuudesta löytyy sekä konservatiivisten arvojen kuin myös liberaalisten arvojen kannattajia. (mt., 280-281.) Vihreiden kannattajat muodostavat vastapoolin perussuomalaisten kannattajille ollessaan arvoiltaan liberaaleja, sillä he suhtautuvat myönteisesti maahanmuuttoon sekä ympäristönsuojeluun. SDP:n kannattajat ovat kaikilla ristiriitaisuuksilla lähellä keskimääräistä äänestäjää. SDP on siis monella mittarilla varsin tyypillinen yleispuolue. (mt., 284-285.)

Sosiokulttuuriselle ulottuvuudelle on noussut viime vuosikymmeninä sellaisia poliittisia asiakysymyksiä, kuten maahanmuutto ja identiteettipoliittiset kysymykset, joihin perinteiset puolueet eivät halua tai osaa ottaa kantaa. Pahimmillaan tämä voi aiheuttaa edustuksellisuuden kuolleen kulman, kun tietyille arvoille olisi äänestäjien osalta kysyntää, mutta joihin perinteiset puolueet eivät halua ottaa kantaa. (Kestilä-Kekkonen 2014, 67-68.) Tämä voidaan nähdä osaltaan vahvistaneen perussuomalaisten kaltaisten puolueiden kannatusta. Seuraavaksi esittelen tutkimuksessa tarkasteltavat puolueet.

4.3.1. Kansallinen kokoomus

Kansallinen Kokoomus on perinteinen keskustaoikeistolainen porvaripuolue. Puolueen juuret ovat suomalaiskansallisessa, fennomaanisessa traditiossa. Puolue perustettiin vuonna 1918 ajamaan monarkismia Suomeen, kun vanha- ja nuorsuomalaisten monarkistit liittyivät yhteen. (Mickelsson 2021, 77-79.) Alkujaan puolueen ideologia oli tasapainoilua vanhasuomalaisten konservatiivisen keskustalaisuuden sekä nuorsuomalaisten talousliberaalin oikeistolaisuuden kanssa. Puolue on historiansa aikana ottanut suuria askeleita kohti poliittista keskustaa ja muuttunut yleispuolueeksi. (Mickelsson 2021, 79; Karimäki 2019.) Kokoomus omaksui muun muassa 1960-luvulta lähtien hyvinvointivaltion kannattamisen periaatteita (Saukkonen 2012, 33).

Nykyisin kokoomus on ideologialtaan porvaripuolue, joka kannattaa taloudessa liberalismia. Aiemmin puolue edusti konservatiivisia arvoja, mutta on viime vuosikymmeninä liberalisoitunut moraalikysymyksissä. Kokoomus onkin muuttunut aiemmasta konservatiivisesta puolueesta hyvinvoivien ryhmien palkansaajapuolueeksi. Kokoomus on hyötynyt siitä, että sen potentiaalinen kannattajajoukko on kasvanut, kun yhä suurempi osa suomalaisista kuuluu keskiluokkaan. (Sundberg 2012, 126).

Kokoomuksen jäsenistön keski-ikä on muiden perinteisten puolueiden tapaan korkea. Kokoomuksella on kuitenkin suhteellisen paljon nuoria alle 30-vuotiaita jäseniä. Kokoomuksen jäsenistön sosioekonominen asema on korkea ja yli puolet työssäkäyvistä jäsenistä ovat ylemmän toimihenkilön asemassa. (Koiranen ym. 2017, 20-21.) Perinteisistä suurista puolueista vakain tilanne on kokoomuksella. Puolueen ydinkannattajajoukko on ollut pitkään keskenään samanlaista. Lisäksi puolue on perinteisistä suurista puolueista onnistunut parhaiten houkuttelemaan nuoria aikuisia toimintaansa. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa kokoomus kasvatti kannatustaan nuorimmassa ikäryhmässä eli 18–24-vuotiaiden keskuudessa ja oli tämän ikäryhmän suosituin puolue. (Grönlund ym. 2020, 264.)

Kokoomuksen jäsenillä on poikkeuksellisen korkeat keskitulot, yhteiskunnallinen asema sekä verkostot. Kokoomus on vakiinnuttanut asemansa erityisesti elinkeinoelämän ja yrittäjien puolueena. (Koiranen ym. 2017, 83.) Suomi on koulutus- ja ammattirakenteeltaan muuttunut vuosikymmenien aikana suuntaan, josta on ollut hyötyä kokoomukselle. Suurissa kaupungeissa kokoomus kilpailee yhä useammin vihreiden kanssa nuorten korkeasti koulutetun väestöryhmän äänistä, kun menneinä vuosikymmeninä sen kilpakumppani suurissa kasvukeskuksissa oli ensisijaisesti SDP. (Karimäki 2019.)

4.3.2. Perussuomalaiset

Perussuomalaisten edeltäjä Suomen maaseudun puolue ajautui konkurssiin vuonna 1995. SMP:n raunioille perustettiin perussuomalaiset. Huolimatta siitä, että perussuomalaiset kutsuvat muita puolueita usein vanhoiksi puolueiksi, niin perussuomalaisten edeltäjä, Suomen pientalonpoikien Puolue (SPP) perustettiin jo vuonna 1959. Myöhemmin puolue muutti nimensä Suomen Maaseudun Puolueeksi (SMP). (Mickelsson 2021, 250.) Perussuomalaiset ovat populistinen kansallismielinen puolue, joka korostaa suomalaista identiteettiä, kritisoi Euroopan unionia, lisääntyvää maahanmuuttoa sekä perinteisten puolueiden ylivaltaa. Perussuomalaisten kannattajia yhdistää kansallisuusaate ja perinteisten arvojen kunnioittaminen. Puolue on korostetusti miesliike. (Mickelsson 2021, 340.) Perussuomalaiset ovat Mickelssonin mukaan konservatiivinen sekä EU- ja maahanmuuttokriittinen. Perussuomalaisten nousua selittää globalisaatio, joka on aiheuttanut epävarmuutta ja muutoksia. (mt., 327.)

Perussuomalaiset ja sen edeltäjä SMP olivat pitkään pieniä eduskuntapuolueita. Vuoden 1966 eduskuntavaaleista lähtien SMP tai perussuomalaiset ovat saaneet jokaisissa eduskuntavaalivaaleissa läpi edustajia, mutta kannatus pysyi maltillisena aina 2010-luvulle saakka. Vuoden 2011 eduskuntavaaleista lähtien perussuomalaiset onnistuivat kasvattamaan kannatuksensa täysin uusiin lukemiin ja nousemaan suurten puolueiden joukkoon. (Mickelsson 2021, 327.) Vuonna 2017 perussuomalaiset hajosivat kesken hallituskauden, kun puolueen puheenjohtajaksi nousi Jussi Halla-Aho. Perussuomalaisista eronneet kansanedustajat perustivat uuden puolueen, Sininen tulevaisuus, joka ei vuoden 2019 eduskuntavaaleissa saanut yhtään kansanedustajaa. Perussuomalaisten kannatus palautui puolueen hajoamisesta huolimatta. (mt., 329-330.) Nykyisellään perussuomalaiset ovat onnistuneet vakiinnuttamaan asemansa kolmen suurimman puolueen joukkoon, välillä nousten jopa Suomen suosituimmaksi puolueeksi kannatusmittauksissa. (Kestilä-Kekkonen ym. 2020, 308-310)

Perussuomalaiset on hyvin miesvaltainen puolue. Jäsenistöstä peräti kolme neljäsosaa on miehiä. Puolueella on vihreiden jälkeen toiseksi matalin jäsenistön keski-ikä. (Koiranen ym. 2017, 19-20.) Perussuomalaisten jäsenmäärä on kasvanut 2000-luvulla. Vuonna 2005 jäsenmäärä oli noin 2000 henkilöä, kun vuoteen 2019 mennessä jäsenmäärä oli kasvanut noin 11 000 henkilöön. (Mickelsson 2021, 329-330.) Tutkimuksissa on havaittu, että perussuomalaisten kannattajat suhtautuvat muiden puolueiden kannattajia viileämmin muihin puolueisiin. Muiden puolueiden kannattajat kuitenkin suhtautuvat nuivasti myös perussuomalaisiin. (Kestilä-Kekkonen ym. 2020, 326-327.)

4.3.3. Suomen Sosialidemokraattinen puolue

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen juuret ulottuvat 1800-luvun loppupuolen työväenliikkeeseen. Suomalainen työväki alkoi järjestäytyä 1880-luvulla aluksi wrightiläisenä liikkeenä, joka oli työnantajavetoinen ja pyrki estämään työväestön radikalisoitumista edistämällä heidän yhteistyötään työnantajien kanssa. Ensimmäiset työnantajien ja työväestön yhteiset wrightiläiset työväenyhdistykset perustettiin 1880-luvun alkupuolella. (Mickelsson 2021, 48.) Tämä ei kuitenkaan poistanut työntekijöiden halua järjestäytyä itse ja lopulta vuonna 1899 perustettiin Suomen työväenpuolue. Vuonna 1903 puolue vaihtoi nimekseen Suomen sosialidemokraattinen puolue. Puolue perustettiin ajamaan työväestön etuja. (Mickelsson 2021, 63-65.)

Vuonna 1903 julkaistiin puolueen ohjelma ns. Forssan ohjelma, joka sisälsi ajatuksen monista nykyisen hyvinvointiyhteiskunnan eduista ja oikeuksista. Ohjelmassa oli periaatteellinen osa sekä lähiajan tavoitelista. Ohjelmassa vaadittiin esimerkiksi uskonnon ja valtion erottamista toisistaan, kahdeksan tunnin työpäiviä, yleistä koulupakkoa kaikille ja maksutonta opetusta sekä täydellistä yhdistymis- ja kokoontumisvapautta. (SDP 1903.) Suurin osa näistä tavoitteista on sittemmin toteutunut. Forssan ohjelma oli sosialidemokraattien periaateohjelmalla lähes viisikymmentä vuotta, kunnes se korvattiin uudella ohjelmalla vuonna 1952. (Mickelsson 2021, 286.)

SDP:tä voidaan pitää ensimmäisenä nykyaikaisena puoluejärjestönä, jolla oli laaja puolueorganisaatio sekä puolueohjelmat. Forssan ohjelman tavoitteiden ja hyvinvointivaltion asteittain toteutuessa puolue on siirtynyt korostamaan arvoja konkreettisten tavoitteiden sijasta. Sosialidemokraatit ovat siirtyneet intressipuolueesta yleispuolueeksi. (Karimäki 2019.) SDP on keskustavasemmistolainen puolue ja korostaa hyvinvointivaltion merkitystä sekä tasa-arvoista ja solidaarista yhteiskuntaa. SDP:n nykyisessä aatteellisessa identiteetissä sosialismilla viitataan yhteisöllisten arvojen, kuten tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden korostamiseen sekä julkisen sektorin laajaan vastuuseen, eikä tuotantovälineiden yhteiskunnalliseen omistukseen. (Paloheimo & Raunio 2008, 20.)

Puolueella on voimakkaat verkostot erityisesti työntekijäjärjestöihin, mutta tämä näyttäytyy välillä myös rasitteena (Koiranen ym. 2017, 83-84). Mickelsson (2021, 345) näkee, että yhä useammin puolueen olemassaoloa on perusteltu menneisyyden saavutuksilla kuin tulevaisuuden visioilla. Sosialidemokraatit kohtaavat useita erilaisia haasteita. Ydinkannattajien, eli teollisuustyöväestön osuus kansalaisista on vähentynyt, mikä aiheuttaa pohdinnan työväenpuolueen roolista ja

identiteetistä aikana, kun suurin osa kansasta identifioituu keskiluokkaan. Lisäksi globalisaatio on tuonut uusia työelämän haasteita, kuten teollisuustyöpaikkojen vähenemisen ja rikkonaisen työuran, mikä on eniten osunut juuri sosialidemokraattien ydinkannattajiin. Osittain näistä syistä kansallismieliset populistiset puolueet ovat ympäri Eurooppaa syöneet sosialidemokraattien kannatusta. (Paloheimo & Tiihonen 2020, 503-505.)

Myös Suomessa sosialidemokraattien heikentyvä kannatus on näkynyt 2000-luvulla trendinomaisesti. Kun vielä vuoden 1995 eduskuntavaaleissa SDP otti suuren vaalivoiton 28,3 % kannatuksella, niin vuoden 2019 eduskuntavaaleissa puolue nousi suurimmaksi puolueeksi 16 vuoden jälkeen 17,7 % kannatuksella. (Borg ym. 2020, 52.) Suurista puolueista erityisesti Sosialidemokraateilla on ollut vaikeuksia rekrytoida uusia jäseniä. Jäsenistön perusteella SDP on leimallisesti eläkeläisten puolue. Jäsenistön keski-ikä on kaikista eduskuntapuolueista iäkkäin, yli 60 vuotta. Lisäksi jäsenistöstä lähes kaksi kolmasosaa on eläkeläisiä. Nuoria ja opiskelijoita puolueen jäsenenä on vähän. (Koiranen ym. 2017, 21-22.)

4.3.4. Vihreä liitto

Vihreän liikkeen on nähty monilta osin syntyneen 1970-luvulla. Sen juuret ulottuvat kuitenkin huomattavasti pidemmälle. Moderni vihreä liike on kuitenkin yhdistetty talouskasvun kritisointiin ja ekokatastrofin estämiseen, mihin liittyvä keskustelu kiihtyi 1960-luvulta lähtien. (Smith 2008, 9–10.) Puolue perustettiin vuonna 1987 eduskuntavaalien alla. Kansainvälisesti katsottuna vihreät ovat olleet hyvin maltillinen vihreä puolue, eivätkä he kannata radikaaleja toimia tavoitteidensa saavuttamiseksi. Vihreät olivat ensimmäinen kansallisella tasolla hallitusvastuuta saanut ekologinen puolue. (Paloheimo & Raunio 2008, 20.) Vihreät näkivät olevansa uuden tyyppinen puolue. (Mickelsson 2021, 263). Vihreään ideologiaan sisältyy Thomas Poguntken tekemän jaottelun mukaan kuusi teemaa, joita ovat ekologia, osallistuminen ja suora demokratia, individualismi sekä kolmas maailma, yksipuolinen aseidenriisunta sekä vasemmistolaisuus. Näitä teemoja on käsitelty myös Suomessa vihreiden puolueohjelmissa, mutta puolue ei ole kuitenkaan asemoinut itseään vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella. (Mickelsson 2021, 292.) Puolue on korostanut olevansa tämän ulottuvuuden ulkopuolella.

Mickelssonin mukaan Vihreä liike on syntynyt ekologisesta angstista. Ekologisen angstin voi nähdä kasvavana kritiikkinä materialistista yhteiskuntakuvaa vastaan, jossa talouskasvuajattelua korostetaan. Vihreä ajattelu on myös korostuneen globaalia ajattelua. (Mickelsson 2021, 27.)

Vihreän liikkeen jonkinlaisena edeltäjänä Suomessa voidaan nähdä vaihtoehtoliike, joka voidaan nähdä poliittisena, mutta liike karttoi puoluepoliittisuutta. Liike halusi korostaa pikemminkin itseään elämäntapana. (Mickelsson 2021, 256.)

1990-luvulla Pekka Saurin puheenjohtajakaudella Vihreä liitto suuntasi voimakkaasti yleispuoluemaisemmaksi, kun se vakiinnutti paikkansa suomalaisessa puoluekartassa. Puolueessa siirryttiin muiden puolueiden tapaan kolmiportaiseen organisaatiotasoon, joka rakentuu paikallisyhdistysten, piirijärjestöjen ja valtakunnallisen liittotason varaan. Tämän lisäksi puolueessa paneuduttiin yleismaailmallisempiin asioihin, kuten nuorten asemaan, työttömyyteen ja yrittäjyyteen, aiemmin korostetun ekologisten politiikkalinjausten lisäksi. (Välimäki 1995, 73.) Vihreä liitto on vakiinnuttanut kannatuksensa noin kahdeksan-yhdeksän prosenttiyksikön tasolle. Eduskuntavaaleissa 2019 puolue teki parhaimman tuloksensa eduskuntavaaleissa saadessaan äänistä valtakunnallisesti 11,5 % ja 20 kansanedustajapaikkaa (Borg ym. 2020, 52).

Vihreillä on keskimääräistä nuorempi ja korkeakoulutetumpi jäsenkunta. Yhdessä perussuomalaisten kanssa vihreillä on lisäksi kasvava jäsenkunta, mikä erottaa sen perinteisistä valtapuolueista, kuten sosialidemokraateista, jotka puolestaan kärsivät laskevasta jäsenmäärästä. (Koiranen ym. 2017, 22-23.) Nykyään yksilöiden puoluevalintaan vaikuttaa erityisesti erilaisiin arvoihin ja elämäntyyliin liittyvät kysymykset. Tämän myötä puolueista erityisesti vihreillä on mahdollisuus kasvattaa valta-asemaansa. Puolueella ei ole intressipohjaista painolastia kannettavanaan, kuten perinteisillä puolueilla. Vihreät hyötyy edelleen kaupungistumisesta sekä koulutustason noususta. Tosin leimautuminen korkeakoulutettujen puolueena on Vihreiden keskeisin haaste sekä hyvin naisvaltainen kannattajakunta. (Koiranen ym. 2017, 85.)

5. ANALYYSI UUSIEN OSALLISTUMISTAPOJEN ROOLISTA PUOLUEIDEN OHJELMISSA

5.1. Uudet osallistumistavat puolueohjelmissa

Tässä luvussa käydään läpi, miten uudet poliittiset osallistumistavat näkyvät tarkasteltujen eduskuntapuolueiden puolueohjelmissa. Analyysi tehdään kaksivaiheisesti. Ensimmäisenä tutkimusaineisto käydään läpi puolueohjelmittain. Tässä vaiheessa siis tarkastellaan, miten uudet osallistumistavat nousevat esille kussakin puolueohjelmassa, minkä lisäksi puolueohjelmat yleisesti esitellään. Lisäksi tässä analyysinvaiheessa tarkastellaan, millainen käsitys uusista poliittisista osallistumistavoista kullakin tarkasteltavalla puolueella on puolueohjelmien perusteella. Toisessa vaiheessa uusien osallistumistapojen näkyminen käydään läpi osallistumistapojen päätyypeittäin. Tässä vaiheessa tarkastellaan, kuinka paljon kukin uuden osallistumistavan päätyyppi puolueohjelmissa esiintyy.

5.1.1. Kokoomuksen puolueohjelmat ja käsitys osallistumisesta

Periaateohjelma – Avoin tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen (2018)

Kokoomuksen viimeisin periaateohjelma on hyväksytty vuoden 2018 puoluekokouksessa. Periaateohjelma kantaa nimeä ”Tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen”. Ohjelma on pituudeltaan noin seitsemän sivua (A4) pitkä. Periaateohjelma on ohjelman mukaan kuvaus puolueen arvoista, aatteesta sekä ihmiskuvasta. Ohjelma jakautuu kuuteen erilliseen lukuun, joissa käsitellään esimerkiksi kokoomuksen arvoja, ihmiskuvaa ja aatteita. Demokratialle on varattu oma lukunsa ”Puolustamme demokratiaa aina ja kaikkialla”. Luku on pituudeltaan noin yhden sivun (A4). (Kokoomus 2018.) Ohjelmassa demokratia määritellään sitoutumisena yhteisiin pelisääntöihin myös silloin, kun se on oman edun kannalta epäsuotuisaa. Ohjelman mukaan demokratia on tapa olla sivistyneesti eri mieltä. (Kokoomus 2018, 4.)

Periaateohjelmassa ilmaistaan, että Suomea tulisi kehittää maana, jossa jokaisella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon. Paikallinen ja alueellinen demokratia sekä elävä kansalaisyhteiskunta muodostavat ohjelman mukaan kansanvallan lujan kivijalan. Lisäksi periaateohjelmassa mainitaan edustuksellisen demokratian olevan tulosvastuussa ihmisille. Ohjelmassa myös korostetaan luottamuksen merkitystä poliittiselle päätöksenteolle. (Kokoomus 2018, 4.) Kovinkaan konkreettisia toimenpiteitä tai viittauksia uusien osallistumistapojen kehittämiseen ohjelma ei ota, mikä on toisaalta suhteellisen luontevaa periaateohjelmalle. Tästä

huolimatta periaateohjelmassa korostuu, että kokoomus näkee tärkeänä, että demokratia toteutuu paikallisella, alueellisella kuin valtakunnallisella tasolla. Uudet osallistumistavat eivät kuitenkaan nouse esille kokoomuksen periaateohjelmassa.

Tavoiteohjelma – K62020 – Kuusi kohtalonkysymystä kaksikymmentäluvulle (2020)

Kokoomus on hyväksynyt vuoden 2020 puoluekokouksessaan tavoiteohjelman ”Kuusi kohtalonkysymystä kaksikymmentäluvulle”. Tavoiteohjelma on 39 sivua (A4) pitkä. Tavoiteohjelma rinnastuu poliittiseen ohjelmaan eli siinä tarkastellaan puolueen keskeisiä keskiaikavälin tavoitteita. Tarkastelluista kokoomuksen ohjelmista tavoiteohjelma on selvästi pituudeltaan pisin. Ohjelma määrittää puolueen kannan kaikkiin asiakysymyksiin, joita ohjelmassa käsitellään. Tavoiteohjelman linjaukset ovat ohjelman mukaan puolueen kanta siihen saakka, kun puoluekokous tai -valtuusto toisin päättää. Tavoiteohjelman alussa esitellään puolueen visio koronan jälkeisestä ajasta sekä poliittisesta tilannekuvasta. (Kokoomus 2020, 1-4.)

Tavoiteohjelmassa poliittista osallistumista itsessään ei juuri käsitellä, mutta demokratian merkitystä korostetaan muutamassa kohtaa ohjelmaa. Tavoiteohjelmassa lainataan periaateohjelmaa ja toistetaan ilmaus paikallisen ja alueellisen demokratian sekä elävän kansalaisyhteiskunnan muodostavan kansanvallan lujan kivijalan. Tämä nostetaan esille sellaisessa kohdassa ohjelmaa, jossa käsitellään kaupungistumista. (Kokoomus 2020, 35.)

Muuten tavoiteohjelmassa viitataan itsessään poliittisen osallistumisen kehittämiseen muutamassa kohtaa ohjelmaa. Ohjelmassa nostetaan konkreettiseksi toimenpiteeksi se, että kansalaisten ja tiedotusvälineiden tiedonsaantia helpotetaan sekä vaikuttamisen kanavia lisätään esimerkiksi järjestämällä sähköisiä kuulemisia. Tämä nostetaan esille luvussa, jossa käsitellään oikeutta, lakia ja järjestystä. Kohdassa korostetaan, että avointa yhteiskuntaa ja demokratiaa on puolustettava. Ohjelman mukaan luottamus demokratian toimivuuteen on yhteiskunnan perusta. (Kokoomus 2020, 16.)

Lisäksi samassa luvussa käsitellään lyhyesti edustuksellisen vaalijärjestelmän kehittämistä. Puolue korostaa, ettei se ota käyttöön sähköistä äänestystä valtiollisissa vaaleissa. Tällä toimella turvataan vaalijärjestelmän luotettavuus. (mt. 15). Kokonaisuudessaan kokoomuksen tavoiteohjelmassa korostetaan kansanvallan merkitystä, mutta ohjelmassa käsitellään niukalti poliittisten osallistumistapojen kehittämistä. Tästä huolimatta ohjelmassa korostuu yksisuuntaisten osallistumismenetelmien sekä sähköisten osallistumismenetelmien kehittäminen sekä kielteinen suhtautuminen sähköisen äänestämisen kehittämiseen.

Eduskuntavaaliohjelma – Luotamme Suomeen (2019)

Kokoomuksen ”Luotamme Suomeen” -eduskuntavaaliohjelma on hyväksytty vuonna 2019, kyseisen vuoden eduskuntavaaleja varten. Ohjelma on yhdeksän ja puoli sivua (A4) pitkä. Ohjelma jakaantuu seitsemään erilliseen lukuun, jotka käsittelevät esimerkiksi työtä, osaamista, turvallisuutta, kuntien elinvoimaisuutta sekä ilmastonmuutosta ja ympäristönsuojelua. Luvut ovat luonteeltaan hyvin konkreettisia eli ne esittelevät puolueen lähiajan tavoitteita. Ohjelma sisältää lyhyen alkujohdannon, jonka jälkeen numeroituja tavoitteita on jokaisessa luvussa noin kymmenkunta. Kaiken kaikkiaan ohjelmassa esitetään 92 puolueen tavoitetta. (Kokoomus 2019.)

Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelmassa poliittinen osallistuminen ja sen kehittäminen näkyy kaiken kaikkiaan heikosti ja sitä sivutaan ainoastaan muutamassa ohjelman virkkeessä. Osallisuus laajemmin näkyy ohjelman alussa johdantoluvussa, kun ohjelmassa korostetaan, että jokaisen tulisi saada osallistua kykyjensä mukaan yhteiskunnan toimintaan. (Kokoomus 2019, 1.) Missään ohjelman luvussa ei spesifisti käsitellä poliittista osallistumista. Aihepiiriä sivutaan ainoastaan luvussa ”Turvallisuus perusoikeutena”, jossa luvun ingressissä nostetaan esille, että ”Toimiva oikeusvaltio ja järjestystä ylläpitävät viranomaiset ovat turvallisen yhteiskunnan selkäranka”. Ohjelman mukaan kansalaisten luottamus koko demokraattiseen järjestelmään riippuu lopulta tästä. (Kokoomus 2019, 6.) Poliittista osallistumista tässäkin ei suoranaisesti käsitellä, mutta toisaalta ohjelmassa korostetaan, että ilman toimivaa oikeusvaltiota tai järjestelmää, ei ole kestäväää demokraattista järjestelmää. (Kokoomus 2019, 6.) Itsessään poliittista osallistumista tai uusia osallistumistapoja ei ohjelmassa käsitellä.

Kuntavaaliohjelma – Kokoomuslaisessa kunnassa sydän on oikealla (2021)

Kokoomuksen kuntavaaliohjelma ”Kokoomuslaisessa kunnassa sydän on oikealla” on julkaistu vuonna 2021. Se on kahdeksan sivua (A4) pitkä. Ohjelma jakaantuu johdantoon sekä neljään osaan, joissa käsitellään muun muassa kuntataloutta, koulutusta, sosiaali- ja terveystaloutta sekä kuntalaisten arkea. (Kokoomus 2021.) Kuntavaaliohjelma linjaa puolueen keskeiset painospisteet kuntavaaleihin sekä keskeisiin kuntapoliittisiin kysymyksiin. Ohjelmassa nostetaan esille myös Kokoomuksen puoluekokouksessa hyväksymä tavoiteohjelma, jossa linjataan puolueen kannat laajemmin eri politiikkasektorien kysymyksiin. (Kokoomus 2021, 8.)

Poliittista osallistumista sivutaan ohjelman viimeisessä luvussa ”Meille pienet asiat ovat isoja asioita: hoidamme kuntoon luontopolut, uimahallit ja kesäteatterit”. Luku on noin 1,5 sivua (A4)

pitkä. Luku käsittelee kuntalaisten arjen toimivuutta. Poliittista osallistumista sivutaan seuraavassa virkkeessä: ”Ei riitä, että tiedotteet päätöksistä julkaistaan netissä ja kiinnitetään kunnan ilmoitustaululle. Jokaisessa kunnassa pitää olla oikeasti toimiva palautejärjestelmä.” (Kokoomus 2021, 7-8.) Kokonaisuudessaan ohjelmassa ei juurikaan käsitellä poliittista osallistumista tai uusia osallistumistapoja tuota yksittäistä nostoa lukuun ottamatta, jonka voi nähdä korostavan yksisuuntaisten osallistumismenetelmien kehittämistä. Ohjelma on tämän osalta hyvin linjassa kokoomuksen muiden ohjelmien kanssa, jossa korostetaan demokratiaa ja kansanvaltaa, mutta itsessään poliittista osallistumista tai uusia osallistumistapoja ei käsitellä.

Kokoomuksen käsitys osallistumiskeinoista

Tarkastelluissa kokoomuksen ohjelmissa uudet poliittisen osallistumisen päätyypit näkyvät häilyvästi. Ainoastaan kahdessa tarkasteltavassa puolueohjelmassa nousee esille uusien osallistumistapojen kehittäminen, kun puolue nostaa esille yksisuuntaisten osallistumismenetelmien sekä sähköisten osallistumismenetelmien kehittämisen sekä kuntavaali- että tavoiteohjelmassaan (Kokoomus 2020, 16 & Kokoomus 2021, 7-8). Lisäksi puolueen periaateohjelmassa korostetaan, että jokaisella tulisi olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon (Kokoomus 2018). Kaiken kaikkiaan kokoomuksen puolueohjelmissa korostetaan kyllä demokratian merkitystä, mutta puolueen ohjelmien sisältö poliittisen osallistumisen osalta jää hyvin ohueksi ja abstraktille tasolle.

Puolueen ohjelmissa korostetaan, että paikallinen ja alueellinen demokratia on kansanvallan kivijalka (ks. esim. Kokoomus 2020, 35). Selitys, mikä kokoomuksen demokratiakäsitys on tai mikä on puolueen suhtautuminen uusiin osallistumistapoihin, jää kuitenkin avaamatta puolueohjelmissa. Ohjelmissa ei esimerkiksi määritellä lainkaan, mitä alueellinen ja paikallinen poliittinen osallistuminen pitää sisällään puolueen näkökulmasta. Esimerkiksi Kokoomuksen periaateohjelmassa nostetaan esille, että demokratia on sitä, että sitoudutaan yhteisiin pelisääntöihin, vaikka se ei olisi oman edun mukaista sekä, että demokratia suojelee vähemmistöjä. (Kokoomus 2018, 4.) Tämä ei kuitenkaan juuri ota kantaa, että miten Kokoomus käytännössä näkee demokratian ja poliittisen osallistumisen tapahtuvan. Lisäksi kokoomuksen periaateohjelmassa korostetaan, että edustuksellinen demokratia on tulosvastuussa ihmisille (mt., 4). Tämä on hyvin mielenkiintoinen virke, sillä normaalisti ajatellaan, että valitut edustajat ovat tulosvastuussa äänestäjille, ei itse instituutio.

Konkreettisesti uudet osallistumismenetelmät nousevat esille puolueen kuntavaali- ja tavoiteohjelmassa. Puolueen tavoiteohjelmassa on nostettu esille tavoite siitä, että puolue lisää vaikutusmahdollisuuksia esimerkiksi sähköisiä kuulemisia lisäämällä (Kokoomus 2020, 16). Kuntavaaliohjelmassaan puolue korostaa, että kunnissa tulisi ottaa käyttöön toimiva palautejärjestelmä (Kokoomus 2021, 7-8). Tämän lisäksi kokoomuksen tavoiteohjelmassa käsitellään lyhyesti vaalijärjestelmän kehittämistä, jonka yhteydessä puolue korostaa, ettei se ota käyttöön sähköistä äänestämistä valtiollisissa vaaleissa (Kansallinen Kokoomus 2020, 15).

Kokonaisuudessaan kokoomuksen ohjelmissa nousee esille uusien osallistumistapojen päätyypeistä kaksi eli yksisuuntaiset osallistumismenetelmät sekä sähköiset osallistumismenetelmät. Näistä löytyy kuitenkin kokonaisuudessaan ainoastaan kaksi mainintaa kokoomuksen puolueohjelmista, yksi kummastakin. Tosin kuntavaaliohjelman noston voi nähdä viittaavan sekä yksisuuntaisiin osallistumistapoihin sekä sähköisiin osallistumistapoihin. Kokoomus korostaa puolueohjelmissaan demokratian merkitystä, mutta itsessään uudet osallistumistavat näkyvät tarkastelluissa puolueohjelmissa ainoastaan häilyvästi.

5.1.2. Perussuomalaisten puolueohjelmat ja käsitys osallistumisesta

Periaateohjelma (2018)

Perussuomalaisten periaateohjelma on hyväksytty vuonna 2018. Ohjelma on hyvin tiivis, ainoastaan kaksi ja puoli sivua (A4) pitkä. Tosin myös muilla tarkastelluilla puolueilla periaateohjelmat ovat lyhyehköjä. Ohjelma on jaoteltu neljään lukuun, joissa käsitellään puolueen arvoja ja aatetta. Perussuomalaisten periaateohjelmassa poliittisen osallistuminen näkyy ainoastaan häilyvästi muiden käsiteltyjen teemojen kautta. Ohjelmassa poliittinen osallistuminen heijastuu kahden teeman kautta: suomalaisten oman kansallisen päätäntävällän kautta, mitä puolustetaan ylikansallisilta uhkilta sekä sananvapauden tematiikan kautta. Ohjelmassa korostetaan, ettei suoraa puhetta tule pelätä. (Perussuomalaiset 2018.)

Ohjelmassa mainitaan, että ”Me kannustamme ihmisiä puhumaan, vaikuttamaan, olemaan eri mieltä ja osallistumaan. Yhteiskunnan kehittyminen vaatii kuitenkin yhteisöllisyyttä ja yhdessä ponnistelua”. Tämän voi nähdä yhteiskunnallisen keskustelun ja osallisuuden merkityksellisyyden korostamisena, mutta kovinkaan konkreettinen ilmaus ei ole. Heti periaateohjelman alkupuolella korostetaan, että perussuomalaisille sananvapaus on demokraattisen yhteiskunnan tärkeä arvo.

Ohjelman mukaan sananvapauden kunnioittaminen ja avoin yhteiskunnallinen keskustelu kuuluvat jokaiseen kehittyneeseen ja arvokkaaseen yhteiskuntaan. (Perussuomalaiset 2018, 2.)

Toisaalta periaateohjelmassa korostetaan myös puolueiden merkitystä toteamalla, että niiden velvollisuus on lisätä kansalaisten yhteiskunnallista ymmärrystä ja helpottaa osallistumista Suomen kehittämiseen. Periaateohjelmassa linjataan: ”Perussuomalaisille äänestäjä on politiikan pomo. Kansalaiset haluavat valita edustajikseen henkilöitä, joiden kanssa heillä on asioista samanlaiset näkemykset tai mielipiteet. Äänestäjän tulee voida joko palkita tai rangaista päättäjiä suosiolla tai epäsuosiolla. Tämä on vallan tärkein suoja mekanismi. Itsenäinen valtio on paras paikka demokratialle.” Lisäksi ohjelmassa nostetaan esille, ettei demokratia voi toteutua, ellei kansalaiset pääse vaikuttamaan omiin asioihinsa. (Perussuomalaiset 2018, 3.)

Eduskuntavaalit – Äänestä Suomi takaisin (2019)

Perussuomalaisten eduskuntavaaliohjelma ”Äänestä Suomi takaisin” vuodelta 2019 on hyvin tiivis verrattuna muiden tarkasteltavien puolueiden eduskuntavaaliohjelmiä. Eduskuntavaaliohjelma on ainoastaan vajaa kolme sivua (A4) pitkä. Ohjelma on jaoteltu kolmeen erilliseen lukuun. Ohjelma keskittyy erityisesti käsittelemään suomalaisen yhteiskunnan taloustilannetta esimerkiksi vientiteollisuuden näkökulmasta. Lisäksi maahanmuuttoa ja siihen kohdistuvia lieveilmiöitä tarkastellaan kahdessa luvussa. Poliittista osallistumista tai sen kehittämistä ei eduskuntavaaliohjelmassa käsitellä lainkaan. (Perussuomalaiset 2019.)

Eduskuntavaaliohjelman lopussa puolue korostaa, että yhteiskuntarauha, suomalaisten hyvinvointi sekä kansalaisten keskinäinen luottamus luovat uskoa tulevaisuuteen. Tätä korostetaan nostamalla esille, että tämä tarkoittaa sitä, että Suomi on meidän puolellamme. (Perussuomalaiset 2019, 3.) Tämä korostaa luottamusta yhteiskuntaa rakentavana voimana, kuten tutkimukset ovat osoittaneet, niin luottamus on demokratian kulmakivi. (ks. esim. Bäck & Kestilä-Kekkonen 2019.) Perussuomalaiset kuitenkin luovat ohjelmassaan vastakkainasettelua korostamalla suomalaisten etua verrattuna esimerkiksi Euroopan unionin tavoitteisiin esimerkiksi ilmastotoimien osalta (Perussuomalaiset 2019, 3). Kokonaisuudessaan uudet osallistumistavat eivät nouse perussuomalaisten eduskuntavaaliohjelmassa esille.

Kuntavaalit – Asiat tärkeysjärjestykseen (2021)

Perussuomalaisten kuntavaaliohjelma on puolueen muiden ohjelmien tapaan tiivis. Ohjelma on hieman yli kuusi sivua (A4) pitkä. Se on jaettu johdantoon sekä kolmeen erilliseen käsittelylukuun, joissa käsitellään esimerkiksi haitallista maahanmuuttoa. Poliittista osallistumista kuntatasolla tai sen kehittämistä ei käsitellä ohjelmassa lainkaan. Demokratiaan ja poliittiseen osallistumiseen perussuomalaiset viittaavat ainoastaan alaluvussa ”Loppu hyvävelijärjestelmälle”, jossa puolue linjaa poliitikkojen, virkamiesten ja yritysten välisten hyväveliverkostot olevan uhka hallinnon avoimuudelle. Tämän voi ohjelman mukaan muuttaa helpoiten vaihtamalla korruptoituneet poliitikot pois eli äänestämällä. Kuntavaaliohjelmassa nostetaan esille, että Suomessa on edelleen kuntia, joita yksi puolue on hallinnut yksinvalloilla jopa yli sadan vuoden ajan. (Perussuomalaiset 2021, 3.) Tällä puolue viittaa keskustaan, jolla on poikkeuksellisen vahva asema monissa pienissä suomalaisissa kunnissa.

Ohjelmassa korostetaan, ettei perussuomalaiset ole minkään etujärjestön eli SAK:n, EK:n tai MTK:n juoksupoikia ja puolue voi tästä syystä ajaa kuntalaisten kokonaisuutta (Perussuomalaiset 2021, 3). Tiiviillä suhteilla eturyhmiin viitataan perinteisen kolmen suuren puolueen eli SDP:n, kokoomuksen sekä keskustan suhteisiin mainittuihin etujärjestöihin sekä Rokkanin mukaista kolmijakomallia, joka on viime vuosikymmeninä osoittanut murtumisen merkkejä Suomessa (Kestilä-Kekkonen & Korvela 2017, 59).

Kuntavaaliohjelmassa käytetty kieli on todella vahvaa, sillä tutkimusten perusteella Suomessa on vapaa kansalaisyhteiskunta ja korruptio on vähäistä (Oikeusministeriö 2019, 10). Ohjelmassa kuitenkin annetaan ymmärtää, että korruptio poliitikkojen piirissä, jotka edustavat perinteisiä puolueita on tavallista. Tämän voi nähdä edustavan kansallispopulismia, jossa luodaan vastakkainasettelua johtavan eliitin ja tavallisen kansan välille. Ohjelmassa vihjataan muiden puolueiden ajavan etujärjestöjen etua, eikä näin ajattelevan kuntalaisten kokonaisuutta, kuten perussuomalaiset. Samaa tyylikeinoa käytti hyväkseen jo perussuomalaisten edeltäjä suomen maaseudun puolue puolueohjelmissaan. Kuntavaaliohjelman keskiössä onkin vastakkainasettelu perussuomalaisten ja vanhojen puolueiden välillä.

Perussuomalaisten käsitys osallistumiskeinoista

Perussuomalaisten ohjelmat edustavat täysin toista ääripäätä vihreiden ja sosialidemokraattien ohjelmien kanssa. Puolueen ohjelmat ovat tiiviitä ja luonteeltaan kuvailevia. Niissä ei juurikaan nosteta esille demokratiaa, poliittista osallistumista tai sen kehittämistä. Puolueen tarkastelluissa puolueohjelmissa konkreettiset kehitysehdotukset ja tavoitteet uupuvat lähes kokonaan. Tarkastellut

ohjelmat ovat luonteeltaan hyvin erilaisia erityisesti SDP:n ja vihreiden puolueohjelmien kanssa, puolueohjelmien ollessa lyhyempiä sekä sisällöltään abstrakteja.

Perussuomalaisten ohjelmissa ei mainita kertaakaan mitään uusien poliittisen osallistumistapojen päätyypeistä ja poliittista osallistumista ainoastaan sivutaan puolueen ohjelmissa. Puhe poliittisesta osallistumisesta keskittyy pikemmin vanhojen puolueiden sekä Euroopan unionin eli ylikansallisen päätöksenteon kritisointiin. Perussuomalaiset ovat kritisoineet paljon politiikan toimintatapoja. Puolue ei kuitenkaan ole vaatinut esimerkiksi juurikaan suoria kansanäänestyksiä, eikä välitöntä ja suoran demokratian keinoja (Mickelsson 2021, 339). Tämä toistuu tarkastelluissa puolueohjelmissa, ohjelmista ei nouse esille minkäänlaisia toimenpide-ehdotuksia kehittää poliittista osallistumista huolimatta siitä, että ohjelmissa käytetään hyvin kärjekästä kieltä esimerkiksi vallitsevasta korruptiosta ja nykyisestä poliittisesta järjestelmästä (ks. esim. Perussuomalaiset 2018, 1-3).

Perussuomalaisten näkemys poliittisesta osallistumisesta on kansallisvaltiokeskeinen. Erityisenä uhkana nähdään ylikansalliset päätöksentekoprosessit sekä perinteisten poliittisten toimijoiden korruptoituneisuus. Kansainvälisyyden nähdään vievän päätöksenteon pois suomalaisten näpeistä. Esimerkiksi puolueen periaateohjelmassa tätä korostetaan, että suomalaisten tulisi päättää itse omista asioistaan ja sopimuksista, jotka heikentävät Suomen ja suomalaisten itsemääräämisoikeutta on pysyttävä poissa. Lisäksi puolueen ohjelmissa korostetaan kautta linjan puolueen olevan eturyhmäpolitiikan yläpuolella. (Perussuomalaiset 2018, 1–3.) Perussuomalaisille ohjelmille tyypillistä on populistipuolueiden tapaan rakentaa retoriikkaansa jyrkän vastakkainasettelun ympärille ja pyrkiä tuottamaan heitä ja meitä (Mickelsson 2021, 239). Tämä retoriikka toistuu läpi kaikkien tarkastelluiden ohjelmien, joissa vastakkainasettelu rakentuu Suomen ja Euroopan unionin sekä perussuomalaisten ja ns. vanhojen puolueiden välille.

Perussuomalaisten demokratiakäsitystä on aikaisemmissa tutkimuksissa tarkasteltu erityisesti populistisen demokratiakäsityksen pohjalta. Perussuomalaisten demokratiakäsitystä avattiin erityisesti puolueen vuoden 2011 eduskuntavaaleihin suunnatussa ohjelmassa, jossa korostettiin puolueen kannattavan populistista eli kansan suosioon perustuvaa demokratiakäsitystä. Tämän vastakohtana nähdään elitistinen byrokraattinen demokratiakäsitys. Jälkimmäisessä korostetaan byrokraattisten asiantuntijoiden asiantuntijuutta kansan kustannuksella, kun taas populistisessa käsityksessä kansalaiset valitsevat samanmieliset edustajat tekemään päätöksiä. Wiberg näkee jaon kummallisena poissulkien edustuksellisen demokratian kokonaisuudessaan. (Wiberg 2011, 13.) Myös tässä tutkimuksessa tarkastelluissa ohjelmissa on havaittavissa yhteneväisiä piirteitä vuoden eduskuntavaaliohjelman 2011 demokratiakäsitykseen. Tarkastelluissa puolueohjelmissa, erityisesti

kuntavaaliohjelmassa puolue kritisoi voimakkaasti perinteisten poliittisten toimijoiden korruptoituneisuutta ja korostaa, että vaaleissa on mahdollisuus äänestää samanmielisiä ehdokkaita.

Perussuomalaisten ohjelmissä keskiössä on vastakkainasettelu. Erityisesti perussuomalaisten kuntavaaliohjelmasta nousee esille perinteinen vastakkainasettelu hallitsevan eliitin ja kansan välillä. Ohjelmassa korostetaan poliitikkojen korruptiota ja tätä vasten voisi olettaa, että perussuomalaiset eivät näe poliittisen järjestelmän ja osallistumisen täysin toimivan. (Perussuomalaiset 2018, 1-3.) Periaateohjelmassa perussuomalaisten suhtautuminen edustukselliseen demokratiaan tulee näkyviin kaikista tarkastelluista puolueohjelmista parhaiten ja ohjelma on muita ohjelmia huomattavasti maltillisempi. Ohjelmassa puolue kannustaa ihmisiä puhumaan ja osallistumaan. Periaateohjelmassa korostetaan, että puolueiden velvollisuutena on lisätä kansalaisten yhteiskunnallista ymmärrystä ja helpottaa osallistumista Suomen kehittämiseen. Ohjelman mukaan äänestäjän tulee voida joko palkita tai olla palkitsematta edustaja suosiolla, mikä on puolueen mukaan vallan suoja mekanismi. Lisäksi ohjelmassa korostetaan, että demokratia voi ainoastaan toteutua, mikäli kansalaiset voivat vaikuttaa. (Perussuomalaiset 2018, 1-3.)

Ohjelmat edustavat hyvin minimalistista käsitystä poliittisesta osallistumisesta, jossa kansalaiset luovuttavat vallan kansanedustajille. Vaaleissa kansalaisilla on mahdollisuus antaa arvio kansanedustajien onnistumisesta. (ks. esim. Schumpeter 1976.) Tästä huolimatta puolue korostaa ohjelmissaan sananvapautta ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksia, mutta ohjelmista ei ilmene, kuinka tämä muuten olisi mahdollista kuin vaalien kautta. Kokonaisuudessaan perussuomalaisten puolueohjelmissä ei nouse esille juurikaan esille perussuomalaisten näkemys uusista poliittisista osallistumiskeinoista tai ainakaan niitä ei juurikaan mainita.

5.1.3. SDP:n puolueohjelmat ja käsitys osallistumisesta

Periaatejulistus – Yhdessä kestävään maailmaan (2020)

Sosialidemokraattien viimeisin periaateohjelma tai periaatejulistus, mitä nimeä puolue ohjelmasta käyttää on hyväksytty syksyllä 2020 puoluekokouksessa. Periaatejulistuksessa määritellään puolueen keskeiset arvot, visio ja missio tulevaisuudesta. Julistus korvasi aiemman vuonna 1999 hyväksytyt periaateohjelman. Julistus on neljä sivua (A4) pitkä. Ohjelman alussa korostetaan, että sen keskeinen ajatus on, että jokaisella on kyky muuttaa maailmaa (SDP 2020, 1). Ohjelmassa voidaan nähdä korostettavan osallisuutta ja sen ohjelmallinen ydin on linjassa uudempien poliittisten osallistumistapojen kanssa. Ohjelma jakaantuu johdantoon sekä viiteen erilliseen lukuun, joissa käsitellään esimerkiksi sosialidemokraattien arvoja. Osallisuutta ja poliittista

osallistumista käsitellään neljännessä luvussa ”Osallisuus jokaisen oikeudeksi”. Luku on noin yhden sivun mittainen. (SDP 2020.)

Ohjelmassa osallisuus hahmotetaan laajasti ja siihen kuuluu keskeisesti sosiaaliset, kulttuuriset ja sivistykselliset oikeudet sekä mahdollisuus vaikuttaa kansalaistoiminnan, poliittisen toiminnan ja ammatillisen järjestäytymisen kautta. Periaateohjelmassa korostetaan, että SDP kunnioittaa parlamentarismia ja tukee kansalaisten suoraa vaikuttamista. Poliittisten valintojen tekeminen on ohjelman mukaan säilytettävä kansainvaltaisena. Puolueen mukaan päätöksenteon monimutkaisuuden ymmärtäminen edellyttää muun muassa demokratian periaatteisiin sitoutumista sekä selkeäkielistä yhteiskunnallista keskustelua. (SDP 2020, 3.) Ohjelmassa korostuu suora demokratia, mutta konkreettisia nostoja tai mainintoja uusista osallistumistavoista ei nouse esille.

Poliittinen ohjelma – Ratkaisuja kestävään tulevaisuuteen (2020)

SDP on hyväksynyt laajemman poliittisen ohjelman eli tavoiteohjelman samassa puoluekokouksessa, kun puolue on hyväksynyt viimeisimmän periaateohjelman eli syksyllä 2020. Poliittinen ohjelma on periaateohjelmaa huomattavasti pidempi sekä tyyliältään konkreettisempi. Ohjelma on peräti 99 sivua (A4) pitkä. Ohjelma rakentuu kuuden erilaisen muutoshaasteen ympärille, joihin esitetään ohjelmassa ratkaisuja. Näitä muutoshaasteita ovat esimerkiksi ”Työn murros ja teknologinen kehitys”, ”Ihmisen toiminnan vaikutukset maapallolle” sekä ”Rakennemuutos ja kaupungistuminen”. Kokonaisuudessaan poliittisessa ohjelmassa käsitellään kuusi muutoshaastetta, joita käsitellään useamman alaluvun puitteissa. (SDP 2018.)

Kolmas muutoshaaste on nimetty ”Demokratian tulevaisuus ja yhteiskunnan vakaus”. Tässä muutoshaasteessa otetaan myös vahvasti kantaa poliittisen osallistumistapojen kehittämiseen, jota käsitellään erityisesti ensimmäisessä alaluvussa ”Osallistuminen demokraattiseen päätöksentekoon”. Poliittista osallistumista käsitellään noin yhden sivun (A4) verran ohjelmassa kokonaisuudessaan. Alalukua ennen on noin kahden sivun (A4) mittainen johdanto, missä käsitellään demokratian ja poliittisen osallistumisen nykytilaa ja haasteita. (SDP 2020, 45-46.)

Neljännen luvun johdannossa luonnehditaan, että Suomi on rakentunut vakaaksi demokraattiseksi yhteiskunnaksi, jossa parlamentaarinen järjestelmä toimii ja sen instituutioiden väliset valtasuhteet ovat kunnossa. Tästä huolimatta kansalaisten luottamus näitä instituutioita kohtaan on ohjelman mukaan polarisoitunut. Tämä on johtanut siihen, että Suomessa osa kokee epäluottamusta muun muassa eduskuntaa ja puolueita kohtaan. Tietoyhteiskunnan kehitys ja sivistystason nousu on ohjelman mukaan mahdollistanut uusia poliittisen osallistumisen muotoja, mutta näissä heijastuu

polarisaatio koulutustason mukaan. Ohjelmassa nostetaan esille, että poliittinen osallistuminen kasaantuu jo ennestään aktiivisille tahoille. Osallistuminen ja osallistumattomuus siis kasaantuvat. Ohjelman mukaan tämä ei tarkoita, että uusien osallistumisen kanavista tulisi luopua, vaan kiinnittää entistä enemmän huomiota yhdenvertaisuuden toteutumiseen niiden kehittämisessä. (SDP 2020, 43-44.)

Ohjelmassa käsitellään myös edustuksellisen demokratian kohtaamia haasteita. Ohjelma nostaa esille huomion, että äänestysaktiivisuus on pysynyt 2000-luvulla melko vakaana, mutta edeltäviä vuosikymmeniä alhaisemmalla tasolla. Ohjelmassa korostetaan, että tarvitaan laaja-alaisia toimia äänestysaktiivisuuden nostamiseksi. Ohjelman mukaan SDP:n visio on, että vuonna 2030 demokraattisuus ja osallisuus ylläpitävät yhteiskunnan lujutta ja vakautta muuttuvassa maailmassa ja puolue toimii sen mukaan, että Suomi olisi edelläkävijä muun muassa osallistavan demokratian osalta. (SDP 2020, 43-44.) Ohjelmassa nähdään, että ”vaalijärjestelmän ja muiden edustuksellisen demokratian rakenteiden tulee tukea kansalaisten yhdenvertaisia vaikutusmahdollisuuksia ja demokratiaa kohtaan koettua luottamusta.” Mahdollisia kehittämistoimia edustuksellisen demokratian kehittämiseksi ovat ohjelman mukaan vaalipiirien lukumäärän, äänestys- ja vaalikelpoisuusikärajan sekä vaalien lukumäärän säätely. (SDP 2020, 43-44.)

Poliittisen ohjelman mukaan sosialidemokraatit puolustavat kansanvallan eli demokratian elinvoimaisuutta. Sen toteutumista on ohjelman mukaan tarkasteltava kriittisesti. Ohjelman mukaan edustuksellisen demokratian rakenteita ja toimintatapoja tulee kehittää, kansalaisyhteiskunnan edellytykset turvata sekä tarjota monipuolisia osallistumisen keinoja. Demokratian ja osallisuuden kehittämisellä ylläpidetään ohjelman mukaan myös yhteiskuntarauhaa. Jokaisella tulisi olla ohjelman mukaan yhtäläinen mahdollisuus osallistua demokraattiseen päätöksentekoon. Ohjelmassa nostetaan esille, että julkisen valmistelun valmisteluaineisto tulisi olla helposti saatavilla kansalaisilla. Puolue korostaa, että kansanvallan vahvistamiseksi tulee myös hyödyntää tietoverkkoja sekä avointa dataa puolueen mukaan. (SDP 2020, 45.)

Edustuksellisen demokratian kehittämisen lisäksi erilaisia suoran osallistumisen menetelmiä, kuten kansalaisraateja, kuntalaishaastatteluja, osallistuvaa budjetointia, neuvoa-antavia kansanäänestyksiä ja kansalaisaloitteita on ohjelman mukaan lisättävä sekä vahvistettava. Nämä nähdään tärkeänä osana demokratian keinovalikoimaa, niin valtiollisella sekä paikallisella tasolla. Ohjelmassa korostetaan myös tarvetta tuoda edustuksellinen demokratia lähemmäs kansalaisia. Tähän puolue ehdottaa keskustelualoitteen käyttöönottamista eri päätöksenteon tasoilla. Keskustelualoitteessa säädetyn määrän kannattajia saama aihe nousee päättäjien ajankohtaiskeskusteluun. (SDP 2020, 45-)

46.) Kokonaisuudessaan poliittisen osallistumisen haasteita ja uusia osallistumistapoja käsitellään ohjelmassa laajasti ja ohjelmassa nousee esille kaikki uusien osallistumistapojen päätyypit lukuun ottamatta kuntalaisryhmien toimielimiä ja yhteistoimintaelimiä. Tosin ohjelmassa korostetaan kansalaisyhteiskunnan ja kansalaisjärjestöjen resursseja, joten myös tätä päätyyppiä sivutaan.

Eduskuntavaaliohjelma – Tulevaisuuslinja. SDP:n vaalitavoitteita ja muutoksen suunta 2030 (2019)

SDP:n eduskuntavaaliohjelma vuoden 2019 eduskuntavaaleja varten kantaa nimeä ”Tulevaisuuslinja. SDP:n vaalitavoitteita ja muutoksen suunta 2030”. Ohjelma on vaaliohjelmaksi poikkeuksellisen pitkä ja yksityiskohtainen. Pituudeltaan se on peräti 99 sivua (A4) pitkä. Ohjelma on jaettu kuuteen päälukuun, joissa käsitellään muun muassa yhteistyön maailmaa, ekologista kestävyyttä ja osaamispolkua ja reilua työelämää. Poliittista osallistumista käsitellään luvussa neljä ”Oikeudenmukainen ja turvallinen yhteiskunta”, jossa on alaluku ”kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen”. Kokonaisuudessaan poliittista osallistumista käsitellään ohjelmassa noin yhden sivun (A4) verran. (SDP 2019.)

Puolueen eduskuntavaaliohjelmassa tunnistetaan kehitystrendi, että demokraattiset rakenteet ja käytännöt ovat vuosikymmenten saatossa kehittyneet Suomessa. Tämä on synnyttänyt uusia osallistumisen ja vaikuttamisen kanavia, mutta niiden side demokraattiseen päätöksentekoon on usein ohut. Ohjelmassa tunnistetaan monia poliittisen osallistumisen haasteita. Ohjelmassa korostetaan, että äänestysaktiivisuudessa sosioekonominen asema ja koulutustausta ovat aivan keskeisiä tekijöitä. Ohjelmassa nostetaan esille, että tietoyhteiskunta on avannut uusia osallistumisen väyliä, mutta erityisesti niille, jotka ovat yhteiskunnassa ennestään aktiivisia. (SDP 2019, 49.)

Ohjelmassa heijastuu myös näkemys, että uusia poliittisia osallistumiskeinoja tulee kehittää. Ohjelmassa luetellaan, että esimerkiksi käyttäjädemokratiaa, kansalaisraateja, kuntalaishaastatteluja, verkkovaltuustoja sekä osallistuvaa budjetointia tulisi edistää, jotta osallistuminen olisi vaikuttavampaa ja monipuolisempaa. Eduskuntavaaliohjelmassa nähdään, että uusia osallistumisen tapoja on kehitetty, mutta niiden suhde demokraattiseen päätöksentekoon on usein ohut. (SDP 2019, 49-50.) Eduskuntavaaliohjelmassa käsitellään poliittista osallistumista ja sen kohtaamia haasteita hyvin samalla tavalla kuin puolueen poliittisessa ohjelmassa, mutta tiiviimmin. Kokonaisuudessaan uusien osallistumistapojen päätyypit nousevat esille eduskuntavaaliohjelmassa kattavasti.

Kuntavaaliohjelma – Pidetään huolta kunnasta. Kunta pitää huolta meistä. (2021)

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen viimeisin kuntavaaliohjelma vuoden 2021 kuntavaaleihin on kuusi sivua (A4) pitkä. Verrattuna puolueen muihin viimeaikaisiin vaaliohjelmiin, on kuntavaaliohjelma tiivis. Ohjelma rakentuu neljän pääluvun ympärille, jotka sisältävät vaihtelevan määrän alalukuja. Poliittista osallistumista käsitellään viimeisimmän luvun ”Kestävää kasvua, työtä ja osallisuutta” alaluvussa ”Vaikutusmahdollisuuksia arkeen”. Alaluku on noin puoli sivua (A4) pitkä. (SDP 2021.)

Ohjelmassa korostuu vahvasti uudet osallistumistavat. Sosialidemokraatit näkevät, että kuntalaisilla on oikeus kotikuntansa kehittämiseen ja elinympäristöönsä vaikuttavien päätösten valmistelussa. Puolueen mukaan kuntalaisten laaja osallisuuden edistäminen on kaikkien etu. Konkreettisiksi toimenpiteiksi SDP luettelee kuntavaaliohjelmassaan esimerkiksi kuntalaisaloitteen kehittämisen. Aloitteiden tulisi puolueen mukaan päätyä valtuustoon keskusteltaviksi, jotta kuntalaisten ääni kuuluisi entistä paremmin. Lisäksi osallistuvaa budjetointia ja muiden vaikutusmahdollisuuksien kehittämistä ja toimeen ottamista olisi laajennettava. Palveluiden kehittämiseksi puolue ehdottaa käyttäjäraateja, jotta kuntalaisten näkemykset palveluiden kehittämiseksi otettaisiin aiempaa paremmin huomioon. Myös esimerkiksi nuorten-, vanhusten- ja vammaisten osallisuus korostuu ja niiden toimintaa tulisi ohjelman mukaan kehittää. (SDP 2021, 6.) SDP:n kuntavaaliohjelmassa nousee esille lähes kaikki uusien osallistumistapojen päätyypeistä. Ainoastaan sähköiset osallistumismenetelmät eivät nouse esille kuntavaaliohjelmassa.

SDP:n käsitys osallistumiskeinoista

Sosialidemokraattien puolueohjelmissa nousee esille puolueen myönteinen näkemys suhteessa uusiin poliittisiin osallistumiskeinoihin. SDP:n ohjelmat ovat muiden puolueiden ohjelmia huomattavasti pidempiä. Ohjelmissa on havaittavissa ohjelmatyön merkitys sosialidemokraattiselle puolueelle. Ohjelmat kuvailevat yhteiskunnallisia haasteita kattavasti. Sosialidemokraatit ovat perinteisesti olleet hyvin ahkeria työstämään erilaisia ohjelmia (Borg 1995, 10).

Kaikki kuusi uusien poliittisten osallistumistapojen päätyyppiä nousevat esille SDP:n tarkastelluissa puolueohjelmissa. Kaikkia osallistumistapojen päätyyppiä ei kuitenkaan käsitellä aivan jokaisessa ohjelmassa, mutta melkein jokaisessa tarkastellussa ohjelmassa nousee useampi päätyyppi. Uudet osallistumistapojen päätyypit nousevat esille erityisesti puolueen kuntavaaliohjelmassa (2021), jossa nousee esille viisi uusien osallistumistapojen päätyyppiä. Tämä on osaltaan luonnollista ja

odotettavissa, sillä uusia osallistumistapoja on otettu käyttöön erityisesti kuntatasolla 1970-luvulta lähtien (ks. Christensen ym. 2016).

Tämän lisäksi uudet osallistumistapojen päätyypit nousevat esille erityisesti puolueen eduskuntavaaliohjelmassa. Puolueen eduskuntavaaliohjelmassa mainitaan kaikki päätyypit lukuun ottamatta kuntalaisryhmien toimielimiä sekä yhteistoimintaelimiä (SDP 2019). Puolueen poliittisessa ohjelmassa nousee esille monipuolisesti uusien osallistumistapojen päätyypit. Ainoastaan kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet eivät nouse poliittisessa ohjelmassa esille. (SDP 2020). Periaateohjelmassa ei suoraan nosteta esille yhtäkään päätyypeistä. Ohjelmassa tosin korostetaan, että kansalaisten suoraa vaikuttamista voisi tukea. Tällä on perinteisesti politiikan tutkimuksessa viitattu kansanäänestyksiin ja kansalaisaloitteisiin. On syytä myös huomioida, että periaateohjelmat ovat luonteeltaan abstraktimpia ja kuvaavat pikemminkin puolueen visiota ja arvoja kuin konkreettisia kehitysajatuksia. Kaiken kaikkiaan SDP:n ohjelmissa uudet osallistumistavat nousevat esille vahvasti, puolueen ohjelmissa on kokonaisuudessaan yli kymmenen mainintaa uusista osallistumismenetelmistä.

Tyypillistä SDP:n puolueohjelmille on poliittisten osallistumisen haasteiden kuvailu, jonka jälkeen ohjelmissa luettelomaisesti ilmaistaan, mitä uusia osallistumistapoja tulisi ottaa käyttöön. Tämä erottaa puolueiden ohjelmat muiden tarkasteltavien puolueiden ohjelmista. Haasteita, joita sosialidemokraatit näkevät poliittisen osallistumisen kohtaavan, ovat poliittisen osallistumisen kasaantuminen ja polarisaatio osallistumisessa. (SDP 2020, 43-44 & SDP 2019, 49.) Puolueen poliittisessa ohjelmassa muun muassa nostetaan esille, että huolimatta siitä, että Suomi on vakaa demokraattinen yhteiskunta, niin osa kokee epäluottamusta eduskuntaa ja puolueita kohtaa (SDP 2020, 42-43). Puolueen ohjelmien mukaan äänestysaktiivisuuteen vaikuttavat esimerkiksi sosioekonominen asema ja koulutustausta. Uudet osallistumistavat ja tietoyhteiskunnan kehitys luo uusia osallistumisen väyliä, mutta uhkana puolueen mukaan on se, että myös niitä hyödyntää jo ennestään aktiiviset kansalaiset. Poliittisen osallistumisen kasaantuminen toistuu puolueen eduskuntavaali- sekä poliittisessa ohjelmassa. (SDP 2020, 43-44 & SDP 2019, 49.) Poliittisen osallistumisen kasaantuminen ja eriytyminen on yleisesti politiikan tutkimuksessa tunnistettu ilmiö ja haaste (ks. Grönlund & Wass 2016).

Tällaista poliittisen osallistumisen haasteiden kuvailua ei esiinny muiden tarkasteltujen puolueiden ohjelmissa samassa mittakaavassa. Tässä on syytä kuitenkin huomioida, että SDP:n tarkasteltujen ohjelmien ollessa huomattavasti pidempiä kuin muiden puolueiden ohjelmat, niin puolueen ohjelmat ovat luonteeltaan selvästi kuvailevimpia. Niissä käsitellään erilaisia poliittisia asiakysymyksiä huomattavasti laajemmin kuin muiden puolueiden puolueohjelmissa. SDP:n

ohjelmille on ominaista nostaa esille uudet osallistumistavat luettelomaisesti, kuten esimerkiksi poliittisessa ohjelmassa (2020, 44) tehdään: ”Kansanvallan laajentamiseksi hyödynnetään tietoverkkoja ja avointa dataa sekä erilaisia suoran demokratian menetelmiä kuten kansalaisraateja, kuntalaishaastatteluja tai osallistuvaa budjetointia”.

Huolimatta siitä, että sosialidemokraatit käsittelevät ohjelmissaan edustuksellisen demokratian kohtaamia haasteita, niin puolue ei ohjelmissaan ota kantaa puoluedemokratian kohtaamiin haasteisiin, kuten puolueiden jäsenmäärän laskuun tai puolueiden heikentyneeseen kykykyyn rekrytoida jäseniä. Poliittisen ohjelman mukaan SDP kehittäisi edustuksellista demokratiaa erilaisten suoran osallistumisen menetelmien kautta, kuten kansalaisraatien, neuvoa-antavien kansanäänestysten sekä osallistuvan budjetoinnin hyödyntämisen kautta (SDP 2020, 45-46). Lisäksi puolue mainitsee, että edustuksellista demokratiaa voisi kehittää vaalipiirien lukumäärän, vaalikelpoisuus- ja äänestysikärajan sekä vaalien lukumäärän säätelyn kautta (SDP 2020, 43-44). Tässä ei kuitenkaan avata, että kannattaako puolue konkreettisesti esimerkiksi äänestysikärajan laskemista tai vaalien yhdistämistä.

SDP:n ohjelmissa korostetaan myös kansalaisyhteiskunnan merkitystä demokratialle ja poliittiselle osallistumiselle. SDP:n poliittisessa ohjelmassa korostetaan, että demokratian uskottavuus ja elinvoima edellyttävät muun muassa kansalaisyhteiskunnan edellytysten turvaamista ja monipuolisia osallistumisen keinoja. (SDP 2020, 45.) Ohjelmissa korostuu eri väestöryhmien, kuten vanhusten, vammaisten ja nuorten osallisuus. Ainoastaan SDP:n ohjelmissa on konkreettinen linjaus kuntalaisten yhteistoiminta- eli nuorisovaltuuston, vammais- ja vanhusneuvostojen roolin korostamisesta. (SDP 2021, 6.)

5.1.4. Vihreän liiton puolueohjelmat ja käsitys osallistumisesta

Periaateohjelma – Vihreät muuttavat maailmaa, jotta elämä maapallolla voi kukoistaa (2020)

Vihreän liiton viimeisin periaateohjelma on hyväksytty syksyllä 2020 puoluekokouksessa. Se korvasi aiemman vuonna 2012 hyväksytyn periaateohjelman. Ohjelma on vuosille 2020–2028. Periaateohjelma on 12 sivua (A4) pitkä. Tarkastelluista periaateohjelmista se on pituudeltaan pisin. Periaateohjelma kuvaa vihreiden keskeisiä arvoja ja periaatteita, joita vihreät ajavat kaikilla päätöksenteon tasoilla. Poliittinen tavoiteohjelma ja muut puolueen ohjelmat tarkentavat ja sisältävät yksityiskohtaisempia linjauksia. Periaateohjelma jakaantuu viiteen päälukuun, jotka käsittelevät esimerkiksi ilmastokriisiä, ihmisoikeuksia sekä demokratiaa. Ohjelmassa käsitellään

osallistumista ja sen kehittämistä kolmella eri tasolla: edustuksellisen järjestelmän puitteissa, uusien osallistumistapojen kautta sekä Vihreän liiton sisäisen toiminnan kautta. (Vihreä liitto 2020.)

Demokratialle on omistettu oma ”Demokratia kaiken perustana” luku vihreiden periaateohjelmassa, joka on ohjelman neljäs luku. Periaateohjelman mukaan vihreät korostavat subsidiariteettiperiaatetta eli sitä, että päätökset tehdään mahdollisimman lähellä ihmisiä, joiden elämään ne vaikuttavat. Ohjelman mukaan demokraattisessa yhteiskunnassa jokaisella tulisi olla aito mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja saada äänensä kuuluviin. Ohjelman mukaan demokratia edellyttää vapaata keskustelua, aitoa dialogia sekä yhteisesti hyväksytyjä toimintatapoja ja yhtäläisiä mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon. (Vihreä liitto 2020, 10.)

Uudet poliittisen osallistumisen tavat näkyvät ohjelmassa puolueen korostaessa suorien vaikuttamisen kanavien, kuten kansalaisaloitteiden ja osallistuvan budjetoinnin kehittämisen tarvetta, jotta osallisuus ja keskinäinen luottamus vahvistuisi. (Vihreä liitto 2020, 10.) Periaateohjelman mukaan uusia yhteiskunnallisen osallisuuden muotoja tulisi kokeilla rohkeasti ja toimivia tapoja ottaa pysyvästi käyttöön myös puolueiden sisällä. Ohjelmassa korostetaan, että puolue on avoin ja matalan hierarkian puolue, jossa kaikki pyritään ottamaan mukaan päätöksenteossa. Vihreässä liitossa jaetaan valtaa ja kierrätetään vastuuta. (Vihreä liitto 2020, 10-11.)

Edustuksellisen järjestelmän kehittämiseen viitataan sillä, että äänestysikärajaa on laskettava kaikissa vaaleissa 16 ikävuoteen. Lisäksi korostetaan, että kansalaisjärjestöillä kuin kansalaisliikkeillä on merkittävä asema edustuksellisen demokratian toteutumisen tukemisessa, sillä ne tarjoavat kansalaisille matalan väylän toimia ja vaikuttaa. Ohjelmassa nostetaan esille, että kansalaisvaikuttamisen ydin elää ihmisen tasolla, eikä sitä tule säädellä ylhäältä alaspäin suuntautuvana toimintana. Vihreiden demokratiakäsityksen mukaan valta kuuluu kaikille. Lisäksi ohjelmassa korostetaan päättäjien tulosvastuuta. (Vihreä liitto 2020, 10-11.)

Vihreiden periaateohjelmassa korostuu uusien poliittisten osallistumistapojen merkitys ja niiden kehittämisen monipuolisuus. Vihreiden periaateohjelma on muita puolueita pidempi sekä astetta konkreettisempi kuin muut tarkastellut periaateohjelmat. Se muistuttaa monilta osin pikemminkin poliittista ohjelmaa kuin ainoastaan puolueen ydinperiaatteita avaavaa linjapaperia. Vihreiden periaateohjelmassa heijastuu myös vihreän puolueen juuret vahvasti esille. Vihreä liike lähti nimensä mukaisesti liikkeelle 1980-luvulla kansalaisvaikuttamisesta erilaisten järjestöjen ja liikkeiden parissa. Tästä se vakiintui puoluemuotoiseksi yleispuolueeksi 1990-luvun kuluessa.

(Välimäki 1995, 73.) Periaateohjelmassa korostuukin juuri kansalaisjärjestön merkitys ja asema demokratialle (Vihreä liitto 2020, 10-11).

Vihreiden poliittinen tavoiteohjelma vuosille 2019–2023 (2018)

Vihreän liiton poliittinen tavoiteohjelma on hyväksytty kesällä 2018 ja se määrittää puolueen tavoitteet vuosille 2019–2023. Tavoiteohjelma on periaateohjelmaa huomattavasti pidempi ja konkreettisempi. Tavoiteohjelma jakautuu erillisiin lukuihin, joissa on esitetty tavoitteita ja näiden alatavoitteita. Ohjelma on 36 sivua (A4) pitkä eli tarkastelluista vihreiden puolueohjelmista se on pisin. Demokratiaa ja poliittista osallistumista käsitellään luvussa ”Ihmisoikeuksia kunnioittava feministinen, demokraattinen ja avoin yhteiskunta.” Luvun alkupuolella toistuu jo periaateohjelmassa esitetty vihreiden demokratiakäsitys, jonka mukaan valta kuuluu kaikille. Tämä tarkoittaa, että kaikki kokisivat olevansa osallisia itseään ja yhteiskuntaa koskevassa päätöksenteossa. (Vihreä liitto 2018, 24.)

Poliittinen osallistuminen näkyy tavoitteessa seitsemän: ”Edistetään suoraa demokratiaa ja avointa päätöksentekoa”. Tämä päätavoite sisältää viisi alatavoitetta. Näistä ensimmäinen käsittelee uusia poliittisen osallistumisen kanavia ja suoraa demokratiaa. Alatavoitteen mukaan tulisi edistää neuvoo-antavia kansanäänestyksiä esimerkiksi kunnissa. Lisäksi ohjelman mukaan tulisi lisätä osallistavaa demokratiaa, asukasdemokratiaa ja asiakasdemokratiaa. Poliittisen tavoiteohjelman mukaan kansalaisyhteiskunnan resurssit tulisi turvata. Tavoiteohjelmassa liputetaan myös kansalaiskysymyksen käyttöönottoa, joka vastaa kansanedustajan tekemää kirjallista kysymystä. Tähän kuitenkin vaadittaisiin jokin määrä allekirjoituksia, jotta se ei olisi järjestelmää liian kuormittava. Vihreät laskisivat kansalaisaloitteen ikärajaa 16 ikävuoteen. (Vihreä liitto 2018, 29-30.) Kuntalaisryhmien osallistuminen nousee esille ohjelmassa, kun vihreät korostavat, että tulisi vahvistaa esimerkiksi oppilas- ja opiskelijakuntatoiminnan resursseja ja nuorten kuulemisvelvoitetta tulisi vahvistaa päätöksenteossa. (mt., 29.)

Edustuksellisen järjestelmän kehittäminen tulee esille alatavoitteissa kaksi ja viisi: ”Aktivoidaan nuoriso mukaan päätöksentekoon.” ja ”Kaikissa edustuksellisissa vaaleissa parannetaan suhteellisuuden toteutumista”. Näissä alatavoitteissa nostetaan tavoitteiksi äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden ikärajan laskeminen kaikissa vaaleissa sekä kansalaisaloitteen osalta 16 ikävuoteen. Lisäksi vaalipiirien tulee olla ohjelman mukaan väestöpohjaltaan riittävän suuria ja valittavien henkilöiden lukumäärän näissä riittävän suuri. (Vihreä liitto 2018, 29-30.)

Kolmannessa alatavoitteessa vihreät korostavat tarvetta lisätä päätöksenteon avoimuutta. Vihreiden tavoitteena on, että Suomeen luodaan lobbausrekisteri, joka koskee esimerkiksi kansanedustajia

sekä ministereitä. Lisäksi esimerkiksi kunnissa lautakuntien kokousten avoimuutta tulisi lisätä ohjelman mukaan. Valtiontalouden päätöksenteon avoimuutta vihreät lisääisivät kuulemalla kansalaisyhteiskunnan edustajia, asiantuntijoita sekä julkaisemalla valmisteluasiakirjat. (Vihreä liitto 2018, 29.) Lisäksi sähköiset osallistumismenetelmät korostuvat ohjelman kohdissa, jossa nostetaan esille, että verkkoon lähetettäviä asiantuntijakuulemisia on lisättävä ja etäosallistuminen ja -äänestäminen on otettava käyttöön luottamuselimissä. (Vihreä liitto 2018, 29-30.)

Ohjelmassa korostuu kansanvaltaisuuden tarve myös Euroopan unionin tasolla. Vihreät korostavat, että Euroopan unionin kansanvaltaisuutta ja päätöksenteon läpinäkyvyyttä on lisättävä. Kansainvälistä parlamentarismia vihreät vahvistaisi lisäämällä Euroopan unionissa parlamentin valtaa, joka on EU:n ainoa toimielin, jonka edustajat valitaan suorilla vaaleilla. Lisäksi ehdokkaat komissioon tulisi valita demokraattisesti. (Vihreä liitto 2018, 32.)

Vihreän liiton tavoiteohjelma mukaillee vahvasti puolueen periaateohjelman linjauksia. Kaiken kaikkiaan uusien osallistumistapojen päätyypit näkyvät vihreiden poliittisessa tavoiteohjelmassa hyvin. Ainoastaan osallistuva budjetointi, kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet ei suoraan nouse esille ja varauksin deliberatiivinen demokratia. Selkeästi ohjelmassa nousee kolme uusien osallistumistapojen päätyyppiä.

Eduskuntavaaliohjelma – Millaisen huomisen haluat rakentaa? Näytä luontosi ja äänestä! (2019)

Vihreän liiton eduskuntavaaliohjelma on hyväksytty helmikuussa 2019 puolueen puoluevaltuuskunnassa. Ohjelma on pituudeltaan 12 sivua (A4) pitkä. Ohjelmassa esitetään vihreiden kaksikymmentä kärkitavoitetta eduskuntavaaleihin. Kärkitavoitteet jakaantuvat neljän teeman alle, joita ovat ilmastonmuutoksen pysäyttäminen, maailman paras koulutus, köyhyyden ja eriarvoisuuden torjuminen sekä työn ja turvan luominen. (Vihreä liitto 2019, 1-2.)

Poliittinen osallistuminen näkyy hyvin heikosti vihreiden eduskuntavaaliohjelmassa, eikä asiaa käsitellä puolueen kahdessakymmenessä kärkitavoitteessa. Ohjelman johdannossa vihreät korostavat puolustavan demokratiaa kaikkialla, missä se on uhattuna. (mt., 2.) Tämän virkkeen lisäksi osallistumista sivutaan alaluvussa ”eriarvoisuus historiaan”, jossa korostetaan vammaisten ihmisen oikeuksia, jonka perustana on muun muassa osallisuus. Tosin osallisuus käsitteenä on huomattavasti laveampi kuin osallistuminen. (Vihreä liitto 2019, 9.) Vihreän liiton eduskuntavaaliohjelma poikkeakin puolueen muista ohjelmista, eikä ohjelmassa nouse esille yksikään uusien osallistumistapojen päätyypeistä.

Kuntavaaliohjelma – Vihreiden kuntavaaliohjelma 2021

Vihreän liiton keväällä 2021 hyväksytty kuntavaaliohjelma kyseisen vuoden kuntavaaleihin on 17 sivua (A4) pitkä. Ohjelma jakautuu johdantoon sekä neljään päälukuun ja useisiin alalukuihin. Pääluvuissa käsitellään ilmastokriisiä, koulutusta, hyvinvointia sekä kuntien elinvoimaisuutta. Poliittista osallistumista käsitellään pääluvun ”Kaikkien hyvinvoinnista huolehtiva kunta on vihreä”, luvun kolmannessa alaluvussa ”Hyvinvointia ja osallisuutta kaikille.” käsitellään poliittista osallistumista. Tämä alaluku on pituudeltaan noin puolitoista sivua (A4). (Vihreä liitto 2021, 13.)

Ohjelmassa nähdään, että hyvinvointi lähtee siitä, että ihmiset kokevat olevansa osa yhteisöä ja tulevat kuulluksi. Vihreät haluavat olla ohjelman mukaan rakentamassa demokraattisia ja avoimia kuntia. Ohjelman mukaan asukkaille tulee tarjota erilaisia tapoja osallistua ja toteuttaa itseään, kuten osallistuvan budjetoinnin ja asukasraatien kautta. Puolueen tavoitteena on ohjelman mukaan lisätä kuntalaisten suoria vaikutusmahdollisuuksia. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi neuvoo-antavia kansanäänestyksiä, kansalaisraateja sekä osallistuvaa budjetointia. Vihreä liitto peräänkuuluttaa päätöksenteon avoimuutta. (Vihreä liitto 2021, 13-14.) Lisäksi vihreiden kuntavaaliohjelmassa korostetaan, että tietoa julkisesta päätöksenteosta on tarjottava siellä, missä ihmiset ovat, kuten verkossa, kouluissa ja työpaikoilla (Vihreä liitto 2021,14). Tämän voi nähdä viittaavan sekä yksisuuntaisiin että sähköisiin osallistumismenetelmiin.

Kokonaisuudessaan vihreiden kuntavaaliohjelmassa käsitellään uusia osallistumistapoja tiiviisti, mutta ohjelmassa esitetään konkreettisia kehittämistoimia ja uusien osallistumistapojen käyttöönottoa (Vihreä liitto 2021). Kaiken kaikkiaan kuntavaaliohjelmassa nousee esille viisi uusien osallistumistapojen päätyyppiä.

Vihreän liiton käsitys osallistumiskeinoista

Vihreän liiton puolueohjelmissa uudet poliittiset osallistumistavat näkyvät tarkastelluista puolueista eniten yhdessä SDP:n puolueohjelmien kanssa. Kokonaisuudessaan vihreiden puolueohjelmissa on noin kymmenen nostoa koskien uusia osallistumistapoja. Eniten uudet osallistumistapojen päätyypit näkyvät vihreän liiton (2020) periaateohjelmassa sekä kuntavaaliohjelmassa (2021). Vihreiden periaateohjelmassa mainitaan kaikki muut osallistumistavat paitsi sähköiset osallistumismenetelmät. Varauksin voidaan kuitenkin nähdä, että vihreiden kuntavaaliohjelmassa nousee esille kaikki kuusi uusien osallistumistapojen päätyyppiä. (Vihreä liitto 2021, 13-14).

Poliittisessa ohjelmassa vihreät (2018, 29-30) korostavat suoran demokratian kehittämistä. Suoranaisesti poliittisessa ohjelmassa nousee esille uusien osallistumistapojen päätyypeistä kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset, kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet, yksisuuntaiset osallistumismenetelmät sekä sähköiset osallistumismenetelmät. Poliittisessa ohjelmassa esiintyy siis neljä kuudesta päätyypistä. (Vihreä liitto 2018, 29-30.) Vihreän liiton eduskuntavaaliohjelma poikkeaa suuresti muista puolueen tarkastelluista ohjelmista. Uudet osallistumistavat eivät nouse esille vihreiden eduskuntavaaliohjelmassa. (Vihreä liitto 2019.) Vihreiden ohjelmissa toistuvat maininnat muun muassa neuvoa-antavista kansanäänestyksistä, kansalaisaloitteista sekä osallistuvasta budjetoinnista. Vihreät halusivat ohjelmiensa perusteella tehdä päätöksenteosta avoimempaa sekä lisätä osallistavaa demokratiaa. (ks. esim. Vihreä liitto 2018.) Tyypillinen piirre vihreiden puolueohjelmille on luettelomainen tapa luetella uusia osallistumistapoja, joita tulisi kehittää.

Suoran osallistumisen korostaminen on vihreille ollut keskeisessä asema koko puolueen olemassaolon ajan. Ensimmäisissä vihreiden ohjelmissa kritisoitiin edustuksellista järjestelmää, mutta myöhemmin suhtautuminen edustukselliseen demokratiaan on muuttunut suopeammaksi. Yhä vihreät vaativat edustuksellisen järjestelmän rinnalle uusia osallistumisen muotoja, mutta edustuksellinen järjestelmä nähdään tarpeellisena. (Mickelsson 2021, 291-292.) Tämä näkyy laajalti myös vihreiden viimeisimmissä ohjelmissa, jossa toisaalta korostetaan edustuksellisen demokratian kehittämisen tarvetta, mutta nähdään myös tarve ottaa edustuksellisen järjestelmän rinnalle uusia osallistumistapoja sekä kehittää näitä edelleen. Lisäksi vihreiden ohjelmissa keskeinen korostunut elementti on reformismi. Sen ydinajatuksena on, että ekologisesti ja sosiaalisesti kestävään yhteiskuntaan pyritään asteittain. Vihreiden ohjelmat muistuttavatkin SDP:n lineaarista edistymiskertomusta. Nykyään sosialidemokraatit itse ovat siirtyneet korostamaan ohjelmissaan arvojen merkitystä. (Mickelsson 2021, 292.)

Vihreiden suhtautuminen uusiin poliittisiin osallistumistapoihin poikkeaa muista tarkastelluista puolueista erityisesti siinä, miten puolue hahmottaa, miten uudet osallistumistavat vaikuttavat puolueiden toimintaa ja tulisiko ne ottaa käyttöön myös puolueissa. Vihreät korostavat olevan avoin ja matalan hierarkkinen puolue, jossa jaetaan ja kierrätetään vastuuta (Vihreä liitto 2020, 9-10). Tarkastelluista puolueista ainoastaan vihreät korostavat, että uusia osallistumisen muotoja tulisi ottaa käyttöön myös puolueiden toiminnassa (Vihreä liitto 2020, 9-10).

Lisäksi vihreät korostavat erityisesti kansalaisjärjestöjen merkitystä edustuksellisen demokratian toteutumisessa. Puolueen mukaan kansalaisvaikuttamisen ei tulisi tapahtua ylhäältä alaspäin suuntautuvana toimintana. Esimerkiksi vihreiden periaateohjelmassa korostetaan, että vapaassa

yhteiskunnassa niin järjestöillä kuin kansanliikkeillä on elintärkeä rooli. (Vihreä liitto 2020, 9-10). Vihreän liikkeen poliittisessa tavoiteohjelmassa linjataan, että kansalaisyhteiskunnan toimijoiden resurssit on turvattava. Lisäksi kansalaisyhteiskunnan edustajia tulisi kuulla esimerkiksi kehysriihipäätöksiensä yhteydessä. Vihreät nostavat kansalaisyhteiskunnan merkityksen esille myös kansainvälisellä tasolla. (Vihreä liitto 2018, 29-30.)

5.2. Uudet osallistumistavat päätyypeittäin

Deliberatiivinen eli puntaroiva osallistuminen

Deliberatiivinen eli puntaroiva osallistuminen näkyy puolueiden ohjelmissa vaihtelevasti. Puntaroiva osallistuminen tulee esille vihreiden sekä SDP:n ohjelmissa. Kyseinen osallistumistapa näkyy molempien puolueiden kuntavaaliohjelmissa. Molemmat puolueet esittävät, että kunnissa tulisi perustaa erilaisia raateja. SDP:n (2021, 6) kuntavaaliohjelmassa nähdään, että palveluiden kehittämiseksi tulee perustaa käyttäjäraateja ja vihreät (2021, 13-14) taas näkevät, että kansalaisraadit olisivat keino edistää kuntalaisten suoria vaikutusmahdollisuuksia. Sosialidemokraatit nostavat kansalaisraadit esille eduskuntavaaliohjelmassaan, jossa korostetaan, että monipuolisia ja vaikuttavia osallistumisen mahdollisuuksia, kuten kansalaisraateja tulisi edistää (SDP 2019, 49-50) sekä poliittisessa ohjelmassaan, jonka mukaan tulisi perustaa kansalaisraateja (SDP 2020, 45-46).

Puntaroiva osallistuminen ei näy millään tavoin kansallisen kokoomuksen sekä perussuomalaisten ohjelmissa. Kokonaisuudessaan deliberatiivinen eli puntaroiva osallistuminen nousee esille viidessä tarkastellussa ohjelmassa eli kyseinen osallistumismuoto nostetaan esille kolmasosassa tarkasteltuja puolueohjelmia.

Osallistuva budjetointi

Osallistuva budjetointi nousee esille kahden puolueen, SDP:n sekä vihreiden puolueohjelmissa. Osallistuva budjetointi esiintyy SDP:n lähes kaikissa ohjelmissa, sillä se nostetaan esille puolueen poliittisessa ohjelmassa, kuntavaaliohjelmassa sekä eduskuntavaaliohjelmassa. Ainoastaan periaateohjelmassa osallistuvan budjetoinnin kehittäminen ei nouse esille. SDP näkee ohjelmassaan, että tulisi hyödyntää laajemmin erilaisia suoran osallistumisen menetelmiä, kuten osallistuvaa budjetointia. (ks. esim. SDP 2021, 6.)

Vihreillä osallistuva budjetointi nousee esille puolueen periaate- ja kuntavaaliohjelmissa. Esimerkiksi kuntavaaliohjelmissa vihreät (2020, 13-14) nostavat esille, että osallistuva budjetointi on tapa lisätä asukkaiden äänen kuulumista. Kansallisen kokoomuksen sekä perussuomalaisten ohjelmissa osallistuva budjetointi ei nouse esille. Kaiken kaikkiaan osallistuva budjetointi nousee viidessä tarkastellussa puolueohjelmassa esille eli tämä osallistumistavan päätyyppi nostetaan esille joka kolmannessa puolueohjelmassa.

Kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset

Kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset nousevat esille viidessä tarkastellussa ohjelmassa eli kokonaisuudessaan joka kolmannessa puolueohjelmassa. Kuten aikaisemmat uudet osallistumistavat, niin myös kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset nousevat esille SDP:n sekä vihreiden ohjelmissa. SDP:llä kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset nousevat esille puolueen poliittisessa ohjelmassa sekä kuntavaaliohjelmassa. Vihreillä tämä osallistumistapa nousee esille puolueen periaate-, kuntavaali- sekä poliittisessa ohjelmassa eli lähes kaikissa tarkastelluissa puolueohjelmissa.

Sosialidemokraatit (2021, 6) nostavat esille kuntavaaliohjelmissaan, että kuntalaisaloitetta on kehitettävä. Vihreät (2021, 13-14) puolestaan korostaa kuntavaaliohjelmissaan, että neuvoo-antavia kansalaisäänestyksiä tulisi kehittää kunnissa. Poliittisessa ohjelmassaan SDP (2020, 45-46) nostaa taas esille, että mahdollisuus neuvoo-antaviin kansanäänestyksiin ja kansalaisaloitteisiin on tärkeä osa demokratian keinovalikoimaa. Periaateohjelmassaan vihreät (2020, 9) taas linjaavat, että suoria vaikuttamisen kanavia, kuten kansalaisaloitteita tarvitaan osallisuuden ja luottamuksen vahvistamiseksi. Vihreiden kuntavaaliohjelmassa sekä poliittisessa ohjelmassa tämä osallistumistavan päätyyppi nostetaan esille miltei identtisellä virkkeellä, jonka mukaan neuvoo-antavia kansanäänestyksiä tulisi edistää kunnissa (ks. Vihreä liitto 2020, 13-14 & Vihreä liitto 2018, 29-30). Kokoomuksen ja perussuomalaisten puolueohjelmissa kansanäänestyksiä tai kansalaisaloitteita ei mainita.

Kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet

Kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet nousevat esille selvästi ainoastaan SDP:n kuntavaaliohjelmassa. SDP nostaa esille kuntavaaliohjelmissaan, että nuorisovaltuuston sekä

vammais- ja vanhusneuvostojen rooli kaikkien mukaan tuomisessa on tärkeä (SDP 2021, 6). Vihreillä tätä päätyyppiä sivutaan useammassa puolueohjelmassa, mutta suoranaisia viittauksia ei ole. Periaateohjelmassa puolue korostaa, että lapsia ja nuoria tulisi kuulla kaikessa päätöksenteossa (Vihreä liitto 2020, 9-10). Puolueen poliittisessa tavoiteohjelmassa korostetaan, että kansalaisyhteiskunnan toimijoiden resurssit tulee taata. (Vihreä liitto 2018, 29-30.)

Nämä vihreiden linjaukset eivät kuitenkaan suoraan liity juuri kuntalaisryhmien toimielinten ja yhteistoimintaelinten aseman kehittämiseen, vaan pikemminkin eri väestöryhmien kuulemisen kehittämiseen. Tyypillistä SDP:n ja vihreiden tarkasteluille puolueohjelmille onkin, että ohjelmissa korostuu eri väestöryhmien osallisuuden ja osallistumisen kehittäminen, mutta suoranaisesti kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimiä ei nosteta esille suoraan. Kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet eivät nouse esille kokoomuksen ja perussuomalaisten puolueohjelmissa.

Yksisuuntaiset osallistumismenetelmät

Yksisuuntaiset osallistumismenetelmät tulevat esille seitsemässä tarkastellussa puolueohjelmassa eli kaiken kaikkiaan tämä päätyyppi nousee esille vahvasti tarkastelluissa puolueohjelmissa. Yksisuuntaiset osallistumismenetelmät nousevat esille SDP:n, vihreiden sekä kokoomuksen puolueohjelmissa. Kuntavaaliohjelmassaan SDP nostaa esille, että uudet tavat kuulla kuntalaisia tuottavat arvokasta tietoa kunnille palveluiden kehittämisen tueksi. Tämän voi nähdä viittaavaan yksisuuntaisiin osallistumismenetelmiin, kuten erilaisiin kyselyihin, vaikka asiaa ei ilmaista täysin suoraan. (SDP 2021, 6.) Eduskuntavaaliohjelmassaan SDP on ilmaisussa huomattavasti suurempi. Eduskuntavaaliohjelmassa linjataan, että monipuolisia ja vaikuttavia osallistumisen mahdollisuuksia tulee edistää, kuten käyttäjädemokratiaa sekä kuntalaishaastatteluja (SDP 2019, 49-50). Lisäksi poliittisessa ohjelmassa puolue nostaa esille, että julkisen valmistelun valmisteluaineiston tulisi olla helposti saatavilla (SDP 2020, 45).

Kokoomuksen (2021, 7-8) kuntavaaliohjelmassa nostetaan esille, että jokaisessa kunnassa pitää olla toimiva palautejärjestelmä. Tämän lisäksi kokoomuksen (2020, 16) tavoiteohjelmassa korostetaan, että puolueen tavoite on helpottaa kansalaisten ja tiedotusvälineiden tiedonsaantia päätöksenteosta. Puolue pyrkisi lisäämään vaikuttamisen kanavia esimerkiksi sähköisiä kuulemisen järjestelmiä kehittämällä.

Vihreillä yksisuuntaiset osallistumismenetelmät nousevat esille kolmessa puolueohjelmassa. Periaateohjelmassa vihreät nostavat esille, että julkisesta päätöksenteosta tulisi tarjota tietoa siellä, missä ihmiset ovat. Näiden tietojen tulisi olla vapaasti ja esteettömästi kansalaisten käytettävissä. (Vihreä liitto 2020, 9-10.) Tämän lisäksi vihreiden poliittisessa ohjelmassa korostetaan, että asiakasdemokratiaa tulisi lisätä (Vihreä liitto 2018, 29-30). Vihreiden kuntavaaliohjelman mukaan tietoa julkisesta päätöksenteosta tulisi tarjota siellä, missä ihmiset ovat (Vihreä liitto 2021, 14). Perussuomalaisen puolueohjelmassa yksisuuntaiset osallistumismenetelmät eivät nouse esille.

Sähköiset osallistumismenetelmät

Sähköiset osallistumismenetelmät tulevat esille suoranaisesti viidessä tarkastellussa puolueohjelmassa eli joka kolmannessa tarkastellussa puolueohjelmassa. SDP:n (2019, 49-50) eduskuntavaaliohjelmassa nostetaan esille, että monipuolisia ja vaikuttavia osallistumisen mahdollisuuksia, kuten verkkovaltuustoja tulee edistää. Lisäksi puolue korostaa poliittisessa ohjelmassa, että kansanvallan laajentamiseksi on hyödynnettävä tietoverkkoja ja avointa dataa (SDP, 45). Kokoomus nostaa esille sähköiset osallistumismenetelmät sekä kielteisessä että myönteisessä mielessä tavoiteohjelmassaan. Kokoomuksen tavoiteohjelmassa linjataan, että puolue ei ota käyttöön sähköistä äänestämistä valtiollisissa vaaleissa. Lisäksi samassa ohjelmassa puolue korostaa, että kansalaisten tiedonsaantia päätöksenteosta tulee helpottaa muun muassa sähköisiä kuulemisia järjestämällä. (Kokoomus 2020, 15-16.) Vihreiden puolueohjelmissa korostetaan muun muassa, että verkkoon tulisi lisätä asiantuntijakuulemisia, tietoa päätöksenteosta tulisi tarjota verkossa sekä etäosallistuminen ja -päättökset tulisi ottaa käyttöön luottamustehtävissä. (ks. esim. Vihreä liitto 2021, 14.)

Sähköisten osallistumismenetelmien näkymistä puolueohjelmissa on vaikea arvioida, sillä yleisesti tarkasteltuna sähköiset osallistumismuodot ovat pikemminkin osa viittä muuta osallistumismuotojen päätyyppiä ja nämä limittyvät usein keskenään. Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli joku puolue korostaa esimerkiksi tarvetta perustaa asukasraateja, niin nämä voidaan toteuttaa sähköisesti, vaikka puolue ei ohjelmassa erikseen tätä nosta esille. On siis mahdollista, että puolueet suhtautuvat muiden päätyyppien kehittämiseen myötämielisesti sähköisenä, vaikka ohjelmissa ei tätä suoranaisesti tuoda erikseen esille.

Taulukko 4. Koonti uusista osallistumistavoista puolueohjelmissa

Päätyyppi	Deliberatiiviset puntaroiivat osallistumismuodot	eli	Osallistuva budjetointi	Kansanäänestykset ja kansalaisaloitteet
Vihreä liitto	Kuntavaaliohjelma: Kansalais- ja asukasraateja tulisi perustaa.	Periaateohjelma: Suoria vaikuttamisen kanavia, kuten osallistuvaa budjetointia tarvitaan ohjelman mukaan.	Periaateohjelma: Suoria vaikuttamisen kanavia, kuten kansalaisaloitteiden kehittämistä korostetaan.	Kuntavaali- ja poliittinen ohjelma: Molemmissa korostuu, että neuvonantavia kansanäänestyksiä kunnissa edistettävä.
Perussuomalaiset				
Kokoomus				
SDP	Kuntavaali-, eduskuntavaali- ja poliittinen ohjelma: Kaikissa kolmessa ohjelmassa korostuu, että kansalais- tai käyttäjäraateja tulisi perustaa.	Poliittinen ohjelma: Korostetaan suoran demokratian menetelmiä kuten osallistuvaa budjetointia. Kuntavaaliohjelma: Osallistuva budjetoinnin käyttöä on laajennettava.	Eduskuntavaaliohjelma: Korostetaan osallistumisen mahdollisuuksia, kuten osallistuva budjetointia.	Poliittinen ohjelma: Mahdollisuus neuvonantavien kansanäänestyksiin ja kansalaisaloitteisiin on ohjelman mukaan keskeinen osallistumisen keino. Kuntavaaliohjelma: Kuntalaisaloitetta on kehitettävä.

Kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoiminta-elimet	Yksisuuntaiset menetelmät	Sähköiset osallistumiskanavat
Puolueohjelmassa korostuu väestöryhmien, kuten nuorten kuuleminen päätöksenteossa, mutta suoria viittauksia päättyypiiriin ei ole.	Periaateohjelma: Päätöksenteosta tarjottava tietoa siellä, missä ihmiset ovat ja tiedon tulee olla kansalaisten vapaasti ja esteettömästi käytettävissä. Kuntavaaliohjelma: Päätöksenteosta tulee tarjota tietoa siellä, missä ihmiset ovat.	Kuntavaaliohjelma: Tarjotaan tietoa julkisesta päätöksenteosta verkossa. Poliittinen ohjelma: Etäosallistuminen ja -äänestäminen luottamuselimissä otettava käyttöön sekä lisätään verkkoon lähetettäviä asiantuntijakuulemisia.
	Kuntavaaliohjelma: Kuntien tarvitaan toimiva palauttejärjestelmä Tavoiteohjelma: Kansalaisten tiedonsaantia päätöksenteosta helpotettava esim. sähköisiä kuulemisia järjestämällä.	Tavoiteohjelma: Lisätään sähköisiä kuulemisia. Sähköisiä äänestystä ei tule ottaa käyttöön valtiollisissa vaaleissa.
Kuntavaaliohjelma: Nuorisovaltuuston sekä vammais- ja vanhusneuvostojen rooli kaikkien mukaan tuomisessa on tärkeä.	Kuntavaaliohjelma: Uudet tavat kuulla kuntalaisia tuottavat arvokasta tietoa kunnille palveluiden kehittämisen tueksi. Eduskuntavaaliohjelma: Osallistumisen mahdollisuuksia edistettävä, kuten käyttäjädemokratiaa. Poliittinen ohjelma: Julkisen valmistelun valmisteluaineisto tulisi olla helposti nähtävillä.	Eduskuntavaaliohjelma: Edistetään osallistumisen mahdollisuuksia, kuten verkkovaltuustoja. Poliittinen ohjelma: Kansanvallan laajentamiseksi hyödynnetään tietoverkkoja ja avointa dataa.

Lähde: Kokoomuksen, perussuomalaisten, SDP:n ja vihreiden puolueohjelmat vuosilta 2017–2022.

6. POHDINTA PUOLUEIDEN ASEMASTA JA SEN KEHITTYMISESTÄ

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen tutkimustuloksia. Tutkimuksen pohdintaluku on kolmivaiheinen. Ensimmäisessä alaluvussa käydään läpi tutkimuksen keskeisimmät tutkimustulokset ja, millaisia johtopäätöksiä tästä voidaan vetää. Tässä alaluvussa tarkastellaan erityisesti puolueiden eroja ja samankaltaisuuksia suhtautumisessa uusiin osallistumistapoihin. Toisessa alaluvussa pohditaan sitä, miten eduskuntapuolueet suhtautuvat puolue toiminnan kehittämiseen ja uusien osallistumistapojen käyttöönottoon puolueissa tarkasteltujen puolueohjelmien perusteella. Viimeisimmässä alaluvussa käydään läpi sitä, miten puolueiden asema tulee tulevaisuudessa kehittymään. Näitä asioita tarkastellaan suhteessa tutkimusaineistoon sekä aikaisempaan tutkimukseen.

6.1. Puolueiden suhtautuminen uusiin osallistumistapoihin

Kaiken kaikkiaan on havaittavissa, että uusien poliittisten osallistumistapojen päätyypit näkyvät tarkastelluissa puolueohjelmissa hyvin eritasoisesti. Tutkimuksessa nousee oikeastaan kaksi ääripäätä. Uudet osallistumismenetelmät ovat hyvin vahvasti läsnä SDP:n ja vihreiden puolueohjelmissa ja molempien puolueiden tarkastelluista puolueohjelmista on löydettävissä yli kymmenen nostoa uusien osallistumistapojen päätyypeistä. SDP:llä uudet osallistumistavat nousevat erityisesti puolueen kuntavaali-, poliittisessa- ja eduskuntavaaliohjelmissa, kun puolestaan vihreillä uudet osallistumistavat nousevat puolueen periaate-, kuntavaali- ja poliittisissa ohjelmissa.

Molemmat puolueet ehdottavat pääasiassa hyvin samansuuntaisia ajatuksia uusien osallistumistapojen kehittämisestä. Muutama tekijä erottaa puolueet kuitenkin toisistaan. Ainoastaan vihreät kannattavat ohjelmiansa perusteella äänestys- ja vaalikelpoisuusikärajan laskemista 16-ikävuoteen edustuksellisen demokratian kehittämiseksi sekä ainoastaan vihreät kannattavat puolueohjelmissaan uusien osallistumistapojen hyödyntämistä myös poliittisten puolueiden toiminnassa. (Vihreä liitto 2020, 9-10 & Vihreä liitto 2018, 29-30.) SDP:n puolueohjelmille taas on tyypillistä poliittisen osallistumisen haasteiden kuvailu hyvin laajasti. SDP:n puolueohjelmissa tunnistetaan edustuksellisen demokratian haasteiksi esimerkiksi osallistumisen eriytyminen sekä kasaantuminen aktiivisille kansalaisille. (ks. esim. SDP 2020.) Muiden tarkasteltujen puolueiden ohjelmissa osallistumisen haasteita ei kuvailta yhtä laajasti.

Toista ääripäätä edustavat kokoomus ja perussuomalaiset, joiden puolueohjelmissa uudet poliittisen osallistumismenetelmien päätyypit näkyvät häilyvästi. Kokoomuksen tarkastelluista

puolueohjelmista on löydettävissä kaksi positiivista nostoa uusien osallistumistapojen päätyypeistä ja yksi kielteinen nosto siitä, että sähköistä äänestämistä ei tulisi ottaa käyttöön valtiollisissa vaaleissa. Tämä on ainoa kielteinen ilmaus uusien osallistumistapojen kehittämisestä tarkastelluissa puolueohjelmissä. Kokoomuksen puolueohjelmissä itsessään korostetaan demokratian merkitystä sekä sitä, että jokaisella tulisi olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon. (ks. esim. Kokoomus 2018, 4.) Tästä huolimatta mainintoja uusista osallistumiskeinoista ei juurikaan ole.

Perussuomalaisten puolueohjelmissä ei ole löydettävissä lainkaan mainintoja uusista osallistumistapojen päätyypeistä tai niiden kehittämisestä. Perussuomalaisten puolueohjelmista nouseva käsitys poliittisesta osallistumisesta on hyvin minimalistinen. Kokoomuksen ja perussuomalaisten ohjelmissä on merkittävä ero keskenään siinä, että kokoomus korostaa eri tasojen, paikallisen, alueellisen ja valtakunnallisen, päätöksenteon merkitystä, kun puolestaan perussuomalaisten ohjelmissä tämä näkyy ainoastaan häilyvästi. Perussuomalaisten ohjelmat ovat erityisen kansallispopulistisia, jossa nousee esille kansallispopulistinen demokratiakäsitys sekä vahva vastakkainasettelu. (ks. esim. Perussuomalaiset 2021, 3.) Kuitenkin on huomioitava, että periaateohjelmassaan perussuomalaiset korostavat puolueiden merkitystä korostamalla niiden roolia osallistumisen helpottamisessa. (Perussuomalaiset 2018, 3.) Tyyliään perussuomalaisten puolueohjelmat siis vaihtelevat esimerkiksi periaateohjelman ollessa rakentavampi ja kuntavaaliohjelman hyvin jyrkkä.

Tutkimuksessa on havaittavissa, että tarkastelluista puolueista ne puolueet, jotka sijoittuvat vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella enemmän vasemmalle eli SDP sekä vihreät korostavat enemmän uusien poliittisen osallistumisen keinojen kehittämisen tarvetta ja oikeistoon sijoittuvien puolueiden eli kokoomuksella ja perussuomalaisilla uudet poliittisen osallistumisen tavat eivät ohjelmissä näy yhtä laajasti. Tutkimustulokset noudattelevat pitkälti aiempia tutkimustuloksia. Jo vuoden 2007 eduskuntavaalitutkimuksen kyselytutkimuksessa havaittiin, että osallistuvan demokratian kannatus on korkeampaa niiden keskuudessa, jotka kannattavat poliittista vasemmistoa kuin oikeistoa. (Paloheimo 2009, 52-53.)

Tutkimusaineistosta voidaan havaita, että puolueet, jotka sijoittuvat liberalismi-konservatismi-ulottuvuudella liberaaliin päähän nostavat puolueohjelmissään esille uusien osallistumistapojen päätyyppisiä huomattavasti enemmän kuin puolueet, jotka sijoittuvat ulottuvuuden konservatiiviseen päähän. Vihreät nostavat ohjelmissään vahvasti esille uudet osallistumistavat, kun taas perussuomalaisten puolueohjelmissä uudet osallistumistavat eivät nouse esille lainkaan. Sosialidemokraatit ja kokoomus eivät asetu yhtä selkeästi tälle ristiriitaulottuvuudelle, vaan niiden kannattajista löytyy sekä liberaaleja että konservatiiveja.

Puolueohjelmista on lisäksi havaittavissa, että tarkasteltujen puolueiden suhtautumista uusien osallistumismenetelmien päätyyppeihin ei määriy puolueen perustamisajankohdan mukaan. 1900-luvun alussa perustetuista puolueista SDP suhtautuu hyvin myötämielisesti uusiin osallistumistapoihin ja nostaa niitä ohjelmissaan aktiivisesti esille. Kokoomus taas suhtautuu myötämielisesti itsessään demokratiaan ja korostaa sen arvoa yhteiskunnalle, mutta sen ohjelmissa uudet osallistumistavat ei juuri nouse esille. Sama toistuu vihreiden sekä perussuomalaisten kohdalla eli uudempien puolueiden kohdalla. Vihreiden puolueohjelmissa korostetaan uusien osallistumistapojen kehittämistä, kun taas perussuomalaisten ohjelmissa ne eivät nouse esille. Poliittisista vastinpareista SDP ja vihreät korostavat uusien osallistumistapojen kehittämistä puolueohjelmissaan, kun puolestaan kokoomus ja perussuomalaiset eivät.

Tutkimuksellisia haasteina on huomioitava muutama tekijä. On huomioitavaa, että toisten puolueiden ohjelmat ovat luonteeltaan teoreettisia ja yleisiä, toisten puolueiden käytännönläheisiä ja yksityiskohtaisia (Borg 1965, 3). SDP:n ohjelmat edustavat hyvin käytännönläheisiä ja yksityiskohtaisia ohjelmia, kun taas esimerkiksi perussuomalaisten ohjelmat ovat lyhyitä, yleisluontoisia sekä suppeita. Tarkasteltavaa tutkimusaineistoa on SDP:n osalta noin 250 sivua (A4), kun taas perussuomalaisilla 13 sivua (A4). Tämä luonnollisesti kyseenalaistaa sen, missä määrin puolueohjelmat ovat verrannollisia keskenään, koska ne ovat luonteeltaan hyvin erilaisia. Suurin tutkimuksellinen haaste onkin puolueohjelmien erilaisuus keskenään. Perussuomalaisten ohjelmien ollessa niin lyhyitä, että puolueen puolueohjelmista on vaikea hahmottaa juurikaan konkreettisia linjauksia. Lisäksi puolueen ohjelmarakenne poikkeaa muista puolueista. Puolueella ei ole muun muassa konkreettista poliittista ohjelmaa, vaan puolue on tehnyt useampia tiettyyn poliittiseen kysymykseen, kuten maahanmuuttoon keskittyviä toimintaohjelmia.

6.2. Puoluetoiminnan kehittäminen puolueohjelmissa

Tässä luvussa tarkastelen tutkimusaineiston eli puolueohjelmien pohjalta, miten tarkasteltavat eduskuntapuolueet kehittäisivät edustuksellista puoluedemokratiaa. Lisäksi sivuan sitä, miten puolueet ovat nyt jo omaksuneet uusia osallistumistapoja toiminnassaan. Edustuksellinen puoluedemokratia on lähtökohtaisesti eksklusiivinen eli poissulkeva. Osallistuminen puolueiden toimintaan ja päätöksentekoon on rajattu jäsenistöön. Jäsenet voivat siis välillisesti vaikuttaa puolueen kantoihin, kun taas muut kansalaiset voivat ainoastaan äänestää tai olla äänestämättä jotakin puoluetta. Puolueet eivät juuri ole osanneet hyödyntää osallistuvan demokratian keinoja toiminnassaan. (Mickelsson & Ruohonen 2019.)

Yksi kiinnostava näkökulma on, että näkevätkö tarkastellut puolueet uudet osallistumistavat uhkana puoluedemokratialle vai edustuksellista demokratiaa täydentävinä osallistumismenetelminä. Tarkastelluissa puolueohjelmissa ei puoluedemokratian ja uusien osallistumistapojen väliseen suhteeseen juuri viitata. Puoluepolitiikan kehittämistä tai puolueiden kohtaamia haasteita ei ohjelmissa käsitellä lainkaan, vaikka tieteellisessä keskustelussa puhuttaessa poliittisen osallistumisen haasteista on korostunut puolueiden kohtaamat haasteet. Esimerkiksi SDP:n puolueohjelmissa käsitellään poliittisen osallistuminen nykytilaa ja kuvaillaan osallistumisen haasteita varsin laajasti. Haasteiksi tunnistetaan erityisesti poliittisen osallistumisen eriytyminen sosioekonomisen taustan mukaan ja äänestysaktiivisuuden yleinen lasku kuluneiden vuosikymmenien aikana. (ks. esim. SDP 2018 & SDP 2020.)

Ainoastaan vihreät nostavat esille, että toimivia suoran osallistumisen keinoja tulisi ottaa käyttöön myös puolueissa (Vihreä liitto 2020, 9-10). Tämä on ainoa suora viittaus tarkastelluissa puolueohjelmissa siihen, että myös puolueiden toimintatapoja tulisi muuttaa. Myös SDP:n poliittisessa ohjelmassa nostetaan esille, että edustuksellisen demokratian rakenteita ja toimintatapoja tulisi kehittää, mutta ohjelmassa ei määritellä tarkemmin, mihin tällä konkreettisesti viitataan. Poliittisessa ohjelmassa mainitaan myös, että tarvitaan laaja-alaisia toimia äänestysaktiivisuuden vahvistamiseksi. (SDP 2020. 42-44.) Puolue ei kuitenkaan ohjelmissaan juuri ota kantaa konkreettisista keinoista.

Perussuomalaisen ja kokoomuksen ohjelmissa uusien osallistumismenetelmien sekä perinteisen puoluedemokratian välistä suhdetta ei tarkastella juuri lainkaan. Perussuomalaisen ohjelmassa on vähäisissä määrin viittauksia edustukselliseen demokratiaan. Periaateohjelmassa puolue nostaa esille puolueiden merkityksen kansalaisten osallistumiselle ja korostaa, että vaaleissa äänestäjä voi joko palkita tai rangaista päättäjiä. (Perussuomalaiset 2018, 3.) Perussuomalaisen puolueohjelmissa nousee minimalistinen näkemys poliittisesta osallistumisesta. Kokoomuksen puolueohjelmissa korostetaan demokratian ja kansalaisyhteiskunnan merkitystä, mutta ilmaukset ovat luonteeltaan hyvin abstrakteja.

Uusien osallistumistapojen ja perinteisen puoluepolitiikan välinen suhde lienee poliittisille puolueille vaikea kysymys, sillä uusien osallistumisen tapojen kehittäminen ja puolueiden kohtaamat haasteet voidaan nähdä uhkaavan perinteisten poliittisten puolueiden asemaa ja valtaa. Puolueiden kohtaamat haasteet sivutetaan puolueohjelmissa täysin. Kuten aiemmin nostettiin esille, niin yhä useampi kansalainen ei osallistu vaali- ja puoluedemokratiaan. Kun perinteistä puolueosallistumista on ollut haasteellista kehittää, niin tämä on johtanut siihen, että on otettu käyttöön uusia osallistumistapoja, joiden on nähty täydentävän perinteistä edustuksellista

demokratiaa ja parantavan poliittisen järjestelmän legitimizeettiä. (Borg 2017, 16.) On mielenkiintoista, että siinä missä erityisesti sosialidemokraatit tunnustavat perinteisen vaalidemokratian haasteita, kuten osallistumisen eriytymistä, epäluottamusta puolueisiin kohtaan ja korostavat puolueohjelmissaan edustuksellisen järjestelmän kehittämisen tarvetta, niin puolue ei ohjelmissaan nosta kuitenkaan esille puolueosallistumisen haasteita tai koe puolueohjelmissaan tarpeellisuutta kehittää puolueiden toimintaa.

Puoluetoiminnan muutos on aiheuttanut kaikissa keskeisissä puolueissa reaktioita varsinkin 1980–1990-lukujen vaihteissa. Jäsenmäärien lasku ja järjestötoiminnan kuihtuminen ovat aiheuttaneet puolueissa huolta. Vaikka järjestötoimintaa on pyritty elvyttämään, niin kehitys on jatkunut samanlaisena. Puolueiden kriisi on kuitenkin synnyttänyt keskustelua uudentyypisistä puolueorganisaatioista sekä erilaisia ratkaisuehdotuksia. (Mickelsson 2021, 266.) Puoluetutkimuksessa puolueiden kriisi on tuottanut uudenlaisia puoluetyyppimääritelmiä, jotka ovat saaneet vaikutteita aikaisemmilta teorioilta. Uuden politiikan puolueet ovat alun perin olleet vihreiden sekä eri vaihtoehtoliikkeiden perustamia. Tyypillisiä piirteitä tällaiselle puolueelle on muun muassa osallistuvaa demokratiaa korostava puolueorganisaatio sekä yleisemmin suoran demokratian korostaminen. Suomessa tällainen uuden politiikan puolue on saanut huomiota esimerkiksi vihreiltä sekä sosialidemokraateilta. (Mickelsson 2021, 371.) Tämän voi huomata myös näiden puolueiden puolueohjelmissa, joissa uudet osallistumistavat nostetaan erityisesti esille, kun käsitellään poliittisen osallistumisen kehittämistä.

Viime vuosikymmeninä länsimaissa puolueiden toimintatapoja on täydennetty uusilla osallistumisen muodoilla, kuten jäsenäänestyksillä sekä uusilla puoluemalleilla. Perinteiset puolueet ovat pyrkineet demokratisoimaan sisäisiä prosessejaan ja osallistamaan uusia ihmisiä. Uusia puoluemalleja on esimerkiksi Italiassa viiden tähden liike ja Suomessa liike Nyt. Vihreä liike otti Euroopassa jo 1980-luvulla monia uusia osallistumismalleja käyttöönsä, mutta kannatuksen vakiintuessa vihreä liike omaksui perinteisen massapuolueen organisaatiomallin perinteisiltä puolueilta. (Mickelsson 2021, 9.)

Kun puolueet eivät enää houkuttele ainoastaan tiettyjä väestöryhmiä, kuten sosialidemokraatit työntekijöitä, on tämä asiakysymyskeskeisyys mahdollistanut mukaan ottavamman toimintatavan. 1980-luvulla alkoikin avoimuutta ja mukaan ottamista korostanut trendi. Tämä sai vastavoimakseen 2010-luvulla perussuomalaiset, jossa korostetaan, että puolueen linjaan pystyy vaikuttamaan ainoastaan puolueen jäsenet. Esimerkiksi sosialidemokraatit ovat periaateohjelmaa uudistaessa järjestäneet kaikille avoimia kirjoituskilpailuja. (Mickelsson 2021, 414.)

Vuonna 2018 Suomessa perustettiin Liike Nyt -kansanliike, joka oli aluksi puolueiden ulkopuolinen organisaatio. Lopulta Liike Nyt kuitenkin hakeutui puolurekisteriin vuonna 2019 ja on tämän myötä omaksunut perinteisen organisaatiomallin muilta puolueilta. Liike Nytin keskeisin foorumi on nettiparlamentti, jossa käsitellään eduskunnassa esillä olevia asioita. Ajatuksena on, että nettiparlamentissa äänestetään liikkeen kannasta. (Mickelsson 2021, 334; 372.) Liike Nyt osoittaa, että uusillakin poliittisilla liikkeillä, jotka pyrkivät vaikuttamaan vaaleissa on tapana lopulta muotoutua organisaatioltaan samanlaisiksi kuin perinteiset puolueet.

Myös perinteiset puolueet ovat pyrkineet päivittämään toimintatapojaan ja hyödyntämään osallistavamman demokratian keinoja. Myös SDP on perustanut oman kansalaispaneeli -sovelluksen, jolla paneeliin liittyneet pääsevät kertomaan kantansa yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Puolue omien sanojensa mukaan hyödyntää tuloksia kantojensa muodostamisessa ja raportoi tuloksista myös puoluejohtoa. Ajatus on pitkälti samankaltainen kuin Liike Nytille. (Kanner & Suutari 2021, 50.) Poliittiset puolueet ovat pyrkineet vahvistamaan sisäisiä toimintatapojaan ja jäsenedemokratiaa (Kanner & Suutari 2021, 32).

Puolueissa on pitkään järjestetty jäsenäänestyksiä eri poliittisista asiakysymyksistä, mutta viimeisten vuosien aikana on alkanut yleistyä myös neuvoo-antavan järjestäminen puolueen puheenjohtajasta. Esimerkiksi vihreissä, perussuomalaisissa, vasemmistoliitossa ja SDP:ssä järjestetään puolueen puheenjohtajasta neuvoo-antava jäsenäänestys. Tosin ainoastaan SDP:llä tämä on kirjattu sääntöihin. Vasemmistoliitto järjesti vuonna 2019 jäsenäänestyksen hallitusohjelmasta ensimmäisenä puolueena Suomessa. Jäsenäänestysten lisäksi puolueissa on aiempaa useammin tehty erilaisia jäsenkyselyitä, järjestöllisiä tai jäsenyytyväisyysskyselyitä sekä pyritty osallistamaan jäseniä erilaisissa työryhmissä. (Kanner & Suutari 2021, 32-36.) Tästä huolimatta perinteiset puolueet ovat olleet varsin passiivia puolueorganisaatioiden uudistamisessa, eikä uusia osallistumistapoja ole vielä hyödynnetty kovinkaan radikaalisti.

Tarkasteltujen puolueohjelmien perusteella on vaikea hahmottaa, kuinka tarkastellut puolueet kehittäisivät perinteistä edustuksellista puoluedemokratiaa ja puolueiden toimintaa. Puolueet ovat puolueohjelmien perusteella varsin passiivisia edistämään puoluedemokratian laajempaa kehittämistä. Luonnollisesti pelkästään puolueohjelmien perusteella ei ole pääteltävissä puolueiden suhtautuminen uusien osallistumistapojen hyödyntämiseen puolue toiminnassa. On siis mahdollista, että puolueohjelmista saatu kuva on liian yksioikoinen. Aikaisemmat esimerkit kuitenkin osoittavat, että puolueet ovat pyrkineet kehittämään toimintatapojaan, tosin uudistukset ovat toistaiseksi olleet varsin pieniä.

Ohjelmien perusteella puolueiden ja puoluedemokratian asema nähdään stabiilina, eikä puoluedemokratian kohtaamiin haasteisiin ei ohjelmissa tartuta juuri lainkaan, vaan poliittisen osallistuminen kehittäminen keskittyy uusiin osallistumiskeinoihin. Poikkeuksen tekee vihreät, joka osassa ohjelmiaan korostaa, että uudet osallistumistavat tulee ottaa käyttöön myös puolueiden toiminnassa. Tämän voi nähdä olevan ominaista juuri vihreille puolueille, kun itsessään vihreät ovat olleet kiinnostuneita uusien puolueiden kehittämisestä (Mickelsson 2021, 376).

6.3. Puolueiden aseman kehittyminen tulevaisuudessa

Mihin suuntaan puoluedemokratia sekä puolueiden asema tulevaisuudessa kehittyvät, ovat keskeisiä kysymyksiä tarkastellessamme, kuinka uudet poliittiset osallistumistavat tulevat vaikuttamaan puolueiden toimintaan ja puoluedemokratiaan pidemmällä aikavälillä. Tässä luvussa tarkastelen aikaisemman tutkimuksen sekä tämän tutkimuksen vertailevan aineiston perusteella puolueiden aseman kehittymistä tulevaisuudessa.

Panebianco (1988, 267) on kuvannut, että vahvojen puolueiden ja vahvojen instituutioiden aikakausi on tulossa kohti loppua. Joukkopuolueet ovat korvautuneet vaalipuolueilla, jonka myötä vaalipolitiikassa on tapahtunut paradigman muutos. Keskiössä ei ole enää puolueorganisaatio tai jäsenet, vaan valitsijakunta eli äänestäjät. Mikäli puolueiden kehitys olisi lineaarista, tulee puolueista ammattimaisia vaaliorganisaatioita, joissa keskitytään eliittivetoiseen politiikantekoon. Tämäntapaiset puolueet eivät tarvitse enää laajaa jäsenkuntaa (Mickelsson 2021, 416). Poliittiset aloitteet ja syötteet ovat yhä useammin muualta kuin poliittisilta puolueilta, kuten tilapäisiltä yhden asioiden liikkeiltä tai mediasta. Puolueiden on kuitenkin ollut välttämätöntä reagoida näihin. (Mickelsson & Ruohonen 2019.)

Puolueiden tulevaisuutta on vaikea ennustaa. Puolueisiin vaikuttavat yhteiskunnallisen kehityksen megatrendit. 1980-luvulta lähtien perinteiset järjestöpuolueet ovat kohdanneet suuria haasteita jäsenmäärien laskiessa. Erityisesti tämä tilanne näkyy sosialidemokraateilla sekä keskustalla, joilla on hyvin iäkäs jäsenkunta ja ne keräävät kannatusta erityisesti eläkeikäisiltä. Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimuksessa arvioidaan, että suomalainen puoluekenttä olisi tulevina vuosina voimakkaassa muutoksessa. Tämä johtuu siitä, että kolme perinteistä suurta puoluetta eli keskusta, SDP ja kokoomus ei ole onnistunut saamaan uusia jäseniä samalla tahdilla kuin vihreät, vasemmistoliitto sekä perussuomalaiset. (Koiranen ym. 2017, 83.) Aluksi vaikutus tulee näkymään erityisesti paikallisella tasolla suurissa kaupungeissa, joissa väestö on nuorta ja koulutettua (Borg 2018, 83).

Äänestäjät tekevät yhä useammin äänestyspäätöksen muiden tekijöiden perusteella kuin perinteisen luokkapohjaisen suuntautumisen mukaan. Tämä on tehnyt vaaleista aiempaa yllätyksellisempiä, kuten perussuomalaisten kannatuksen nousu eduskuntavaaleissa osoittaa. Nämä ovat pohjaa uusien identiteettipohjaisten vastakkainasettelujen sekä kulttuurisotien kautta. (Borg 2020, 46.) Suomessa tämä on näkynyt erityisesti sosialidemokraattien identiteettiongelmana, joka on heijastunut perussuomalaisten vahvistuvana asemana. Perussuomalaiset ovat esimerkiksi nousseet työväenluokkaan itsensä identifioituvien ihmisten keskuudessa hyvin suosituksi puolueeksi. (Kestilä-Kekkonen ym. 2020, 310-312.)

Yksi keskeinen kysymys puoluepolitiikan tulevaisuuden kannalta on, miten puolueet onnistuvat mobilisoimaan vieraskielisiä. Suomessa vieraskielisten osuus on viime vuosikymmeninä kasvanut runsaasti ja tutkimukset arvioivat kasvun jatkuvan tulevaisuudessa. Suurimmissa kaupungeissa, kuten Helsingissä vieraskielisten osuus on jo nyt viidennes kaupungin väestöstä. Tutkimukset osoittavat, että mitä suurempi osuus väestöstä on vieraskielisiä, niin sitä suuremmassa määrin vieraskieliset ovat olleet aliedustettuina, niin vaalien ehdokkaina kuin valittuina edustajina. Lisäksi vieraskielisten äänestysaktiivisuus on ollut eri vaaleissa alhaista. Suomen- ja ruotsinkielisten äänioikeutettujen aktiivisuus on noin 30 prosenttiyksikköä korkeampi verrattuna vieraskielisiin. On tosin syytä huomioida, että kieliryhmittäin äänestysaktiivisuus vaihtelee runsaasti vieraskielisissä, eikä kyseessä ole homogeeninen joukko. (Borg 2020, 131.)

Puolueilla on kuitenkin mahdollisuus kehittää toimintaansa ja vastata puoluepolitiikan haasteisiin. Mickelsson ja Ruohonen (2019) näkevät, että mikäli puolueet pystyisivät omaksumaan uusia toimintamuotoja, niillä olisi mahdollisuus toimia osallistavien demokratiamallien kudelmassa jonkinlaisena solmukohtana. Tämä kuitenkin vaatisi puolueilta omaksumaan mallin, jossa yhdistyisi osallistava ja edustuksellinen demokratia. Esimerkiksi yhden asian liikkeet voisivat yhä useammin olla puoluelähtöisiä ja vaikuttaminen olla verkostomaisempaa. Uusista järjestöpuolueista voi tulla punnitsevia, jotka ovat kaikille avoimia ja verkottuneita, antihierarkkisia (Mickelsson 2021, 418).

Puolueet ovat kuitenkin tyytyneet toimimaan edustuksellisen demokratian välittäjän roolissa. Sosiaalisen median merkityksen kasvu tulee näkymään puoluetoiminnassa lähitulevaisuudessa. Puolueet, jotka aktivoivat kannattajansa ja jäsenensä tehokkaasti sosiaalisessa mediassa saavat jatkossa enemmän valtaa määrittellä yhteiskunnallista keskustelua ja sen sisältöjä. Lisäksi täysin sosiaalisessa mediassa toimivien poliittisten liikkeiden merkitys tulee lisääntymään. (Koiranen & Saarinen 2020.)

Puoluekuolemateesiä eli joukkopuolueiden näivettymistä on ennustettu jo 1970-luvulta lähtien. Wiberg (2006, 64) näkee, että puolueita tulee olemaan olemassa niin kauan kuin ihmisiä, joilla on toisistaan poikkeavia tai yhteisiä poliittisia tavoitteita. Kuitenkin puolue toiminnan paikallistoiminnan näivettyessä puolueet voivat alkaa hajoamaan sisältäpäin ja demokraattisen järjestelmän legitimitetti heikentyä. Edustuksellisen demokratian on sanottu olevan parempi kuin muut osallistumisen vaihtoehdot, kuten esimerkiksi kansanäänestykset, sillä edustuksellisessa järjestelmässä huomioidaan paremmin kaikkien edut ja tarpeet. (Wiberg 2006, 115-116.)

Yksittäisen puolueen katoaminen on luonnollista. Tällainen puolue ei ole onnistunut saamaan uusia kannattajia perinteisen kannattajakunnan hävittyä. (Wiberg 2006, 115). Wiberg arvioi, että mikäli puolueita ei enää olisi, niin se nostaisi esille täysin uudenlaisia, aatteettomia poliittikotyyppisiä, poliittisen rekrytoinnin sosiaalinen perusta kapenisi sekä muun muassa henkilökohtaisten verkostojen merkitys kasvaisi. Mikäli puolueita ei olisi, niin suurena haasteena olisi poliittisen ajattelun ja keskustelun katoaminen. Merkittävä yhteiskunnallinen panos tulee puolueiden ohjelmatuotannosta. Wibergin mukaan puolueiden ohjelmallisia tavoitteita tulisi korostaa. (Wiberg 2006, 115-116.) Tosin on syytä pohtia, kuinka ajankohtainen näkemys on vielä 2020-luvulla. Sosiaalinen media tarjoaa ennennäkemättömällä tavalla mahdollisuuden poliittiseen keskusteluun ilman puolueita ja politiikka on muuttunut jatkuvasti yhä henkilöityneemmäksi.

Puolueet ovat edustuksellisen demokratian keskiössä, eikä ole olemassa vertailukohtaa sille, mitä tapahtuisi, jos koko puoluejärjestelmä katoaisi. Henkilökohtaisen koulutuksen ja viestintien merkitys kasvaisi entisestään. Suuri ongelma olisi kokonaisvaltaisen poliittisen ajattelun katoaminen, sillä puolueet ovat uusien poliittisten ajatusten ja tulevaisuusskenaarioiden poliittisia työpajoja. (Wiberg 2006, 116.) Vaikka puolueet ja niiden toimintaympäristö ovat muuttuneet viimeisten vuosikymmenien aikana radikaalisti, niin emme ole nähneet yhtäkään edustuksellista demokratiaa, joka toimisi ilman puolueita. Puolueet ovat edelleen säilyttäneet asemansa edustuksellisen järjestelmän keskeisinä toimijoina ja ne näyttävät olevan myös tulevaisuudessa Suomen politiikan ja demokratian perusta. (Paloheimo & Raunio 2008, 24.)

Tästä syystä on aiheellista olettaa, että puolueiden aika ei vielä ole ohi, vaan ne säilyvät myös tulevaisuudessa keskeisinä politiikan subjekteina. On kuitenkin syytä olettaa, että puolueiden on vastattava niihin haasteisiin, mitä puoluedemokratia tällä hetkellä kohtaa. Uusien osallistumistapojen merkitys on kuluneiden vuosikymmenien aikana kasvanut poliittisessa järjestelmässämme. Jossain vaiheessa lienee väistämätöntä, että myös poliittisten puolueiden tulee reagoida tähän muutokseen nykyistä voimakkaammin ja muokattava toimintatapojaan. Tarkasteltujen puolueohjelmien pohjalta voidaan todeta, että puolueet eivät ole ohjelmien

perusteella kovinkaan valmiita muuttamaan puolueiden asemaa tai puolueiden roolia edustuksellisessa demokratiassa, vaan pikemminkin kehittämään edustuksellista demokratiaa tukevia osallistumiskeinoja.

Puolueiden kohtaamat haasteet, kuten jäsenmäärien lasku ja puoluesamaistumisen heikkeneminen herättävät kuitenkin kysymyksen tulisiko puolueiden pyrkiä muuttamaan toimintatapojaan. Puolueet ovat asteittain kehittäneet sisäistä demokratiaa ja hyödyntäneet esimerkiksi neuvoa-antavia jäsenäänestyksiä (ks. Kanner & Suutari 2021). Kokonaisuudessaan uudistukset ovat perinteisten puolueiden osalta olleet varsin pieniä. Tulevaisuudessa on mahdollista, että puolueiden tulee pohtia uusien osallistumistapojen hyödyntämistä myös puolueiden ulkopuolisten kansalaisten osallistamisessa, jotta ne voisivat toimia osallistuvan ja edustuksellisen demokratian solmukohtana, kuten Mickelsson ja Ruohonen (2019) ovat nostaneet esille.

Puolueet ovat yllättävän sokeita puolueohjelmissaan puolueiden kohtaamiin haasteisiin huolimatta siitä, että puolueohjelmissa tunnistettaisiin edustuksellisen demokratian haasteita, kuten osallistumisen kasaantumista ja eriytymistä. Puolueiden kohtaamia haasteita ei puolueohjelmissa tunnisteta, eikä niihin oteta kantaa. Lisäksi puolueohjelmissa ei nouse esille, että nähdäänkö uudet osallistumistavat uhkana perinteiselle puoluedemokratialle. On kuitenkin syytä olettaa, että uusien osallistumiskeinojen merkityksen kasvaessa yhä tulevaisuudessa, myös puolueiden on reagoitava vahvemmin ja päivitettävä toimintatapojaan. Tähän esimerkiksi sosiaalinen media tarjoaa puolueille mahdollisuuksia.

7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu, miten uusien poliittisten osallistumismuotojen kuusi päätyyppiä näkyvät SDP:n, kokoomuksen, vihreiden sekä perussuomalaisten puolueohjelmissa. Tutkimuksen tutkimuskysymyksenä on, miten uudet osallistumistavat näkyvät eduskuntapuolueiden puolueohjelmissa. Tutkimuksessa on tarkasteltu puolueiden periaate-, poliittisia-, eduskuntavaali- sekä kuntavaaliohjelmiä vuosilta 2017–2022. Lisäksi tavoitteena on ollut tarkastella sitä, näkevätkö eduskuntapuolueet uudet osallistumistavat myönteisenä vai kielteisenä tekijänä perinteiselle puoluepolitiikalle ja, miten puolueet näkevät puolueohjelmissa puoluetoiminnan kehittämisen.

Tutkimus on teoriaohjaava sisällönanalyysi, jonka teoreettisena viitekehyksenä on poliittisen osallistumisen teoria. Kuten tutkimuksen johdannossa todettiin, niin käsitys poliittisesta osallistumisesta on laajentunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Tarkasteltavat uusien osallistumistapojen päätyypit mukailevat politiikan tutkijoiden Elstubin ja Escobarin (2019)

tekemää luokittelua uusista osallistumistavoista eli ns. demokratiainnovaatioista eri päätyyppeihin. Tässä tutkimuksessa tarkasteltuja päätyyppisiä ovat deliberatiivinen eli puntaroiva osallistuminen, osallistuva budjetointi, kansanäänestykset ja kansalaisaloitteet, yksisuuntaiset osallistumismenetelmät, kuntalaisryhmien toimielimet ja yhteistoimintaelimet sekä sähköiset osallistumismenetelmät.

Uusia poliittisia osallistumistapoja on kehitetty viimeisten vuosikymmenien aikana parantaakseen edustuksellisen demokratian ja poliittisen järjestelmän legitimitettä. (ks. Christensen ym. 2016) Samaan aikaan edustuksellinen demokratia on kuitenkin kohdannut suuria haasteita laskevan äänestysaktiivisuuden ja osallistumisen eriytymisen myötä, minkä lisäksi puolueiden vetovoima ja kyky mobilisoida kansalaisia, on heikentynyt. Tämä on heijastunut heikentyneenä puoluesamaistumisena, luottamuksena, paikallistason toiminnan näivettymisenä sekä laskevana jäsenmäärinä. On keskusteltu jopa vaali- ja puoluedemokratian kriisistä (ks. esim. Kestilä-Kekkonen 2014; Paloheimo & Raunio 2008.)

Keskeiseksi tutkimustulokseksi voidaan nostaa, että tarkasteltujen eduskuntapuolueiden puolueohjelmissa uudet osallistumistavat näkyvät hyvin eritasoisesti. Tarkastelluista puolueista erityisesti vihreät sekä SDP nostavat ohjelmissaan esille uudet osallistumistavat sekä niiden kehittämisen. Molempien puolueiden ohjelmissa on yli kymmenen mainintaa uusien osallistumistapojen päätyypeistä ja puolueohjelmissa nousevat esille lähes kaikki uusien osallistumistapojen päätyypit. Missään tarkastellussa puolueohjelmassa ei nouse kaikkia kuutta päätyyppiä.

Kokoomuksen ohjelmissa korostetaan demokratian merkitystä, mutta uudet kansalaisosallistumisen keinot nousevat esille huomattavasti heikommin kuin vihreiden ja SDP:n puolueohjelmissa. Kokoomuksen puolueohjelmissa on kokonaisuudessaan kolme mainintaa uusista osallistumistavoista, kaksi myönteistä sekä yksi kielteinen. Kokoomuksen ohjelmissa korostetaan demokratian merkitystä sekä, että jokaisella tulisi olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon (ks. esim. Kokoomus 2020). Kaikista heikoiten uudet osallistumistavat näkyvät perussuomalaisten puolueohjelmissa. Perussuomalaisten ohjelmissa ei ole yhtäkään suoraa mainintaa uusista osallistumistapojen päätyypeistä. Perussuomalaisten ohjelmissa korostuu erityisesti kansallispopulistinen demokratiakäsitys sekä vastakkainasettelu meihin ja heihin. Erityisinä uhkina demokratialle nousee perussuomalaisten puolueohjelmissa ylikansallinen päätöksenteko sekä valtiotasolla korruptio. Perussuomalaisten ohjelmista nousee esille minimalistinen käsitys osallistumisesta, jossa kansalaiset vaikuttavat ensisijaisesti äänestämisen eli vaalidemokratian kautta (ks. esim. Schumpeter 1976).

Parhaiten uusien poliittisen osallistumismenetelmien päätyypit näkyvät puolueiden kuntavaaliohjelmissa. Uudet osallistumismenetelmät ovat valjastettu käyttöön erityisesti kuntatasolla 1970-luvulta lähtien (Christensen ym. 2016, 8), joten ei ole yllättävää, että ne ovat eniten esillä juuri puolueiden kuntavaaliohjelmissa. Tämän lisäksi uudet osallistumismenetelmät tulevat esille myös puolueiden poliittisissa ohjelmissa. Vihreät poikkeavat muista puolueista sillä, että uudet osallistumismenetelmät ovat vahvasti läsnä myös puolueen periaateohjelmassa. Muilla puolueilla periaateohjelmat ovat luonteeltaan abstraktimpia ja niissä uudet osallistumistavat näkyvät yleisesti heikommin kuin muissa ohjelmatyypeissä. Kokonaisuudessaan uudet osallistumistavat näkyvät heikoiten puolueiden periaateohjelmissa ja hieman yllättäen eduskuntavaaliohjelmissa. Tosin SDP:n eduskuntavaaliohjelmassa uudet osallistumistavat nousevat kattavasti esille.

Tarkastellessa puolueiden suhtautumista uusiin poliittisiin osallistumiskeinoihin eri ristiriitaulottuvuuksien perusteella, havaitaan, että puolueet, jotka sijoittuvat vasemmisto-oikeistoluottuvuudella vasemmalle eli sosialidemokraatit sekä vihreät nostavat puolueohjelmissaan uusien poliittisten osallistumiskeinojen kehittämisen. Oikealle sijoittuvat puolueet eli kokoomus ja perussuomalaiset eivät juurikaan käsittele uusia poliittisen osallistumisen päätyyppiä ohjelmissaan. Tämä on havaittu jo aiemmissa tutkimuksissa, että vasemmistoa kannattavat suhtautuvat myönteisemmin osallistavaan demokratiaan (ks. Paloheimo 2009). Liberalismi-konservatismiluottuvuuden perusteella on havaittavissa, että puolueista kaikista liberaalein eli vihreät suhtautuvat uusien poliittisten osallistumiskeinojen kehittämiseen myönteisesti, kun puolestaan ainoa selkeästi konservatiivinen puolue eli perussuomalaiset ei ohjelmissaan uusia osallistumiskeinoja käsittele. SDP ja kokoomus eivät puolueina asetu yhtä selkeästi liberalismi-konservatismiluottuvuudelle kannattajiensa perusteella.

Suhtautumista uusiin osallistumistapoihin ei määrittele puolueen perustamisajankohta. Perinteisistä puolueista SDP:n ohjelmissa kaikki kuusi uusien osallistumiskeinojen päätyyppiä nousee esille, kun taas kokoomuksen ohjelmissa on ainoastaan muutama maininta uusista osallistumiskeinoista. Uudemmissa puolueista puolueista vihreillä uudet osallistumiskeinot nousevat puolueen jokaisessa ohjelmassa, kun taas perussuomalaisilla ei ole yhtäkään mainintaa uusista osallistumiskeinoista tarkastelluissa ohjelmissa.

Tutkimuksen pohjalta ei voida todeta, näkevätkö puolueet uudet osallistumismenetelmät uhkana vai mahdollisuutena poliittisten puolueiden toiminnalle ja puoluedemokratialle. Lisäksi ohjelmien perusteella on vaikea todeta, mihin suuntaan puolueet kehittäisivät puolue-toimintaa. Ainoastaan vihreät nostavat esille ohjelmissaan, että uusia osallistumistapoja tulisi valjastaa myös puolueiden toiminnassa käyttöön. SDP nostaa ohjelmissaan esille edustuksellisen demokratian kohtaamia

haasteita, kuten äänestysaktiivisuuden sosioekonominen eriytyminen sekä laskeva äänestysaktiivisuuden trendi. Puolue ei kuitenkaan juuri ota kantaa poliittisten puolueiden kohtaamiin haasteisiin, vaikka puolue korostaa edustuksellisen järjestelmän kehittämisen tarvetta.

Tarkasteltujen puolueohjelmien pohjalta ei siis voida todeta, miten puolueet kehittäisivät edustuksellista puoluedemokratiaa, sillä tätä kysymystä ei käsitellä ohjelmissa lainkaan. Tarkasteltujen puolueohjelmien pohjalta onkin vaikea vetää johtopäätöksiä siitä, mihin puoluedemokratia ja poliittiset puolueet ovat kehittymissä. Puolueohjelmien perusteella eduskuntapuolueet eivät vihreitä lukuun ottamatta tekisi muutoksia puolueiden toimintaan. 1980-luvulta lähtien politiikan tutkimuksessa on käyty keskustelua puolueiden kriisistä. On esimerkiksi ennustettu, että vahvojen puolueiden ja instituutioiden aikakausi olisi tulossa kohti loppua (Panebianco 1988, 267). Poliittisten puolueiden on syytä reagoida haasteisiin. Puolueista voi kehittyä osallistavampia, matalan hierarkkisia toimijoita, jotka hyödyntävät toiminnassaan muun muassa sähköisiä menetelmiä (Mickelsson 2021). Nyt tarkastelluissa puolueohjelmissa ei ole viitteitä, että puolueet tähän aktiivisesti pyrkisivät.

Jatkotutkimuksissa voisi tarkastella esimerkiksi, miten puolueiden nuorisojärjestöt suhtautuvat uusiin poliittisiin osallistumiskeinoihin. Erityisesti nuoret eivät koe puoluepoliittista vaikuttamista kiinnostavana, niin voisi olettaa myös puolueiden nuorisojärjestöjen suhtautuvan lähtökohtaisesti positiivisesti sellaisiin vaikuttamistapoihin, jotka oletettavasti kannustavat ja lisäävät nuorten poliittista aktiivisuutta. Lisäksi poliittisten puolueiden osalta tutkimusta voisi laajentaa käsittelemään ajallisesti laajempaa perspektiiviä ja tarkastella, miten suhtautuminen uusiin osallistumistapoihin on vuosikymmenien saatossa muuttunut. Tarkastelua olisi syytä myös laajentamaan koskemaan kaikkia eduskuntapuolueita sekä eduskunnan ulkopuolisia pienpuolueita.

Yksi näkökulma voisi mahdollisesti olla vertaileva tutkimus, eroaako eduskuntapuolueiden suhtautuminen uusiin poliittisiin osallistumistapoihin pienpuolueiden suhtautumisesta. Lisäksi olisi syytä tutkia tarkemmin, kuinka poliittiset puolueet hyödyntävät uusia osallistumiskeinoja omassa toiminnassaan. Eduskuntapuolueiden suhtautumista uusiin poliittisiin osallistumistapoihin voisi lisäksi tarkastella numeraalisesti esimerkiksi frekvenssianalyysin keinoin. Ohjelmista voisi tutkia, kuinka useasti ja yleisesti tietyt sanat esiintyvät puolueiden ohjelmissa.

8. LÄHDELUETTELO

Primääriaineisto

Puolueohjelmat

Kansallinen kokoomus (2018), Avoin tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen – kokoomuksen periaateohjelma.

Kansallinen kokoomus (2019), Luotamme Suomeen – Kokoomuksen eduskuntavaaliohjelma 2019.

Kansallinen kokoomus (2020), K62020 – kuusi kohtalonkysymystä kaksikymmentäluvulle.

Kansallinen kokoomus (2021), Kuntavaaliohjelma – Kokoomuslaisessa kunnassa sydän on oikealla.

Perussuomalaiset RP. (2018), Periaateohjelma. Isänmaa ja oikeudenmukainen yhteiskunta vaativat puolustajan. 19.10.2018

Perussuomalaiset RP. (2019), Perussuomalaisten eduskuntavaaliohjelma 2019. Äänestä Suomi takaisin.

Perussuomalaiset RP. (2021), Asiat tärkeysjärjestykseen -kuntavaaliohjelma.

Vihreä liitto (2018), Vihreiden poliittinen tavoiteohjelma 2019–2023.

Vihreä liitto (2019), Millaisen huomisen haluat rakentaa? Näytä luontosi ja äänestä!

Vihreä liitto (2020), Vihreiden periaateohjelma 2020–2028.

Vihreä liitto (2021), Vihreiden kuntavaaliohjelma 2021. 21.2.2021

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (1903), Sosialidemokraattisen puolueen ohjelma.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (2019), Tulevaisuuslinja. SDP:n vaalitavoitteita ja muutoksen suunta 2030.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (2020), Poliittinen ohjelma – Ratkaisuja kestävään tulevaisuuteen.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (2020), Periaatejulistus Yhdessä kestävään maailmaan.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (2021), Pidetään huolta kunnasta. Kunta pitää huolta meistä. SDP:n kuntavaaliohjelma.

Sekundäriaineisto

Internet-lähteet

Eduskunta (2023), Puolueet. Saatavilla:

<<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/eduskuntavaalit-tietopaketti/Sivut/Puolueet.aspx>>, luettu 12.5.2023.

Oikeusministeriö (2023a), Aluevaltuustot. Saatavilla: < <https://vaalit.fi/aluevaltuustot>>, luettu 12.5.2023.

Oikeusministeriö (2023b), Rekisteröidyt puolueet. Saatavilla: <<https://puoluerekisteri.fi/puolueet>>, luettu 12.5.2023.

Tilastokeskus (2023), Eduskuntavaalit 2023. Tarkastuslaskennan tulos. Saatavilla:<<https://www.stat.fi/julkaisu/cl8lkinf9pwt30cvz5uvtgprk>>, luettu 13.5.2023.

Artikkelit

Adler, Richard & Judy Goggin (2005), *What Do We Mean by 'Civic Engagement'?* Journal of Transformative Education Vol 3. No. 3, 236-253.

Arnstein, Sherry (1969), *A Ladder of Citizen Participation*. Journal of the American Institute of Planners 35:4, 216-224. Transformative Education 3:3, 236–253.

Herne, Kaisa (2022), Demokraattisilla innovaatioilla demokratian murenemistä vastaan? Alustalehti 9.6.2022.

Jäske, Maija & Lauri Rapeli (2018), Kansalaisosallistumisen uudet muodot ja vaikuttavuus. Turun kaupunki: tutkimuskatsauksia 5/2018.

Jäske, Maija; Kulha, Katariina; Rapeli, Lauri & Mikkö Värttö (2019), Participation in Long-Term Decision-Making (PALO) Policy Brief 1/2019. Aktiivinen kansalaisosallistuminen voi parantaa päätöksenteon laatua.

Karimäki, Jenni (2019), Sata vuotta eikä suotta – perinteiset puolueet pitävät edelleen pintansa. Poliitikasta – tiedeverkkolehti 26.3.2019.

Kestilä-Kekkonen, Elina & Paul-Erik Korvela (2019), Demokratian kriisi – vai puolueiden? Poliitikasta -tiedeverkkolehti 2.4.2019.

Korvela, Paul-Erik (2012), Uudet osallistumisen tavat saattavat heikentää demokratiaa. Poliitikasta -tiedeverkkolehti 30.11.2012.

- Koiranen, Ilkka & Arttu Saarinen (2020), Suomalaiset puolueet ja sosiaalinen media. *Politiikasta - tiedeverkkolehti* 19.8.2020.
- Kuoppala, Tuomas (2021), Ministerien kasvava avustajakunta – viisi selittävää tekijää. *Politiikasta - tiedeverkkolehti* 22.11.2021.
- Mickelsson, Rauli & Sini Ruohonen (2019), Puolueet vuonna 2029. *Politiikasta – tiedeverkkolehti* 17.4.2019.
- Ohisalo, Maria & Hanna Wass (2017), Demokratiapolitiikka eriarvoistuvassa yhteiskunnassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017):5.
- Saarinen, Arttu (2019), Uudet puolueet – politiikan pelastajat? *Politiikasta – tiedeverkkolehti* 27.3.2019.
- STT (2022), Uutissuomalainen: Eduskuntapuolueiden yhteenlaskettu jäsenmäärä on pudonnut. *Helsingin Sanomat* 15.6.2022.
- Van Deth, Jan W (2014), A conceptual map of political participation. *Politica* 49:3, 349-367.
- Värrtö, Mikko & Maija Jäske & Kaisa Herne & Kimmo Grönlund (2021), Kaksisuuntainen katu. Poliitikot osallistujina puntaroivassa kansalaiskeskustelussa. *Politiikka*, 63(1), 28-53.

Kirjallisuus

- Aarnio, Eeva (2003), Puolue. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Jussi Kurunmäki & Kari Palonen & Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.), *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino: Tampere.
- Ahonen, Veronica & Titiana Ertiö & Mikko Rask & Pekka Tuominen (2021), *Helsingin kaupungin osallistuvan budjetoinnin loppuarviointi. OmaStadi 2018–2020*. Helsingin yliopisto.

- Ahonen, Veronica & Mikko Rask (2019), *Osallistuvan budjetoinnin mallit ja trendit Suomessa*. Helsingin yliopiston kuluttajatutkimuskeskus. Kuntaliiton julkaisusarja.
- Barber, Benjamin (1984) *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press
- Berndtson, Erkki (2008), *Politiikka tieteenä. Johdatus valtio-opilliseen ajatteluun*. Hallinnon kehittämiskeskus: Edita.
- Bengtsson, Åsa & Grönlund, Kimmo (2005). Muu poliittinen osallistuminen. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*, 147-168. Helsinki: WSOY.
- Borg, Olavi (1965), *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964*. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisusarja. Poliitiikan tutkimuksia 7.
- Borg, Olavi (1995), Ohjelmatutkimuksen ja ohjelmakirjoituksen perinteestä ja muutoksesta. Teoksessa Aarnio, Eeva & Jukka Kanerva (toim.), *Puolueohjelmatutkimuksen nykyuunnat*. Jyväskylän yliopisto.
- Borg, Sami (2013), Indikaattorikatsaukset. Teoksessa Borg, Sami (toim.), *Demokratiaindikaattorit 2013*. Oikeusministeriön julkaisu 52/2013, selvityksiä ja ohjeita.
- Borg, Sami (2017), Demokratia Suomessa: Toimii, mutta yskii. Teoksessa Männistö, Liisa & Niklas Wilhelmsson (toim.), *Demokratiassa kuplii. Dialogin mahdollisuus suomalaisessa digiyhteiskunnassa*. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Borg, Sami (2018), *Kuntavaalitutkimus 2017*. Kunnallisan kehittämissäätö: Otava.
- Borg, Sami (2020), Asiakysymykset ja äänestäjien liikkuvuus. Teoksessa Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisu.
- Borg, Sami & Hanna Wass (2016), Yhdenvertaisuus äänestyskopissa: äänestysaktiivisuus vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Hanna Wass (toim.), *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Oikeusministeriö.
- Borg, Sami & Lauri Rapeli (2016), Kiinnostavaa mutta monimutkaista: tiedot, osallistuminen ja suhtautuminen vaikuttamiseen. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Hanna Wass (toim.), *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Helsinki: Oikeusministeriö.

- Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen (2017), Viisi väitettä osallistumisesta. Teoksessa Kestilä-Kekkonen, Elina & Paul-Erik Korvela (2017), *Poliittinen osallistuminen. Vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylän yliopisto.
- Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (2020), Johdanto: mikä politiikan ilmastonmuutos? Teoksessa Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisuja.
- Borg, Sami & Heikki Paloheimo (2020), Hallitus- ja oppositioaseman yhteys kansalaisten puoluevalintoihin. Teoksessa Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisuja.
- Bäck, Maria & Henrik Serup Christensen (2020), Minkälaisia poliittisia osallistujia suomalaiset ovat kansainvälisessä vertailussa? Teoksessa Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisuja.
- Christensen, Henrik Serup & Maija Karjalainen & Maija Setälä (2016), Kansalaisaloite poliittisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Hanna Wass (toim.) *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Oikeusministeriö
- Conge, Patrick J. (1988), *Review: The Concept of Political Participation: Towards a Definition*. *Comparative Politics* 20:2, 241-249.
- Downs, Anthony (1957), *An Economic Theory of Democracy*. New York: Wiley.
- Duverger, Maurice (1951), *Les partis politiques*. Paris: Armand Colin.
- Elstub, Stephen ja Oliver Escobar (2019), A Typology of Democratic Innovations. Teoksessa Elstub, Stephen & Oliver Escobar (toim.), *Handbook of Democratic Innovation and Governance*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski & Elina Nivala (2012), Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski (toim.), *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Nuorisotutkimusverkosto.
- Grönlund, Kimmo & Hanna Wass (2016), Johdanto: yhdenvertaisuus ja poliittisen osallistumisen eriytyminen. Teoksessa Grönlund, Kimmo & Hanna Wass (toim.), *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*. Oikeusministeriö.

Grönlund, Kimmo & Aleksu Suuronen & Rasmus Sirén (2020), Puolueiden äänestäjät. Teoksessa Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisu.

Henriksson Linnea & Janette Huttunen (2022), *Kunnalliset vaikuttamiselimet ja vaikutusvallan monet puolet. Tutkimus nuorisovaltuustojen, vanhusneuvostojen ja vammaisneuvostojen vaikutusvallasta*. Kunnallisalan kehittämssäätiö.

Idström, Anna (2016), *Katsaus demokratian ja osallisuutta käsittelevän keskustelun nykytilaan*. Tutkimuskatsauksia 2016:13, Helsinki.

Kaase, Max & Alan Marsh (1979), Political Action. A Theoretical Perspective. Teoksessa Samuel Barnes & Max Kaase ym. (toim.) *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*. Lontoo: Sage, 27–56.

Karvonen, Lauri (2011), *Demokratian kehitys ja demokratiakäsitykset kulkevat käsi kädessä*. Tutkimuskatsauksia 2/2011. Turun kaupunki, kaupunkitutkimus- ja tietoyksikkö.

Kanner, Jussi & Juuso Suutari (2021), *Jäsentensä näköiset. Puolueiden sisäinen demokratia Suomessa*. Demo Finland.

Kestilä-Kekkonen (2014), Puoluedemokratian haasteet Euroopassa: Syrjäyttävätkö uudet poliittisen osallistumisen muodot edustuksellisen demokratian? Teoksessa Forsberg, Tuomas & Tapio Raunio (toim.), *Politiikan muutos*. Vastapaino: Tampere.

Kestilä-Kekkonen, Elina (2015), Suomalaisten poliittinen kiinnittyminen. Teoksessa Borg, Sami (toim.), *Demokratiaindikaattorit 2015*. Oikeusministeriö.

Kestilä-Kekkonen, Elina & Paul-Erik Korvela (2017), Vaali- ja puolueosallistumisesta demokratiainnovaatioihin: syventyykö vai heikentykö demokratia? Teoksessa Kestilä-Kekkonen, Elina & Paul-Erik Korvela (toim.), *Poliittinen osallistuminen. Vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylän yliopisto.

Kestilä-Kekkonen, Elina & Isak Vento (2019), Poliittinen luottamus – käsitteet, teoriat ja mittaaminen. Teoksessa Bäck, Maria & Elina Kestilä-Kekkonen (toim.), *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2019:31.

Kestilä-Kekkonen, Ville Pitkänen & Jussi Westinen (2020), Perussuomalaisten äänestäjäkunnan muutos 2011–2019. Teoksessa Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisuja.

Koiranen, Ilkka & Aki Koivula, Arttu Saarinen & Pekka Räsänen (2017), *Puolueiden rakenteet ja jäsenistön verkostot*. Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 103.

Koskimaa, Vesa & Lauri Rapeli (2020), Kansalaisten kiinnittyminen politiikkaan. Teoksessa Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisuja.

Luhtakallio, Eeva & Maria Mustaranta (2017), *Demokratia suomalaisessa lähiössä*. Helsinki: Intokustannus.

Lipset, Seymour M. ja Stein Rokkan (1967): *Party Systems, and Voter Alignments*. New York: The Free Press.

Mickelsson, Rauli (2021), *Suomen puolueet. Vapauden ajasta maailmantuskaan*. Tampere: Vastapaino.

Männistö, Liisa ja Niklas Wilhelmsson (2017), Valtioneuvosto osallistuvaa demokratiaa edistämässä. Teoksessa Männistö, Liisa & Niklas Wilhelmsson (toim.), *Demokratiassa kuplii. Dialogin mahdollisuus suomalaisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Oikeusministeriö.

Oikeusministeriö (2017), *Nettiäänestyksen edellytykset Suomessa. Nettiäänestystyöryhmän loppuraportti*. Oikeusministeriön julkaisuja 60/2017.

Oikeusministeriö (2019), *Demokratiapoliittisen toimintaohjelman loppuraportti*. Oikeusministeriön julkaisuja 2019: 25.

Paloheimo, Heikki & Tapio Raunio (2008), *Suomen puolueet & puoluejärjestelmä*. WSOY: Helsinki.

Paloheimo, Heikki (2008), Ideologiat ja ristiriitaulottuvuudet. Teoksessa Paloheimo, Heikki & Tapio Raunio (toim.), *Suomen puolueet & puoluejärjestelmä*. WSOY: Helsinki.

Paloheimo, Heikki & Matti Wiberg (2012), *Politiikan perusteet*. Sanoma Pro: Helsinki.

Paloheimo, Heikki (2009), Puoluejärjestelmän lohkeamat ja ristiriitaulottuvuudet. Teoksessa Mickelsson, Rauli (toim.), *Puolueiden tulevaisuus*. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:6.

Paloheimo, Heikki & Aino Tiihonen (2020), Sosialidemokraattisten puolueiden kannatuspohjan muutos Länsi-Euroopassa. Teoksessa Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisuja.

Panbianco, Angelo (1988), *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pekonen, Kyösti (1995), Puolueohjelman idea. Teoksessa Aarnio, Eeva & Jukka Kanerva (toim.), *Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat*. Jyväskylän yliopisto.

Pitkänen, Weijo (1995), Keskustan kaupunkiohjelma, Sulka puoluejohdon hattuun? Teoksessa Aarnio, Eeva & Jukka Kanerva (toim.), *Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat*. Jyväskylän yliopisto.

Raiskila, Miira & Matti Wiberg (2017), Demokratian ritareista näppäimistösureihin: Poliittisen osallistumisen kirjo laajenee. Teoksessa Kestilä-Kekkonen, Elina & Paul-Erik Korvela (toim.), *Poliittinen osallistuminen. Vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylän yliopisto.

Rokkan, Stein (1987), *Stat, nasjon, klasse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sarajärvi, Anneli & Jouni Tuomi (2018), *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.

Saukkonen, Pasi (2012), Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen kulttuuri. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.), *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Helsingin yliopisto.

Schoultz Von, Åsa (2019), Kansalaisten näkemykset demokratian prosesseista ja legitimitetistä. Teoksessa Bäck, Maria & Elina Kestilä-Kekkonen (toim.), *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus. Polut, trendit ja kuilut*. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Schumpeter, Joseph (1976), *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Row Publishers.

Schumpeter, Joseph (1992), *Capitalism, Socialism & Democracy*. London: Routledge.

Setälä, Maija (2003), *Demokratian arvo*. Helsinki: Gaudeamus.

Setälä, Maija (2006), Demokratiakäsite ja demokratian normatiiviset perusteet. Teoksessa Borg, Sami (toim.), *Suomen demokratiaindikaattorit 2006*. Helsinki: Oikeusministeriö.

Smith, Joe (2008), *Mihin uskovat Vihreät*. Keuruu: Otava.

Sundberg, Jan (2012), Puolueet yhteiskunnan ohjaajina ja ohjattuina. Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.), *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Helsingin yliopisto.

Tervala, Miisa (2022), *Nuorisovaltuustoseelvitys 2022*. Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto ry.

Verba, Sydney & Key Lehman Schlozman & Henry E. Brady (1995), *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press

Välimäki, Pauli (1995), Murrosiän jälkeen. Teoksessa Välimäki, Pauli (toim.), *Vihreä ABC-kirja 2*. Helsinki: Vihreä liitto, 67-80.

Wass, Hanna & Niklas Wilhelmsson (2009), Äänestysaktiivisuus Suomessa – raportti vaaliosallistumisen tutkimisesta, äänestysaktiivisuuden trendeistä ja osallistumistutkimuksen kehitystarpeista. Teoksessa Oikeusministeriö (toim.) *Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen*. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:5

Wiberg, Matti (2006), *Politiikka Suomessa*. WSOY: Porvoo.

Wiberg, Matti (2011), *Populismi. Kriittinen arvio*. Edita: Helsinki.

Wilhelmsson, Niklas (2017), Sata vuotta suomalaista kansanvaltaa. Teoksessa Männistö, Liisa & Niklas Wilhelmsson (toim.), *Demokratiassa kupliti. Dialogin mahdollisuus suomalaisessa digiyhteiskunnassa*. Helsinki: Oikeusministeriö.